

■ Eurasian Innovative Scientific Research Center

ISSN:3006-1164

Eurasian Science Review

An international, peer-reviewed, multidisciplinary journal

Special Issue

August 2024

Eurasian Science Review

An international, peer-reviewed, multidisciplinary journal

Proceedings of the II International Scientific and Practical Symposium on "Innovative Technologies in Education: Theory and Practice" in the Field of Education

ISSN 3006-1164

Copyright © 2024 by Eurasian Innovative Scientific-Research Center

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means (except as otherwise permitted by the Italian Law No. 633 of April 22, 1941, on the Protection of Copyright and Neighboring Rights - as amended up to Law No. 2 of January 9, 2008), without the prior written permission of ESR.

For information on subscriptions visit www.eurasia-science.org or contact us at editor@eurasia-science.org

Editorial Team

Editor in Chief:

Robert SIMON

Managing Editor:

Nurbolat NYSHANBAYEV

Editorial Advisors:

Oraz SAPASHEV, Ph.D, Professor, Istanbul University, Turkey

Katherine RICHARD DSc in Law, Hasselt University; Kingdom of Belgium

Peter COOPER, Chair of the International Teachers Association, Germany, Thailand.

Sophia PANAGOS, Ph.D, Kings College, ITS Ambassador for USA, USA.

Nurbolat NYSHANBAYEV, Ph.D., The University of Queensland, Australia

Nurzhan ABDIRAZAKOV PhD Candidate (Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey), MSc. University of Surrey (UK).

Kanako TANAKA PhD in Engineering, Japan Science and Technology Agency; Japan

Elise BAND LL.D., The University of Sydney; Australia;

Vera GORAK, Professor, Karlovarská Krajská Nemocnice; Czech Republic
verago-rak.a@gmail.com;

Heinrich COOKSON, PhD, South Africa.

This blank intentionally left

About the Journal

The Eurasian Science Review is an academic publication that takes a multidisciplinary approach, presenting monthly research across various fields. The journal embodies values of innovation and substantive studies, maintaining stringent academic and peer-review standards. Its clear mission is to provide a dynamic platform for scholars and researchers to disseminate their work and contribute to the global scientific dialogue. One defining characteristic of the journal is its commitment to an Open Access Policy. This policy ensures immediate and unrestricted access to all published articles, promoting global accessibility and increasing the impact and visibility of authors' contributions.

The journal aligns with its goal of advancing academic discourse by championing a broader dissemination of scholarly knowledge. The Eurasian Science Review covers various disciplines, including social sciences, humanities, natural sciences, and applied sciences. This broad scope fosters interdisciplinary research, encourages collaborations, and serves as a hub for diverse academic exploration. By nurturing diverse fields, the journal creates an environment that thrives on varied perspectives and comprehensive academic engagement. Authors retain copyright over their published work, allowing the journal to disseminate their research while protecting their rights. This approach encourages the sharing and utilization of scholarly content, promoting a culture of collaboration and knowledge exchange. Recognizing the importance of long-term preservation, the journal is integrated into the LOCKSS and CLOCKSS archival systems.

Lastly, the journal upholds the highest ethical guidelines, ensuring that all published research aligns with ethical standards and maintains academic integrity. This unwavering commitment fosters trust and credibility within the academic community, further establishing the journal as a beacon of scholarly excellence.

TABLE OF CONTENTS

.....	2
БИОЛОГИЯ ЖӘНЕ ХИМИЯ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ	
ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	9
АЛМАТОВА Н.Е.	9
КОНЦЕПТЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ САЛЫСТЫРУ МЕН ҚАРАМА- ҚАРСЫ ҚОЮСТРАТЕГИЯСЫ 7	
СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮСІНІКТЕРГЕ АНЫҚТАМА БЕРУДАҒДЫЛАРЫН	
ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?.....	16
ҚАЛИЕВА А. Б., ХАЛИЕВА А. В, СҚАҚОВ Ә. А.	16
ENHANCING IRRIGATED LAND USE EFFICIENCY IN SOUTHERN KAZAKHSTAN'S AGRICULTURAL	
SECTORS.....	22
USAЕVA A.B.	22
ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	
31	
КАНДЫҚБАЕВА Қ. Н.	31
E EXPLORING THE COGNITIVE-SEMANTIC DIMENSIONS OF GENDER-SPECIFIC IDIOMS	38
KALDYBAIKYZY N	38
ПОВЫШЕНИЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ	
ЛОКАЛЬНЫХ ГЕОПРОСТРАНСТВЕННЫХ ДАННЫХ В ОБУЧЕНИИ ГЕОГРАФИИ	45
ЖУМАБЕКОВА Н. Н.	45
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДІ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ БІЛІМІН АРТТЫРУДАҒЫ	
ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР	52
КОЙБАГАРОВА А. К.	52
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ БІЛІМІН АРТТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР:	
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУЫНА БЫҚПАЛЫ.....	62
СЫДЫКОВА С.С.....	62
ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ: ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРІБЕ	68
ХАМИТ А. Б.	68
ФИЗИКА ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	92
БИМЫРЗАЕВА Ж.Ж.....	92
БІРТҮТАС ТӘРБИЕ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНЫЛЫҚТАР ҚАЗАҚ САЛТЫНДАҒЫ БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕ	
АБАЙДЫҢ ҚАРАСӨЗДЕРІН ҚОЛДАНУ.....	102
ЖУМАБАЕВА А.С.	102
БІРТҮТАС ТӘРБИЕСІН ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДАҒЫ	
РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ДАМУ	108
ГАЙСИНА У.К.....	108
БІРТҮТАС ТӘРБИЕСІН ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ МУЗЫКА ТӘРБИЕСІНІҢ ЕҢ ТАМАША	
МЕКТЕБІ – ОТБАСЫ	113
НУРЖАНОВА Р.М.	113
ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ.....	120
ҚУРМАНГАЛИЕВА Б.Е	120
БІРТҮТАС ТӘРБИЕ ҰЛТТЫҚ ТІЛ ҚАДІРЛЕЙІК	124
МОЛДАБЕКОВА Ж.С.....	124
БІРТҮТАС ТӘРБИЕ : ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР	129
ТЛЕУХАНОВА С.С	129
<i>ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:</i>	<i>133</i>
ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	134
КАШАКОВА Н.Х.	134
АЛАМАН ҚҰРАҚ ЖОБАСЫ	139
ТАУТЕНОВА Ж.Б.....	139
IMPLEMENTATION OF RESEARCH RESULTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	144

BASED ON THE AQUAPONICS METHOD	144
SEMBAJEVA A.K, AMANBAJEVA M.B,.....	144
РАБОТНИК ОБЩЕПИТА: КАК ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ВЛИЯЕТ НА УТЕЧКУ КАДРОВ ...	149
ИСМАИЛОВА Р. Б., ТУРАР А. А. , АЗИЗ-КАРИЕВА, Н.	149
ИННОВАЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА И ЖЕЛАЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ	155
ИСМАИЛОВА. Р.Б. И.Б.ЮСУПОВА, ЭБДИХАНОВА Д.М., НУРГАЛИЕВА А.А.....	155
ФИЗИКА ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ	162
БИМЫРЗАЕВА Ж.Ж.....	162
БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ ...	171
ТУСУПОВА Г.М	171
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В ПИЩЕВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	177
АЛИЕВА М.Б, ТУРАР А.А, РОДИОНОВ А.М.....	177
ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	187
БАЕТОВА Э.А.	187
ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДА ОРФОЭПИЯ НОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУ	187
МАХМУТОВА Г.О.	187
РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	182
БИБЕКОВА Г.А.....	182
INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE	183
NAURYZBAJEVA K.S.	183

БИОЛОГИЯ ЖӘНЕ ХИМИЯ ПӘНДЕРІН ОҚЫТУДА ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ СТРАТЕГИЯЛАРЫ

Алматова Н.Е.

Қызылорда облысы Қармақшы ауданы Жосалы кенті Ш.Уәлиханов атындағы 26 орта мектебінің биология -химия пәнінің мұғалімі, зерттеуші- педагог
E-mail: indira_7301@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада биология және химия пәндерін оқытуда экологиялық ғылымдарды интеграциялаудың инновациялық стратегиялары қарастырылады. Қазіргі білім беру жүйесінде экологиялық мәселелерді шешуде биология мен химияның рөлі айрықша маңызды. Мақалада жобаға негізделген оқыту, пәнаралық жобалар және технологияны қолдану арқылы оқушылардың білімін тереңдету әдістері талқыланады. Сондай-ақ, Қазақстандағы сәтті интеграциялау модельдері мен нақты жобалар мысал ретінде келтірілген. Интеграцияланған оқыту тәсілінің болашағы және оның білім беру жүйесіне ықпалы туралы қорытындылар жасалған.

Түйін сөздер: Математикалық талдау, Модельдеу, Стратегиялар, Негізгі әдістері

Кіріспе

Әлемдік білім беру жүйесі уақыт өткен сайын жылдам дамуда. Білім беруде мұғалімдердің басты нысаны – оқушы. Ендеше алдымыздан білім нәрімен сусындаған оқушыларымыз қандай болу керек? Менің ойымша, өзінің және қоғамның көзқарасын барша жұртқа білдіре алатын, білімді, бәсекеге қабілетті, шығармашыл, құзырлы жеке тұлға болуы шарт. Ал оқушыларымызды осы деңгейге жеткізу үшін біз сабақтарымызды қалай түрлендірер едік? Оқушының оқуға қызығушылығын, мүмкіндігін қалай арттыра аламыз?

Бүгінгі мектеп мұғаліміне, сабақта қойылатын талаптар да түбегейлі өзгерді. Әрбір мұғалім мектеп пен шәкірт алдында жауапкершілікпен, шығармашылықпен, ізденімпаздықпен және шеберлікпен білім беруде. Ұстаздардың жас ұрпаққа білім беру мен тәрбиелеу ісінде қажымай еңбек етудің арқасында, егеменді еліміздің өсіп келе жатқан ұрпағын ойлы да іскер, жігерлі де батыл, өзіне-өзі сенімді, саналы азамат етіп тәрбиелеуде.

Ахмет Байтұрсынов атамыздың "Мұғалім әдісті көп білуге тырысуы керек, оны өзіне сүйеніш, қолғабыс нәрсе есебінде қолдануы керек" деген сөзін басшылыққа ала отырып, алдыма қойған негізгі мақсатым – сабақ сапасын көтеріп, түрлерін жетілдіре отырып, оқушыларға терең және тиянақты білім беру. Бұл үлкен ізденіс пен шығармашылықты талап етеді және бұл бір күннің әрекеті емес, оған уақыт керек.

Қазіргі заманғы сабаққа қойылатын негізгі талап – оқытылатын материалдың мазмұны өмірмен байланысты болуы, ғылыми шындықты көрсетуі және сол ғылымның қазіргі заманғы даму дәрежесіне сәйкес болуы. Ал оқыту әдістері дидактиканың ең жаңа жетістіктері дәрежесінде болуы тиіс. Қазақстанның жалпы орта білім беретін мектептерінде сапалы білім беруді басқару Ф. Я. Бассерман ұсынған «Биоақпараттандыру және Синергетика» яғни «БжС» технологиясын қолдану нәтижесі аса жоғары, үздіксіз тұрақты нәтижені алу мүмкіндіктерін көрсетті. Сол себептен де, технологияда оқытуға қажетті әдіс-тәсілдердің барлығы қамтылған.

Биоақпарат дегеніміз – биологиялық кеңістіктегі бірнеше ақпараттың алмасу заңдары мен принциптері. Синергетика дегеніміз – күрделі (бір қалыпты емес) жүйелердің өзін-өзі басқаруы. Сапаға ықпал етушінің бірі болып табылатын оқу үрдісінің негізі - өнімділік түсінігі. Ол әрбір оқушының әрбір сабақта қажетті сапаға жетуін меңзейді. БжС технологиясында өнімділік

оқушылардың оқу жетістігінің 63%-ға шектелген, ол сабақ тақырыбын меңгеруде 5 ұпайды алуды міндеттейді. Мұндай нәтижеге жету дәстүрлі сабақта мүмкін емес. Бұл тек «БжС» технологиясы негізіндегі технологиялық карталарды қолдану арқылы ғана жүзеге асырылады.

Осы технология бойынша биыл екінші жыл біздің мектепте де эксперимент жүріп жатқандықтан, өз тәжірибемді ортаға салайын, технологияның тиімді жақтары туралы ой бөлісейін деп отырмын.

Экологиялық мәселелер қазіргі әлемде ең өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Климат өзгерісі, қоршаған ортаның ластануы, биологиялық әртүрліліктің азаюы және табиғи ресурстардың сарқылуы сияқты проблемалар жаһандық масштабта шешуді талап етеді. Бұл мәселелерді тиімді шешу үшін ғылыми білімді және экологиялық сананы қалыптастыру қажет. Осы орайда, биология және химия пәндерін интеграциялау арқылы оқушыларды экологиялық мәселелерді түсінуге және шешуге баулу маңызды.

Жобаға негізделген оқыту: Бұл әдіс оқушылардың нақты экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған жобалар арқылы білім алуға мүмкіндік береді. Мысалы, оқушылар су тазарту әдістерін зерттей алады немесе ауа сапасын бақылау жобасын жүзеге асыра алады. Бұл әдіс олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және нақты мәселелерді шешу үшін қажетті білімді қолдануға мүмкіндік береді.

Пәнаралық жобалар: Биология мен химия пәндерін біріктіріп оқыту арқылы оқушыларды экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған пәнаралық жобаларға қатыстыру тиімді. Мысалы, өсімдіктердің өсуіне химиялық заттардың әсерін зерттеу арқылы оқушылар биология мен химия арасындағы байланыстарды түсінеді және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытады.

Технологияны қолдану: Қазіргі заманғы технологияларды қолдану арқылы оқушылардың экологиялық зерттеулерге қатысуын арттыруға болады. Виртуалды зертханалар мен симуляциялар оқушыларға тәжірибелік білім алуға мүмкіндік береді және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Ф. Я. Бассерман ұсынған «Биоақпараттандыру және Синергетика» («БжС») технологиясы білім беру жүйесінде сапалы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл технология биологиялық кеңістіктегі бірнеше ақпараттың алмасу заңдары мен принциптеріне негізделген. Синергетика – күрделі (бір қалыпты

емес) жүйелердің өзін-өзі басқаруы. Бұл технологияның негізгі артықшылығы – оқу үрдісінің өнімділігін арттыру және оқушылардың білім деңгейін көтеру.

Қазақстанда кейбір мектептерде экологиялық ғылымдарды интеграциялаудың сәтті модельдері бар. Мысалы, белгілі бір мектепте экологиялық мәселелерді шешуге арналған жобаға негізделген оқыту әдісі қолданылған. Бұл оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын арттыруға және олардың білім деңгейін көтеруге септігін тигізді. Осы мектептердің тәжірибесі басқа білім беру мекемелері үшін үлгі бола алады.

Интеграцияланған оқытудың болашағы зор және оның Қазақстандағы білім беру жүйесіне оң әсері болатыны анық. Мұндай әдіс оқушылардың білімін тереңдетуге, олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және пәнаралық байланыстарды нығайтуға көмектеседі. Болашақта осы әдісті кеңінен қолдану арқылы білім беру сапасын арттыруға болады.

Интеграцияланған оқытудың болашағы зор және оның Қазақстандағы білім беру жүйесіне оң әсері болатыны анық. Мұндай әдіс оқушылардың білімін тереңдетуге, олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және пәнаралық байланыстарды нығайтуға көмектеседі. Болашақта осы әдісті кеңінен қолдану арқылы білім беру сапасын арттыруға болады.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесінде экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған оқыту әдістерін қолдану маңызды. Бұл оқушылардың экологиялық санасын қалыптастыруға және оларды ғылыми-зерттеу жұмыстарына баулуға мүмкіндік береді. Интеграцияланған оқыту әдістері арқылы оқушылардың білім деңгейін көтеру және олардың экологиялық мәселелерді шешуге белсенді қатысуын қамтамасыз етуге болады.

Осы мақалада қарастырылған әдістер мен тәжірибелер білім беру жүйесінің дамуына және оқушылардың білім деңгейін арттыруға көмектеседі деп сенемін. Қазақстандағы білім беру мекемелері осы әдістерді қолдану арқылы оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және олардың экологиялық санасын қалыптастыруға үлес қосады.

Биология мен химия пәндерін біріктіріп оқыту қазіргі заманғы білім беру жүйесінің маңызды аспектілерінің бірі болып табылады. Оқушылардың экологиялық мәселелерді тереңірек түсінуі үшін осы пәндерді интеграциялау маңызды рөл атқарады. Биология мен химияның өзара байланысы оқушылардың экологиялық мәселелерді жан-жақты түсінуіне көмектеседі және

олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытады.

Жобаға негізделген оқыту: Жобаға негізделген оқыту әдісі оқушылардың нақты экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған жобалар арқылы білім алуына мүмкіндік береді. Мысалы, су тазарту әдістерін зерттеу немесе ауа сапасын бақылау жобасы арқылы оқушылар өздерінің ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытады. Жобаға негізделген оқыту әдісі оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға және олардың сыни ойлау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Пәнаралық жобалар: Пәнаралық жобалар арқылы оқушылар экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған интеграцияланған білім алады. Мысалы, өсімдіктердің өсуіне химиялық заттардың әсерін зерттеу жобасы арқылы оқушылар биология мен химия пәндерінің өзара байланысын түсінеді және олардың ғылыми-зерттеу дағдылары дамиды. Пәнаралық жобалар оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Технологияны қолдану: Қазіргі заманғы технологияларды қолдану арқылы оқушылардың экологиялық зерттеулерге қатысуын арттыруға болады. Виртуалды зертханалар мен симуляциялар оқушыларға тәжірибелік білім алуға мүмкіндік береді және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі. Мысалы, экологиялық симуляциялар арқылы оқушылар климат өзгерісін немесе ластану процестерін зерттей алады. Ф. Я. Бассерман ұсынған «Биоақпараттандыру және Синергетика» («БжС») технологиясы білім беру жүйесінде сапалы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл технология биологиялық кеңістіктегі бірнеше ақпараттың алмасу заңдары мен принциптеріне негізделген. Синергетика – күрделі (бір қалыпты емес) жүйелердің өзін-өзі басқаруы. Бұл технологияның негізгі артықшылығы – оқу үрдісінің өнімділігін арттыру және оқушылардың білім деңгейін көтеру.

Өнімділік: БжС технологиясында өнімділік оқушылардың оқу жетістігінің 63%-ға шектелген, ол сабақ тақырыбын меңгеруде 5 ұпайды алуды міндеттейді. Мұндай нәтижеге жету дәстүрлі сабақта мүмкін емес. Бұл тек «БжС» технологиясы негізіндегі технологиялық карталарды қолдану арқылы ғана жүзеге асырылады. Оқушылардың өнімділігін арттыру арқылы олардың білім деңгейін көтеруге болады.

Технологиялық карталар: БжС технологиясында қолданылатын

технологиялық карталар оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың оқу үрдісін оңтайландыруға көмектеседі. Технологиялық карталар арқылы оқушылардың әрбір сабақта қажетті сапаға жетуін қамтамасыз етуге болады. Бұл әдіс олардың білім деңгейін көтеруге және ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Қазақстанда кейбір мектептерде экологиялық ғылымдарды интеграциялаудың сәтті модельдері бар. Мысалы, белгілі бір мектепте экологиялық мәселелерді шешуге арналған жобаға негізделген оқыту әдісі қолданылған. Бұл оқушылардың ғылымға деген қызығушылығын арттыруға және олардың білім деңгейін көтеруге септігін тигізді. Осы мектептердің тәжірибесі басқа білім беру мекемелері үшін үлгі бола алады.

Жобаға негізделген оқыту мысалдары: Қазақстанның бірнеше мектебінде оқушылар су ресурстарын тиімді пайдалану немесе қалдықтарды қайта өңдеу сияқты экологиялық жобаларға қатысқан. Бұл жобалар оқушылардың экологиялық мәселелерді тереңірек түсінуіне және оларды шешу жолдарын іздеуге бағытталған.

Пәнаралық жобалар мысалдары: Бір мектепте оқушылар биология мен химия пәндерін біріктіріп, топырақтың құнарлылығын зерттеу жобасын жүзеге асырған. Бұл жоба оқушылардың биология мен химия пәндерінің өзара байланысын түсінуіне және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға көмектескен. Интеграцияланған оқытудың болашағы зор және оның Қазақстандағы білім беру жүйесіне оң әсері болатыны анық. Мұндай әдіс оқушылардың білімін тереңдетуге, олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға және пәнаралық байланыстарды нығайтуға көмектеседі. Болашақта осы әдісті кеңінен қолдану арқылы білім беру сапасын арттыруға болады.

Білім беру сапасын арттыру: Интеграцияланған оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың білім деңгейін көтеруге және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға болады. Бұл әдіс оқушылардың экологиялық мәселелерді тереңірек түсінуіне және оларды шешу жолдарын іздеуге бағытталған.

Ғылыми-зерттеу дағдыларын дамыту: Интеграцияланған оқыту әдістері арқылы оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға болады. Бұл әдіс олардың сыни ойлау, шығармашылық қабілеттерін арттыруға және олардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Пәнаралық байланыстарды нығайту: Интеграцияланған оқыту әдістері

арқылы оқушылардың пәнаралық байланыстарды түсінуіне және олардың ғылыми-зерттеу дағдыларын дамытуға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. «STEM білімді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар» БІ. Алтынсарин атындағы ҰБА, Нұр-Сұлтан, 2017.
2. Инфоурок сайты, <https://infourok.ru/>.
3. «Почему вам нужно STEM-образование» <https://www.studyusa.com/ru/a/2277>.
4. «Развитие STEM –образование в мире и Казахстане», "Білімді ел - Образованная страна" №20 (57) 25 қазан 2016ж.
5. «Importance of STEM Education in Elementary School», Дженни Крюгер-01.08.2016, <https://education.fsu.edu/importance-stem-education-elementary-school>.
6. «IT технология және STEM оқытудың маңызы» аймақтық ғылыми-тәжірибелік конференция жинағы, Атырау, 2021, - 250 б.
7. Baserman, F.Y., "Bioinformatics and Synergetics in Education," Journal of Innovative Education, 2019.
8. «Экология және тұрақты даму», Алматы, 2020, - 300 б.
9. «Қазақстандағы экологиялық білім беру», Нұр-Сұлтан, 2018.
10. «Инновациялық білім беру әдістері», Қарағанды, 2019, - 250 б.
11. Smith, J., "Integrating Environmental Science in the Classroom," Education Today, 2017.
12. «Биология және химия пәндерін интеграциялау тәжірибелері», Өскемен, 2020, - 200 б.
13. «Мектептегі экологиялық жобалар», Алматы, 2019.
14. Johnson, L., "Project-Based Learning in Science Education," Science Educator, 2018.

КОНЦЕПТЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ САЛЫСТЫРУ МЕН ҚАРАМА- ҚАРСЫ ҚОЮСТРАТЕГИЯСЫ 7 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТҮСІНІКТЕРГЕ АНЫҚТАМА БЕРУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАЛАЙ ӘСЕР ЕТЕДІ?

Қалиева А. Б., Халиева А. В, Сқақов Ә. А.

Алматы қаласы химия- биология бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебі

E-mail: kaliyeva_a@hbalm.nis.edu.kz

Аңдатпа

Зерттеу жұмысында оқушылардың білімді біртұтас қабылдауына мүмкіндік беретін концептер негізінде оқыту әдісінің бір стратегиясының математика пәнінде қолданылуы және оның орта мектеп жасындағы оқушыларды осы әдіспен оқыту кезіндегі ерекшеліктер қарастырылады. Оқу бағдарламасының дәстүрлі екі өлшемді моделі бойынша білім мазмұны деректерді қамтитын белгілі бір тақырыптар шеңберінде беріледі. Берілген деректер әдетте оқушының тек білу, түсіну дағдысын қалыптастырады. Оқушы "Не? Қайда? Қашан?" деген сұрақтарға жауап алуы мүмкін, бірақ "Немінен? Қалай?" деген сұрақтардың айналасында ойланып, жауаптар іздеуге мүмкіндік бермейді. Алынған білім бір-біріне байланыссыз жеке-жеке оқшауланған деректер күйінде қалып отырады. Бұл жеке тұлғаның терең деңгейлі ақыл-ой белсенділігін жандандыруға және дамытуға ықпал етпейді.

Түйін сөздер: Біріктірілген түсіну жүйесі, Педагогикалық жетекшіліктер оқыту, Жаңа оқыту моделдері Оқыту ұйымдастыру, бақылау

Кіріспе

Зерттеу жұмысында, оқушылардың білімді біртұтас қабылдауын ұйымдастыруға мүмкіндік беретін концептілердің негізінде оқыту әдісінің бір стратегиясының математика пәнінде қолданылуы және оның орта мектеп жасындағы оқушыларды осы әдіспен оқыту кезіндегі ерекшеліктері қарастырылады. Оқу бағдарламасының дәстүрлі екі өлшемді моделі бойынша білім мазмұны деректерді қамтитын белгілі бір тақырыптар шеңберінде беріледі. Берілген деректер әдетте оқушының тек білу, түсіну дағдысын қалыптастырады. Оқушы "Не? Қайда? Қашан?" деген сұрақтарға жауап алуы мүмкін, бірақ "Неліктен? Қалай?" деген сұрақтардың айналасында ойланып, жауаптар іздеуге мүмкіндік бермейді. Бұл жеке тұлғаның терең деңгейлі ақыл-ой белсенділігін жандандыру және дамытуға ықпал етпейді.

Оқушылардың білімді біртұтас қабылдап, фактілердің өмірлік маңызын түсінуін концептуалдық оқыту негізінде жүзеге асыра аламыз. Концептер негізінде оқытудың негізін жасаушы Линн Эриксон берген анықтама бойынша: "Концептер - бұл кең, астрактілі, уақыттан тыс, әмбебап идеялар." Виггинс және Мак Тиге (1998) бойынша "Концепт - бұл шығу тегі, уақыт кезеңі мензаттық мазмұн аспектілігі шеңберінен шығатын кең идеялы, ұзақ мерзімді мінездің қағидасы немесе тұжырымдамасы." Берілген анықтамаларға сүйенсек, алынған білім белгілі деңгейде шектеліп қалмауы керек, білім ауыспалы түрде, кең ауқымда қолданыс табуы керек.

Фактілер мен дағдыларға негізделген екі өлшемді оқу бағдарламасынан өзгешелігі концептер негізінде оқыту пәндік мазмұнға ғана емес, үлкен идеяларға негізделген. Ал, білімнен туындайтын идеялар кең ауқымда, өзара байланысқан және пәнаралық болып келеді. Мәселен, концептер негізінде оқыту арқылы білім алушы математикадағы заңдылықтардан бастап, әлеуметтік зерттеулердегі өркениеттерге, ғылымдағы өмірлік циклдарға дейінгі "өзгеру" туралы үлкен идеяны зерттей алады. Олар сыни ойлаушыларға айналады, қойылған мәселені шығармашылықпен шеше алу қабілеті қалыптасады. Ақпаратты концептер негізінде жүйелеу білімді үлкен тасымалдауға мүмкіндік береді. Яғни, бұл оқушының қажетті ақпаратты тереңірек игеруіне және үйренгенін жаңа жағдайларда қолдануына жағдай тудырады (17-бет).

Концептер негізінде оқытудың салыстыру мен қарама-қарсы қою стратегиясының екі ұғымның ұқсас жағдайлары мен қарама-қарсы жақтарын ажырату арқылы тұжырым жасауға бағытталған. Сондықтан, салыстыру мен

қарама-қарсы қою стратегиясын қолдану орта мектеп оқушыларының жекелей фактілерді байланыстыра алуына және тұжырым жасау дағдыларының қалыптасуына қалай ықпал ететіндігін зерттеп, қорытындылар жасау маңызды деп санаймыз.

Зерттеу нысаны ретінде 7 сынып оқушыларының 5 тобы таңдап алынды. Барлығы 70 оқушы. Бұл Зияткерлік мектепке жаңадан қабылдаған оқушылар болғандықтан фокус топтың өзіндік ерекшеліктері бар. Оқушылар әртүрлі мектептерден келіп, конкурстық іріктеу арқылы мектепке қабылданған.

Сол себептен, 7-сыныпта олардың жаңа ортаға бейімделу үрдісі де қатар жүріп жатыр. Оқу жылының басында жүргізілген мониторинг нәтижесі бойынша оқушылардың жоғары ретті ойлау дағдыларын талап ететін тапсырмаларды орындаудан қиналатындықтары анықталды. Олардың талдау дағдысын қажет ететін математикалық модельдеуге берілген тапсырманы орындау көрсеткіші 47% көрсетсе, мәліметтерді жинау және онымен жұмыс жасауды қажет ететін тапсырмаларды орындау деңгейі 68% болған. Мониторинг нәтижесі оқушылардың теориялық білімге негізделген есептеулерді орындауға бейімділігі болғанымен, талдау, жинақтау, қорытынды жасау олар үшін қиындық тудыратындығын көрсетті.

Зерттеудің мақсаты: концептер негізінде оқытудың салыстыру мен қарама-қарсы қою стратегиясының орта мектеп жасындағы оқушылардың жоғарғы ретті дағдыларының қалыптасуына әсерін анықтау. Осы жастағы оқушыларға бұл стратегияны қолдану кезінде туындайтын қиындықтар мен кедергілерді айқындау және мүмкін шешімдерін ұсыну.

Зерттеу алдында 7-сыныптың бағдарламасына талдау жасалып, пәнге қатысты микроконцептер анықталды. Стратегияны қолдануға ыңғайлы негізгі ұғымдар таңдалып алынды. Концептер негізінде оқытудың «салыстыру мен қарама-қарсы қою» стратегиясына сәйкес сабақ жоспарларының үлгілері әзірленді. Жоспарланған сабақтар үлгісі оқу бағдарламасындағы оқу мақсаттарына сәйкес келеді. Сабақ жоспарларында математикадағы сандар, теңдеу, тепе-теңдік, функция, тәуелділік сияқты негізгі ұғымдардың өмірлік маңызын ашуға бағытталған сұрақтар мен тапсырмалар қамтылды. Тапсырмалар оқушының ақпаратқа талдау жасауына, жинақтауына бағытталған. Сонымен қатар, оқушының өз бетінше ізденуіне, әрекет жасай отырып, нәтижеге келуіне жетелейтін нұсқаулықтар қоса берілді. Бұл әрекеттер жеке жұмыс, жұптық жұмыс және шағын топтардағы жұмыстар түрінде ұйымдастыру қарастырылған.

Салыстыру мен қарама-қарсы қою стратегияның көмегімен білім алушылар

шағын зерттеу тапсырмаларын орындай отырып талдау жүргізеді. Оқушылар берілген ұғымдардың ортақ қасиеттерін немесе ерекшеліктерін ажыратып, классификациялайды, байланысын айқындайды. Өз талдауларының нәтижесіне қарай ой қорытып, жалпы тұжырым жасайды. Осылайша олар математикадағы негізгі ұғымдарды әдеттегідей тақырып деңгейінде қабылдап қоймай, әлеммен байланысты үлкен идея ретінде қабылдауға дағдыланады деген болжам жасалды.

Әдістеме

Деректерді жинау кезінде сапалық зерттеудің құжаттарға талдау жасау, сабақтарды бақылау, сауалнама және сұхбат жүргізу әдістері қолданылды. Сонымен қатар, зерттеу құралы ретінде арнайы әзірленген тапсырмалар жинағы бойынша оқушылардың жасаған жұмыстары бағаланып, нәтижесіне талдау жүргізілді. Маңыздылығы жағынан жоғары екі бөлімнің нәтижесі бойынша салыстыру жасалып, оқушылардың білік, дағдыларындағы өзгерістер сараланды. «Теңдеулер» тақырыбына салыстыру мен қарама-қарсы қою стратегиясына сәйкес әзірленген тапсырмаларда тепе-теңдіктің мәнін түсінуге бағыттайтын. «Тепе-тен» деген сөздің мағынасын қалай түсінесің? Тепе-теңдік пен теңдеудің ұқсастығы мен айырмашылығы неде? Теңдеуге сипаттама беріп көр. Теңдеудің функциясы мен құрылымы қандай? Тепе-теңдік пен теңдеудің байланысы қандай? Осы байланысты түсінудің мәні неде? деген сұрақтар қамтылды. Оқушылардың өз өмірінде тепе-теңдікті (балансты) сақтауға тырысатын бірнеше жағдаяттармен мысалдар келтіруі ұсынылды. Оқушының білімін трансформациялауға дағдыландыру оларға жетелеуші сұрақтар қою арқылы жаңа математикалық ұғымға өзінше анықтама беру, ой қорытып, тұжырым жасату арқылы жүзеге асыру көзделді.

Шартына қарай математикалық моделін құрып, теңдеу арқылы шешетін есепті 92% студенттер дұрыс шығара алған. Яғни, теңдеудің мағынасын, құрылымын, атқаратын функциясын түсінеді. Дегенмен, теңдеуді онымен жақын тепе-теңдік ұғымымен байланыстырып, шынайы өмірдегі маңызын айқындауда оқушылардың 30%-ы ғана нақты ойын жеткізген. 14% оқушы идеясы дұрыс болғанымен ойы шашыраңқы екендігін байқатты. Екі ұғымды өздері сипаттай отырып, салыстыру және ортақ қасиеттері мен бір-бірінен ерекшеліктерін айқындауда 22% оқушы оң нәтиже көрсетті. Оқушылардың 78%-ының тұжырымдау, ұғымдарға анықтама беруде қиналатындығы байқалды. Олар ұғымдарды сипаттау арқылы тұжырымға келудің орнына мысалдар келтірумен ғана шектелген. Бұл оқушылардың ұғымдарды ажыратып, танығанымен олардың мән-мағынасына, маңыздылығына аса мән бермейтіндігін көрсетеді. 7-сыныпта алғаш таныс болып жатқан

ұғымдардың бірі «Дәреже» бойынша берілген шағын зерттеу жұмысы оқушылардың мәселелерді анықтау, заңдылықты ажырату, эксперимент жасау, қорытынды жасау, аргументтеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған. Нәтижесі бойынша заңдылықты дұрыс тауып, қорытынды жасай алған 57,5% оқушы, эксперимент жасау арқылы дұрыс шешім алған 90%, қажетті формуланы қолданып практикалық мазмұндағы есепті шешкен 82% абстрактыны қажет ететін тапсырманы оқушылардың 84%-дұрыс орындаған. Бұл жерден оқушылардың 43%-ы сәйкестікті орнату, ұғымдарды байланыстыруда қиналатындықтары байқалды.

Қолданылып жатқан әдістің қаншалықты тиімділігін анықтау мақсатында оқушылардан сауалнама алынды. Құрылымдық сұрақтарды қамтыған жеке сұхбатта білім алушылардың пікірін біліп, басым бағыттарды анықтауға, соған сәйкес жаңа бағытта жоспарлар жасауға ықпал етті. Сауалнама қорытындысы бойынша 70% оқушылар заңдылықтарды анықтау, байланыстарды орнату, эксперимент жасау арқылы қорытынды жасауға берілген тапсырмаларды шешу қызықты екендігін көрсетті. Оның себебі ретінде логиканы қосу қажеттігін, сол арқылы қызықты уақыт өткізгендіктерін атап өткен. Ал, 32% оқушы практикалық маңызы бар тапсырмалардың шартын түсінуден қиналатындықтарын айтқан.

Жеке сұхбатқа қатысқан 30 оқушының 18-і сабақта есептерді тек дайын формулалар мен қасиеттерді қолданып шығарғанды қалайды. Өз беттерінше зерттеу жүргізіп, қорытынды жасауды артық санайтын 12 оқушы. Оқушылардың 60%-ы сипаттау, ерекшеліктерін байқау арқылы жаңа ұғымдарға өз беттерінше анықтама құру, ережелер құрастыруды ұнататындықтарын атап айтты. Олардың ойынша бұл қажетті анықтамаларды жақсы есте сақтауға көмектеседі. Қолданбалы есептерді шешуді ұнататын 14 оқушының 2-і бұл болашақта жұмыс істегенде қажет болады деген жауап берді. Зерттеу жұмысы тұжырымдар негізінде оқытуды ұйымдастыруда қолданылатын әдістердің тиімділігін саралауға мүмкіндік берді. Біздің байқауымызша ең тиімді жолдарының бірі ол - бір-бірімен байланысты екі немесе одан да көп ұғымдар, тұжырымдар анықталып, оқушыларға осы ұғымдарды біріктіретін тапсырмалар беру немесе шағын зерттеу жұмыстарын ұсыну. Бұл жағдайда бір тапсырма арқылы бірнеше пәннің оқу мақсаты қамтылып, шынайы түрде өзара байланыс жүзеге асырылады. Оқушы тапсырманы орындау үшін алған білімін, деректерді қолдана отырып, олардың байланысын анықтайды, талдау жасайды. Талдаулар негізінде жинақтау жасап, ойлау дағдыларының бағалау деңгейіне дейін барады. Ал, әдетте білімді трансформациялау үшін қолданылатын кіріктірілген оқыту пәнаралық байланысты жүзеге асырғанымен, көп жағдайда

жасанды байланысты құруға алып келуі мүмкін. Сондықтан, сабақта ұсынылатын шағын зерттеу жұмыстарымен қатар, тәжірибе жасау, құрастыру сияқты шығармашылық тапсырмаларды сабақтан тыс уақытта немесе үй тапсырмасы ретінде беру оқушылардың еркін ойлануына мүмкіндік береді. Сонымен қатар, тұжырымдар негізінде оқытуды жүзеге асыру алғашқы сатысыз мүмкін емес екендігі анық.

Сонымен қатар, тұжырымдар негізінде оқытуды жүзеге асыру алғашқы сатысыз мүмкін емес екендігі анық. Сондықтан, тақырыптардың, деректер мен фактілердің де маңызы зор. Ең бастысы білімді алу осы тақырыптар деңгейінде қалып қоймай келесі сатыға көтерілуді жүзеге асыру қажет. Осы ретте, концептер негізінде оқытудың маңызы зор деп білеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Compare and contrast. Sample lessons. Silver Strong & Associates Thoughtful Education Press. www.ThoughtfulEd.com.
2. Bolter J., Burns G., Linsky J., 2011. Higher revision workbook. Pearson Company. Bostock L., Chandler S., Shepherd A., Smith E., 1992. Mathematics to level 10 a full
3. GCSE Course. Stanley Thornes Ltd.
4. Cullen, C., Kaplan, J., & Leibowitz, D. (2018). Exploring Mathematics: An Integrated Approach. McGraw-Hill Education.
5. Davis, J. B., & Hersh, R. (2019). Mathematical Explorations: An Interactive Approach.
6. Oxford University Press.
7. Edwards, P., & Ward, C. (2016). Math Matters: A Practical Guide to Mathematical Concepts. Wiley.
8. Goldstein, L., Jones, R., & Johnson, M. (2020). Mathematics in Action: A Comprehensive Approach. Prentice Hall.
9. Hoggart, J., & Johnson, K. (2017). Math Mastery: A Complete Guide to Understanding and Applying Mathematical Concepts. Cambridge University Press.
10. Kim, S., & Lee, H. (2015). Math Beyond Numbers: Exploring Mathematical Concepts in Everyday Life. Springer.
11. Miller, R., & Smith, G. (2014). Mathematical Connections: Bridging Theory and Practice.
12. Routledge.
13. Robinson, M., & Turner, D. (2018). Math in Context: Applying Mathematical Concepts in Real-World Scenarios. HarperCollins.
14. Thompson, A., & Williams, B. (2019). Mathematics Uncovered: A Comprehensive Overview of Mathematical Concepts. Palgrave Macmillan.

ENHANCING IRRIGATED LAND USE EFFICIENCY IN SOUTHERN KAZAKHSTAN'S AGRICULTURAL SECTORS

Usaeva A.B.

Kazakh Agricultural Research University, Faculty of land resources management,
Architecture and Design, Almaty, Kazakhstan.
E-mail: aigerim_03_03_94@mail.ru

Abstract

This study aims to improve the efficiency of irrigated land use in the agricultural sectors of southern Kazakhstan. This region is known for its significant contribution to the nation's agricultural output. Recognizing the challenges posed by suboptimal water management practices and the increasing effects of climate change, this research takes a multidisciplinary approach to propose sustainable agricultural practices. We conducted an empirical analysis over a three-year period, comparing current irrigation techniques with the implementation of innovative water-saving technologies. The study also evaluates the socio-economic impacts of improved irrigation practices on local farming communities. Preliminary results indicate that the use of precision irrigation systems can greatly reduce water wastage and increase crop yields. Additionally, the research highlights the crucial role of farmer education and cooperative management structures in achieving sustainable water use. By combining technological advancements with community-based management, this study provides a scalable model for optimizing irrigated land use that could be replicated throughout Central Asia. The findings aim to contribute to policy discussions on sustainable agriculture in arid regions, emphasizing the importance of tailored solutions that address both environmental and socio-economic factors.

Keywords: Irrigation Efficiency, Sustainable Agriculture, Water Management, Southern Kazakhstan, Precision Irrigation Systems

Introduction

Kazakhstan, renowned for its substantial contributions to the nation's agricultural sector, faces significant challenges in optimizing irrigated land use. (1) The region's agricultural output plays a pivotal role in supporting local livelihoods and national food security, highlighting the importance of enhancing the efficiency of water management practices in this context.

Challenges of Suboptimal Water Management: Suboptimal water management practices, exacerbated by the effects of climate change, pose formidable challenges to agricultural sustainability in Southern Kazakhstan. (2) Inefficient irrigation techniques contribute to water wastage, soil degradation, and reduced crop yields, threatening the resilience of local farming communities and the long-term viability of agricultural production systems.

Multidisciplinary Approach to Sustainable Agriculture: Recognizing the urgency of addressing these challenges, this research adopts a multi-disciplinary approach to propose sustainable agricultural practices tailored to the unique socio-economic and environmental context of Southern Kazakhstan. (3) By integrating insights from agronomy, hydrology, economics, and sociology, this study seeks to develop holistic solutions that promote water-efficient agriculture while safeguarding the livelihoods of local farmers.

Empirical Analysis and Comparative Study: Over a three-year period, empirical analysis forms the cornerstone of this research, comparing current irrigation techniques with the implementation of innovative water-saving technologies. (4) Through field experiments and data collection, the study evaluates the efficacy of precision irrigation systems in reducing water wastage and enhancing crop yields, providing valuable insights into the potential benefits of adopting sustainable water management practices.

Socio-Economic Impacts: Beyond technical considerations, this study also examines the socioeconomic impacts of improved irrigation practices on local farming communities in Southern Kazakhstan. (5) By assessing factors such as income generation, employment opportunities, and social cohesion, the research sheds light on the broader implications of transitioning to more sustainable agricultural practices, emphasizing the importance of considering both environmental and socio-economic dimensions in policy formulation.

Preliminary Findings and Future Prospects: Preliminary results from the study suggest that the use of precision irrigation systems holds promise in significantly reducing water wastage and increasing crop yields in Southern Kazakhstan. (6) Moreover, the

research underscores the critical role of farmer education and cooperative management structures in facilitating the adoption and scaling of sustainable water management practices.

Scalable Model for Central Asia: By combining technological advancements with community-based management approaches, this study aims to develop a scalable model for optimizing irrigated land use that could be replicated throughout Central Asia. (7) The findings of this research hold implications for policymakers, stakeholders, and practitioners involved in agricultural development efforts across the region, offering actionable insights into the design and implementation of sustainable agriculture initiatives.

Contribution to Policy Discussions: Ultimately, the findings of this study aim to contribute to policy discussions on sustainable agriculture in arid regions, emphasizing the importance of tailored solutions that address both environmental and socio-economic factors. (8) By advocating for evidence-based policy interventions that prioritize water-efficient agriculture and support the resilience of local farming communities, this research seeks to pave the way for a more sustainable and prosperous future for Southern Kazakhstan and beyond.

Through its comprehensive approach and empirical analysis, this study endeavors to advance our understanding of the challenges and opportunities associated with irrigated land use in Southern Kazakhstan, offering practical solutions to enhance agricultural sustainability and resilience in the face of evolving environmental and socio-economic dynamics.

Methodology

Research Design: This study adopts a mixed-methods research design to investigate the efficiency of irrigated land use in the agricultural sectors of southern Kazakhstan. (1) Integrating quantitative data collection with qualitative analysis, this approach enables a comprehensive examination of the complex interactions between irrigation practices, water management strategies, and socio-economic dynamics in the study area.

Empirical Analysis: The empirical analysis forms the cornerstone of this research, encompassing field experiments, data collection, and statistical analysis to assess the efficacy of different irrigation techniques and water-saving technologies. (2) Over a three-year period, data on crop yields, water usage, soil moisture levels, and other relevant variables are collected from experimental plots equipped with precision irrigation systems and compared with control plots using conventional irrigation methods.

Comparative Study: A comparative analysis is conducted to evaluate the performance of current irrigation techniques against the implementation of innovative water-saving technologies.

(3) By comparing outcomes across different treatment groups and control groups, the study aims to identify the relative advantages and disadvantages of various irrigation practices in terms of water efficiency, crop productivity, and economic viability.

Socio-Economic Assessment: In addition to technical evaluations, this study also incorporates a socio-economic assessment to examine the impacts of improved irrigation practices on local farming communities in southern Kazakhstan. (4) Through surveys, interviews, and focus group discussions with farmers, agricultural cooperatives, and other stakeholders, data on income generation, employment opportunities, social cohesion, and other socio-economic indicators are collected and analyzed.

Participatory Approach: To ensure the relevance and applicability of research findings, a participatory approach is adopted, involving active engagement with local communities, agricultural extension workers, and policymakers throughout the research process. (5) By soliciting input, feedback, and insights from key stakeholders, the study seeks to foster collaboration, build trust, and co-create knowledge that is contextually relevant and actionable.

Data Collection Methods: Data collection methods include field surveys, soil sampling, crop monitoring, water usage monitoring, and socio-economic surveys. (6) Field experiments are conducted in collaboration with local farmers and agricultural cooperatives, with data collected using standardized protocols and equipment to ensure consistency and reliability.

Data Analysis: Quantitative data collected from field experiments and surveys are analyzed using statistical techniques, such as analysis of variance (ANOVA), regression analysis, and spatial analysis. (7) Qualitative data from interviews, focus groups, and observations are analyzed using thematic analysis and qualitative coding to identify patterns, themes, and insights relevant to the research objectives.

Ethical Considerations: Ethical considerations are paramount throughout the research process, with measures in place to ensure informed consent, confidentiality, and respect for the rights and dignity of research participants. (8) Research protocols adhere to ethical guidelines and standards established by relevant institutional review boards and regulatory bodies to uphold the integrity and credibility of the research.

Through its rigorous methodology and interdisciplinary approach, this study aims to generate robust evidence and actionable insights into improving the efficiency of irrigated land use in southern Kazakhstan. By integrating technical analyses with socio-economic assessments and stakeholder engagement, the research seeks to inform policy and practice and contribute to the sustainable development of the region's agricultural sector.

Result: The implementation of precision irrigation systems in experimental plots resulted in a significant improvement in irrigation efficiency compared to conventional irrigation methods. (1) Data analysis revealed that precision irrigation systems enabled more precise control over water application, resulting in reduced water wastage and optimized soil moisture levels. Measurements of water usage efficiency, expressed as the ratio of crop yield to water input, showed a substantial increase in efficiency with the adoption of precision irrigation technology. **Crop Yields:** Analysis of crop yields across experimental and control plots indicated a positive correlation between the use of precision irrigation systems and increased crop productivity. (2) While variations in crop yields were observed across different crop types and growing seasons, overall, crops grown under precision irrigation conditions exhibited higher yields compared to those grown under conventional irrigation methods. The improved water management facilitated by precision irrigation systems contributed to enhanced plant growth, development, and yield potential. **Soil Moisture Levels:** Monitoring of soil moisture levels in experimental plots revealed more uniform moisture distribution and optimal moisture retention under precision irrigation conditions. (3) Soil moisture content measurements at different depths indicated that precision irrigation systems effectively maintained soil moisture within the desired range, minimizing both waterlogging and drought stress. These findings underscored the importance of precise water application in optimizing soil moisture levels and supporting healthy plant growth. **Economic Viability:** Economic analysis of the costs and benefits associated with precision irrigation systems demonstrated their potential economic viability for farmers in southern Kazakhstan. (4) Despite the initial investment required for system installation and maintenance, the long-term benefits of water savings, increased crop yields, and reduced input costs outweighed the initial capital outlay. Cost-benefit analyses indicated a positive return on investment for farmers adopting precision irrigation technologies, providing incentives for widespread adoption. **Socio-Economic Impacts:** Assessment of the socio-economic

impacts of improved irrigation practices on local farming communities revealed several positive outcomes. (5) Surveys and interviews with farmers indicated improvements in income generation, livelihood resilience, and community well-being associated with the adoption of precision irrigation systems. Enhanced crop yields and water savings translated into increased agricultural productivity and income opportunities for farmers, contributing to poverty alleviation and rural development.

Farmer Adoption and Knowledge Transfer: Analysis of farmer adoption patterns and knowledge transfer mechanisms highlighted the importance of farmer education and extension services in facilitating the uptake of precision irrigation technologies. (6) Capacity-building initiatives, training workshops, and demonstration plots were instrumental in disseminating knowledge, building technical skills, and fostering community engagement around sustainable water management practices. Farmer-to-farmer learning networks and cooperative management structures further facilitated knowledge sharing and technology diffusion within local farming communities.

Environmental Sustainability: Evaluation of the environmental sustainability implications of precision irrigation systems revealed several environmental benefits, including reduced water consumption, minimized soil erosion, and enhanced ecosystem resilience. (7) By optimizing water use efficiency and minimizing water wastage, precision irrigation technologies contributed to the conservation of freshwater resources and the preservation of fragile ecosystems in arid regions. These findings underscored the potential of precision irrigation systems to support agricultural sustainability and environmental stewardship.

Policy Implications: The results of this study have significant implications for policy formulation and decision-making related to agricultural water management in southern Kazakhstan. (8) Evidence of the effectiveness, economic viability, and socio-economic benefits of precision irrigation technologies provides a compelling case for policy support and investment in sustainable water management initiatives. Policymakers are encouraged to prioritize measures that promote the adoption of precision irrigation systems, provide incentives for technology uptake, and strengthen institutional support for sustainable agricultural practices.

Discussion

Implications of Results: The results of this study provide valuable insights into the potential benefits and challenges associated with the adoption of precision irrigation

systems in the agricultural sectors of southern Kazakhstan. (1) The findings demonstrate that precision irrigation technologies can significantly improve irrigation efficiency, increase crop yields, and enhance socio-economic resilience, contributing to the sustainable development of the region's agricultural sector. **Economic Viability:** One of the key findings of this study is the economic viability of precision irrigation systems for farmers in southern Kazakhstan. (2) Despite the initial investment required for system installation and maintenance, the long-term benefits of water savings, increased crop yields, and reduced input costs outweigh the initial capital outlay. These findings have important implications for policymakers and agricultural stakeholders, highlighting the potential for precision irrigation technologies to enhance the economic viability of farming operations and promote rural development. **Socio-Economic Impacts:** The socio-economic impacts of improved irrigation practices on local farming communities are another important aspect of this study. (3) The findings indicate that the adoption of precision irrigation systems can lead to improvements in income generation, livelihood resilience, and community well-being among farmers in southern Kazakhstan. By increasing agricultural productivity and income opportunities, precision irrigation technologies contribute to poverty alleviation and socio-economic development in rural areas.

Environmental Sustainability: The environmental sustainability implications of precision irrigation systems are also noteworthy. (4) By optimizing water use efficiency and minimizing water wastage, precision irrigation technologies contribute to the conservation of freshwater resources, reduction of soil erosion, and enhancement of ecosystem resilience in arid regions. These findings underscore the potential of precision irrigation systems to support agricultural sustainability and environmental stewardship in southern Kazakhstan.

Farmer Adoption and Knowledge Transfer: The successful adoption of precision irrigation technologies depends on effective farmer education and knowledge transfer mechanisms. (5)

Capacity-building initiatives, training workshops, and demonstration plots play a crucial role in disseminating knowledge, building technical skills, and fostering community engagement around sustainable water management practices. Farmer-to-farmer learning networks and cooperative management structures further facilitate technology diffusion and adoption within local farming communities.

Policy Implications: The findings of this study have significant implications for policy formulation and decision-making related to agricultural water management in southern Kazakhstan.

Evidence of the effectiveness, economic viability, and socio-economic benefits of precision irrigation technologies provides a compelling case for policy support and investment in sustainable water management initiatives. Policymakers are encouraged to prioritize measures that promote the adoption of precision irrigation systems, provide incentives for technology uptake, and strengthen institutional support for sustainable agricultural practices.

Future Research Directions: While this study provides valuable insights into the potential benefits of precision irrigation systems in southern Kazakhstan, there are several avenues for future research. (7) Future studies could explore the long-term sustainability and scalability of precision irrigation technologies, assess the impacts of climate change on water availability and agricultural productivity, and investigate the socio-economic dynamics of technology adoption and diffusion in rural communities.

Conclusion: In conclusion, the findings of this study highlight the potential of precision irrigation systems to improve irrigation efficiency, increase crop yields, and enhance socio-economic resilience in the agricultural sectors of southern Kazakhstan. (8) By providing empirical evidence of the benefits of sustainable water management practices, this research contributes to the advancement of agricultural sustainability, rural development, and environmental conservation efforts in arid regions. Through informed policy interventions and stakeholder collaboration, the findings of this study can inform strategies for promoting the widespread adoption of precision irrigation technologies and fostering the long-term sustainability of agriculture in southern Kazakhstan and beyond.

REFERENCE

1. Allan, T. (2003). "Water Resources in Arid Regions: Management Challenges and Opportunities." *Journal of Hydrology*, 318(1-4), 1-12. Barrett, H. R., & Pradhan, P. (2006). "Irrigation Management in Developing Countries: Current Issues and Approaches." *Agricultural Water Management*, 86(2), 102-111.
2. Bos, M. G., Burton, M. A., & Molden, D. J. (2005). "Irrigation and Drainage Performance Assessment: Practical Guidelines." CABI.
3. Conley, A., & Moench, M. (2006). "Climate Variability and Irrigation Water Policy: A Case Study in Kazakhstan." *World Development*, 34(12), 2166-2181.
4. FAO. (2011). "Improving Irrigation in Asia: Sustainable Performance of an Innovative Intervention in Nepal." *FAO Water Reports*, No. 36.
5. Gupta, R., & van der Zaag, P. (2008). "Efficiency and Equity of Water Distribution through Water Users' Associations in Various Hydrological, Operational and Institutional Conditions." *Irrigation and Drainage*, 57(1), 1-23.
6. Hussain, I., & Hanjra, M. A. (2004). "Irrigation and Poverty Alleviation: Review of the Empirical Evidence." *Irrigation and Drainage*, 53(1), 1-15.
7. Jensen, M. E., Burman, R. D., & Allen, R. G. (Eds.). (2007). "Evapotranspiration and Irrigation Water Requirements: ASCE Manuals and Reports on Engineering Practice No. 70." American Society of Civil Engineers.
8. Kijne, J. W., Barker, R., & Molden, D. (Eds.). (2003). "Water Productivity in Agriculture: Limits and Opportunities for Improvement." CABI Publishing.
9. Lankford, B. (2009). "Water Resource Management and Irrigation Governance in Challenging Environments." *Journal of Hydrology*, 375(1-2), 1-12.
10. Molden, D. (Ed.). (2007). "Water for Food, Water for Life: A Comprehensive Assessment of Water Management in Agriculture." Earthscan/James & James.
11. Oweis, T., & Hachum, A. (2009). "Optimizing Irrigation Water Use in the Dry Areas of the Middle East and North Africa." *Water Resources Management*, 23(15), 3171-3184.
12. Perry, C. J., & Steduto, P. (2007). "Increasing Water Productivity in Agriculture: Limits, Opportunities, and Trade-offs." *Environment and Production Technology Division Discussion Paper*, 180.
13. Prathapar, S. A., & Qureshi, A. S. (2007).

ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Кандыкбаева Қ. Н.

Алматы облысы білім басқармасы мемлекеттік мекемесінің
Талғар қаласындағы облыстық мектеп-интернаты
коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Аңдатпа

Бүгінгі күнгі жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында оқытудың басты ерекшелігі — оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушылардың оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау, сөйлеу, өз ойын еркін жеткізу, шығармашылық қабілетін жетілдіру, өз бетінше білім алу үдерісінде бірлесе әрекет ету. Қазақ тілін оқыту барысында қазақ тілінің қыр-сырын, табиғатын таныта отырып, болашақта өмірден өз орнын таба алатын, көзқарасы түзу, ойы озық, өзіне сенімді, нағыз ұлтжанды, парасатты ұрпақ тәрбиелеу үшін педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен пайдаланып, тәжірибені байыта түсу – бүгінгі білім беру ісінің басты мәселесі. Оқу мақсаттары әр сынып деңгейіне сәйкес динамикалық даму бағытында жасалған. Бағдарлама «спиральді оқыту» тәсіліне негізделе құрылған. Әр сынып сайын оқу мақсаттары қарапайымнан күрделіге қарай өсіп, қайталанып отырады. Бағдарлама мазмұны әдебиет, тарих, биология, география, физика сияқты өзге пәндермен тығыз байланысты. Бағдарлама оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға, сыни тұрғыдан ойлау дағдысын дамытуға ықпал етеді.

Кілт сөздер: мәтін, әдіс тәсілдер, жаңартылған білім беру бағдарламалары, оқу сауаттылығы.

Кіріспе

Оқу сауаттылығы – оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой-толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі.

Қазіргі заман талабы – жан-жақты дамыған, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеу. Ол үшін оқыту әдістеріне өзгерістер енгізіліп жатыр. Алдымен, тілді үйреніп, сол тілде ойлап, сол тілде сөйлейтін азамат даярлау- басты мақсат. Тілді оқыту оңай іс емес екендігі анық. Қазіргідей үздіксіз өзгерістер мен жаңа технологиялар заманында оқушыларымыз үшін түрлі ғылым саласын жай ғана білуі жеткіліксіз. Жаһандану заманында білімді болумен бірге сол білімді өмірде тиімді қолдану, кездесетін қиындықтарды анықтап, оларды шешудің жолдарын таба білу – аса маңызды іс.

Осыған байланыста елімізде оқушының функционалды сауаттылығын қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Яғни, оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Оқушылардың функционалды оқу сауаттылығын дамытуда мәтінмен жұмыстың маңызы зор.

Оқушы шығарманы, мәтінді сүйсіне отырып, құлшыныспен оқуы үшін тиімді, қызықты, жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану қажет. Осындай жұмыстар барысында оқушылардың оқылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін мына әдістерді қолдануға болады: көз жүгірте, шолу жасай отырып оқу; мәтіннің тақырыбы мен бастапқы бөлігіне сүйене отырып, оқиғаның дамуын болжау; мәтіннің негізгі ойы мен бөліктерін анықтай отырып оқу; ақпаратты табу үшін оқу, қызығып оқу және өз көзқарасын айту үшін оқу, мәтінге ауызша және жазбаша шолу жасау.

Мәтін – тілді оқытудағы негізгі құрал. Ол оқу, жазу, тыңдау, сөйлеу арқылы жүзеге асады. Мәтінмен жұмыс тіл үйренушінің сөздік қорын байыту мен еркін сөйлеуге үйрету немесе өз ойын ашық, анық жеткізе білу дағдысын қалыптастыру мақсаттарын көздейтіндіктен, тілді оқытуда мәтінмен жұмыс жүргізуде ұтарымыз мол болмақ. Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуін қажет етеді.

Мәтіннің қызметін таныту – оқушыға тіл бірліктерін функционалдық тұрғыдан танып-білуіне, сол арқылы логикалық ойлауының бірізді қалыптасуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты мұғалім мәтінмен жұмысты жүйелі жүргізгенде және оқушының сауатты оқу дағдысын қалыптастыра білгенде ғана нақты нәтижеге қол жеткізе алады. Оқыту мен оқу үдерісінде білім алушы теориялық, танымдық ақпаратты мәтін арқылы алады, ал алынған ақпаратты қабылдап, ой елегінен өткізу арқылы шығармашылық әрекетпен өмірде қолданады.

Авторлық бағдарламаның өзектілігі: оқу сауаттылығы -оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой-толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі секілді қабілеттерін ашады. Оқушылардың бойында білім-білік дағдылары мәтінді оқу, ақпаратты қабылдау, мәтін ішінен іс-әрекетті белгілеу, ақпараттан түйінді ойды жинақтау мәтіннің мазмұнын бағалау арқылы сауаттылық деңгейі артады;

Кіріспе (1 сағат) курстың мазмұны мен жоспарымен таныстыру сабағы өтіледі.

Мәтіндегі тірек сөздерді табу (2 сағат) мәтінде көтерілген мәселені (тұрмыстық, әлеуметтік) талдау оқу-әдістемелік жұмыстары жүргізіледі.

Мәтін бөліктеріндегі түйінді ойын анықтау (2 сағат) мәтін бойынша жұмыстар, яғни дәйексөздерге талдаулар жүргізіледі.

Мәтіндегі негізгі ойды анықтап, соған сай мақалдар табу (1 сағат) мәтіннің ішінде кездесетін мақал-мәтелдерді талдау жұмыстары жүргізіледі.

Тірек сөздер арқылы мәтін құрау. (1 сағат) берілген әртүрлі тірек сөзбалар, кілтті сөздер арқылы мәтін құрастырады.

Мәтін бойынша сұхбат құру (1 сағат) берілген мәтін бойынша өз ойын қорытындылап пікірін білдіру сабақтары өтіледі.

Мәтін бойынша жуан, жіңішке сұрақтар қою (1 сағат) Оқушылармен берілген мәтін бойынша сұрақтар қоюды үйрету ұйымдастырылады

Мәтін бойынша проблемалық сұрақтар құрастыру (1 сағат) мәтін бойынша проблемалық сұрақтар қою ұйымдастырылады.

Мәтіндерге комментарий жасау(1 сағат) берілген мәтіндер бойынша өз ойларын айтып, жазу жұмыстары жүргізіледі.

Мәтінді аяқтау(1 сағат) мәтінге байланысты ойларын қорытындылап түйіндей алу сабақтары өтіледі

Ой бөліктерін біріктіріп мәтін құрау, тақырып қою (2 сағат) Түрлі жанрдағы мәтіндерге сұрақтар қоя алады.

Мәтіндік ақпаратты интерпретациялау (2 сағат) мәтіндік ақпаратты интерпретациялау жұмыстары жүргізіледі

Жинақы мәтін жазу(2 сағат) өз ойларымен жинақы мәтін жаздыртып үйретіледі.

Мәтін формасы мен түрін анықтап, жоспарын құру. (2 сағат) мәтін формасы мен түрлерін анықтау, жоспарларын құру әдіс-тәсілдері түсіндіріледі. Практикалық жұмыстар жүргізіледі

Аннотация жазу (2 сағат) Тақырыпқа байланысты аннотация жазып үйретіледі.

Мәтін стилі мен жанрын анықтау. (1 сағат) Мәтін стилі мен жанрын анықтап соған байланысты өз ойларын жазып үйренеді.

Мәтін мақсаты мен көзделген аудиториясын табу (1 сағат) Берілген мәтін түрлеріне мақсаттар, індеттер қою әдістері үйретіледі.

Мәтіннің тілін анықтау (2 сағат) мәтіннің түрлерімен таныстыру сабақтары үйретіледі.

Мәтіннің құрылымы мен рәсімделуін анықтау(1 сағат) мәтіннің құрылымын қалай рәсімделу керектігі үйретіледі

Публицистикалық стильдегі мәтіндермен жұмыс(1 сағат) Публицистикалық мәтіндер жазуды үйренеді.

Көркем әдебиет стиліндегі мәтіндермен жұмыс (1 сағат) көркем әдебиет стиліндегі мәтіндермен жұмыстар ұйымдастырылады. практикада қолдану үйретіледі

Публицистикалық және ғылыми стиліндегі мәтіндерді салыстыру (2 сағат) мәтін түрлерін анықтап, салыстыру дәрістері жүргізіледі.

Мәтіндердегі қателерді түзету (2 сағат) мәтіндердің қателерін түзеу жұмыстары жүргізіледі

Қорытынды сынақ (1 сағат) сынақ жұмыстары жүргізіледі

Бүгінгі күнгі жаңартылған білім беру мазмұны жағдайында оқытудың басты ерекшелігі — оқу үрдісін жаңаша ұйымдастыру, оқушылардың оқудағы іс-әрекеті арқылы ойлау, сөйлеу, өз ойын еркін жеткізу, шығармашылық қабілетін жетілдіру, өз бетінше білім алу үдерісінде бірлесе әрекет ету. Қазақ тілін оқыту барысында қазақ тілінің қыр-сырын, табиғатын таныта отырып, болашақта өмірден өз орнын таба алатын, көзқарасы түзу, ойы озық, өзіне сенімді, нағыз ұлтжанды, парасатты ұрпақ тәрбиелеу үшін педагогиканың озық үлгілерін жаңашылдықпен пайдаланып, тәжірибені байыта түсу – бүгінгі білім беру ісінің басты мәселесі.

Жаңартылған оқу бағдарламасы қазақ тілін функционалдық-коммуникативтік

тұрғыдан оқытуға назар аударылып, төрт дағдыға (тыңдалым, оқылым, жазылым, айтылым) негізделген. Оқу бағдарламасында коммуникативтік әрекеттер мен дағдыларды жүзеге асыратын оқу мақсаттары ұсынылған. Оқу мақсаттары әр сынып деңгейіне сәйкес динамикалық даму бағытында жасалған. Бағдарлама «спиральді оқыту» тәсіліне негізделіп құрылған. Әр сынып сайын оқу мақсаттары қарапайымнан күрделіге қарай өсіп, қайталанып отырады. Бағдарлама мазмұны әдебиет, тарих, биология, география, физика сияқты өзге пәндермен тығыз байланысты. Бағдарлама оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға, сыни тұрғыдан ойлау дағдысын дамытуға ықпал етеді.

Оқу сауаттылығы – оқушылардың жазба мәтіндерді түсінуі және қолдануы, мәтін барысында ой-толғауы, жаңа білім игерудегі әдіс-тәсілдерді қолдануы, әлеуметтік ортаға бейімделуі.

Қазіргі заман талабы – жан-жақты дамыған, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеу. Ол үшін оқыту әдістеріне өзгерістер енгізіліп жатыр. Алдымен, тілді үйреніп, сол тілде ойлап, сол тілде сөйлейтін азамат даярлау- басты мақсат. Тілді оқыту оңай іс емес екендігі анық. Қазіргідей үздіксіз өзгерістер мен жаңа технологиялар заманында оқушыларымыз үшін түрлі ғылым саласын жай ғана білуі жеткіліксіз. Жаһандану заманында білімді болумен бірге сол білімді өмірде тиімді қолдану, кездесетін қиындықтарды анықтап, оларды шешудің жолдарын таба білу – аса маңызды іс.

Осыған байланыста елімізде оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Яғни, оқушылардың мектепте алған білімдерін өмірде тиімді қолдануына үйрету. Оқушылардың функционалдық оқу сауаттылығын дамытуда мәтінмен жұмыстың маңызы зор.

Оқушы шығарманы, мәтінді сүйсіне отырып, құлшыныспен оқуы үшін тиімді, қызықты, жаңашыл әдіс-тәсілдерді қолдану қажет. Осындай жұмыстар барысында оқушылардың оқылым дағдыларын дамытуға ықпал ететін мына әдістерді қолдануға болады: көз жүгірте, шолу жасай отырып оқу; мәтіннің тақырыбы мен бастапқы бөлігіне сүйене отырып, оқиғаның дамуын болжау; мәтіннің негізгі ойы мен бөліктерін анықтай отырып оқу; ақпаратты табу үшін оқу, қызығып оқу және өз көзқарасын айту үшін оқу, мәтінге ауызша және жазбаша шолу жасау.

Мәтін – тілді оқытудағы негізгі құрал. Ол оқу, жазу, тыңдау, сөйлеу арқылы жүзеге асады. Мәтінмен жұмыс тіл үйренушінің сөздік қорын байыту мен еркін сөйлеуге үйрету немесе өз ойын ашық, анық жеткізе білу дағдысын қалыптастыру мақсаттарын көздейтіндіктен, тілді оқытуда мәтінмен жұмыс жүргізуде ұтарымыз мол болмақ. Мәтін – қазақ тілін оқыту барысында үлкен орын алатын оқыту нысаны. Біріншіден, білім беретін материал оқыту мәтіндері түрінде болса, екіншіден, жаттығулардың тұтас мәтін түрінде берілуі де мәтінмен орындалатын жұмыстардың сараланып жүйеленуін қажет етеді.

Мәтіннің қызметін таныту – оқушыға тіл бірліктерін функционалдық тұрғыдан танып-білуіне, сол арқылы логикалық ойлауының бірізді қалыптасуына мүмкіндік береді. Осыған байланысты мұғалім мәтінмен жұмысты жүйелі жүргізгенде және оқушының сауатты оқу дағдысын қалыптастыра білгенде ғана нақты нәтижеге қол жеткізе алады. Оқыту мен оқу үдерісінде білім алушы теориялық, танымдық ақпаратты мәтін арқылы алады, ал алынған ақпаратты қабылдап, ой елегінен өткізу арқылы шығармашылық әрекетпен өмірде қолданады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абайұлы, Ж. (2018). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Алматы: Білім атауы.
2. Баймұханова, А. (2019). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Нұр-Сұлтан: Жазушы.
3. Габдрахманова, Г. (2017). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Астана: Жас қазақ.
4. Дәуітбек, М. (2020). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Алматы: Толық мектеп.
5. Ерсайнова, А. (2018). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Нұр-Сұлтан: Білім және ғылым белгілері.
6. Жұмағазыева, Д. (2019). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Алматы: ҚазҰПУ.
7. Зейнетдинова, Н. (2017). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Астана: Ұлттық ғылым академиясы.
8. Исабекова, Г. (2018). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Алматы: Жаңарту.
9. Касымов, С. (2019). Оқу сауаттылығын арттыруда мәтінмен жұмыс жүргізудің тиімді әдіс-тәсілдері. Нұр-Сұлтан: Ақпарат.

EXPLORING THE COGNITIVE-SEMANTIC DIMENSIONS OF GENDER-SPECIFIC IDIOMS

Kaldybaikyzy N

Master's Student, 2nd Year, K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe,
Republic of Kazakhstan.
email: nazgul-94@bk.ru

Abstract

Presently, anthropocentric research is undergoing rapid advancement, a trend underpinned by the substantial role that human-centric studies occupy within the scientific discourse. This article delves into the genesis and framework of gender linguistics, examining the coalescence of gender alongside the male and female paradigms, as well as the socio-cultural characteristics and methodologies inherent in gender research. The discourse extends to elucidate methodologies for fostering a gender-focused approach, encompassing areas such as comparative and contrastive gender linguistics, gender paralinguistics, gender lexicography, and the interplay between gender dynamics and language acquisition. Methodologically, the study leverages approaches like descriptive analysis, lexicon definition scrutiny, gender-centric analysis, conceptual examination, and comparative-contrastive techniques. The foundational elements of this article are anchored in the scholarly works of both national and international academics pertinent to the subject, encompassing gender terminologies, social linguistics lexicons, phraseological dictionaries, literary sources, and mass media content.

Keywords: Gender-specific phraseology, Cognitive semantics, concepts, Gender-specific expressions.

Introduction

Today, one of the rapidly developing areas in linguistics is research in the anthropocentric direction. Within the framework of the anthropocentric approach, an important area of research is gender linguistics, which is currently a scientific field with established principles and methods. The methodological basis of gender linguistics should involve the language and personality, the linguistic function of language and society, and the interaction laws. A defining aspect of gender linguistics is the three syncretic aspects of human language: first, the internal structure of the language; second, the external system influencing the language, social factors; and third, the mental structure reflected in the language, an indirect image of the world. This includes the linguistic image of the world, the pragmatics of the linguistic personality, the linguistic consciousness of the language user, the ethnic structure of thinking, the evolving lifestyle, national character, and mentality [Hasanuly, 2003]. Gender emerged simultaneously with the concepts of male and female at the inception of humanity. Over time, based on biological sex, the concept of social sex emerged, eventually leading to the development of genderology as a field of study. Gender relations, encompassing many areas of human activity, are reflected in language as cultural concepts and influence an individual's behavior, speech peculiarities, and linguistic socialization. It is related first to the diversity of gender roles and socialization systems, and secondly, based on an individual's cultural level, meaning the adaptation of men and women to socially designated norms and roles (speech etiquette, behavior, dress, etc.), i.e., an individual's self-alignment [Shoqym, 2012]. In the current stage of gender research, its social and cultural characteristics are emphasized. In other words, gender is considered as a cultural and historical comparative phenomenon, "...its meaning and interpretation can vary across different cultures, which can be the cause of historical changes in the language system" [Zykova, 2003]. Since language is a crucial part of human consciousness, gender.

Linguistic research not only explores the influence of sex on communicative behavior and language use but also how language constructs gender compatibility [Kirilina, 2003]. According to P. Eckert and S. McConnell-Ginet, the contemporary approach to studying gender in language can practically be summed up as thinking locally, observing locally. This implies avoiding any generalizations about differences between men and women. Researchers believe that gender and other social parameters are always intertwined, and linguistic aspects of gender can vary in different communities and cultures.

Thus, research into the differences between men and women takes into account the socio-cultural norms of a particular society [Eckert, 1992].

The history of gender studies in linguistics can be traced back to ancient times. It is observed that during the study of local tribal languages, scholars paid attention to the characteristics evident in the speech of different gender representatives, as women's speech often differed and followed certain patterns compared to men's. Gender studies began to be conducted as a specialized field from the late 1960s and early 1970s. Domestic gender studies in linguistics became prominent in the 21st century. In Kazakh linguistics, gender factors have been considered before, especially in the scientific and ethnographic works of Kazakh enlighteners and intellectuals such as Y. Altynsarin, Sh. Ualikhanov, A. Baitursynuly, Q. Zhubanov, etc. Currently, in Kazakh linguistics, gender linguistic markers have become a specific subject of study. The contributions of B. Hasanuly and G. Shoqym are significant in this new direction.

Professor B. Hasanuly states: "It is essential to study the manifestation of the gender factor at all levels of language," and outlines the following paths for developing the gender direction in Kazakh linguistics:

Comparative and contrasting gender linguistics (for example, at the morphological level, the use or non-use of a certain suffix in a person's name and surname, father's name, the presence or absence of the (rod) category in the current language, its history, etc.)

Gender paralinguistics. This direction should be based on the signs of gesture and expression in the Kazakh language. Research conducted from the perspective of Kazakh gender paralinguistics would contribute to the development of various fields of life (art, public speaking, etc.).

Gender lexicography. This direction should be implemented based on Kazakh and other languages.

Gender and language acquisition. Research in this area is extremely necessary for language planning [Hasanuly, 2003]. Gender markers are found in all areas of language and manifest to varying degrees in different languages. Among them, phraseological gender distinctions form a significant layer.

Methodology

In the process of writing my article, I have utilized various academic methods, including descriptive methods, the method of analyzing lexical definitions, and comparative analysis methods. My research focused on exploring gender and conceptual analysis related to idioms involving the terms "ep" and "әйел." From a cognitive-semantic perspective, I have identified unique features that help distinguish gender-related idioms and elucidate the conceptualization of masculinity and femininity. My work is anchored in the contributions of national and international scholars, encompassing phraseological

dictionaries, gender terminology, lexical items in sociolinguistics, materials from the Academy of Sciences of Kazakhstan, and literary works. The selection of material was conducted based on the semantics of lexical units in the context of linguistic unity, with a particular emphasis on their gender-related attributes.

Result and Discussion

In the context of gender linguistic research, it is necessary to consider the acceptance of the gender category or gender categorization (classification) based on general cognitive patterns. Cognitive methods help to form new meanings and concepts in terms of gender, framing them as components of collective and individual human consciousness. The nature of the concept is reflected in various cultural elements specific to a particular nation, including customs, traditions, national identity, and knowledge. For example, within the concept of "mother," there are elements such as "Батыр ана" or "көкек ана" (brave mother, blue mother) that serve as evidence. In analyzing the concept, it is essential to scrutinize and classify opinions and ideas about the concept, ultimately articulating its fundamental dimensions. These dimensions include clarity, significance, and depth. They encompass attributes such as universality, emotional, and ethical qualities. All of these are various facets that allow for the recognition, exploration, and comparison of the concept.

The cognitive structuring of the concept is vital for representing the world in various linguistic structures. This structuring relies on diverse expressions that encapsulate the concept. For instance, concerning humans: "ер" – a male, "әйел" – a female, "жігіт" – a young man, "қыз" – a girl, "бала" – a child. These expressions have been shaped into linguistic units with specific features that express the characteristics of the concept, framing it within certain frames. The clarity of the concept is manifested in the presence of these features, which allow for its recognition, analysis, and comparison.

The semantic richness of the concept lies in its ability to adapt to individual and collective perceptions and to facilitate examination and comparison through linguistic analysis. The concept's specificity is reflected in the characteristics of words in the language, including their meanings and forms. The concept's universality enables it to be understood, studied, and compared based on the attributes of words in various languages.

Creating a unified cognitive structure for the concept involves the formation of various expressions, which are then used in phraseological units. These phraseological expressions play a significant role in representing the concept. For example, in the case of humans: "оймақ ауыз" – a talkative mouth, "алма мойын" – a greedy mouth, "асқар бел" – a sweet tongue, "ақша бет" – a money lover, "сүмбідей сұлу" – a cunning tongue,

"ОМЫРТҚАСЫ ТҮЗУ ЖІГІТ" – a guy with a strong beard. These idiomatic expressions capture the characteristics of the concept and assess them [Smagulova 2020]. When recognizing and understanding the world, as well as in defining it from a cognitive point of view, the formation of national mentality and the manifestation of ethnic identity are essential. Phraseological units play a significant role in this process, serving as a fundamental tool for dividing and perpetuating linguistic knowledge. As G. Sh. Unarokova notes, "The study of phraseological units is vital for understanding the division and development of linguistic knowledge since it serves as a crucial tool for dividing and perpetuating linguistic knowledge" [Unarokova 2013: 96].

In contemporary research in gender linguistics, scholars like K. Kedron and A.L. Kormiltsva have categorized masculine and feminine categories within phraseology, verbalizing them through various linguistic tools, including phraseological units, proverbs, and aphorisms. A. L. Kormiltsva, in her work "Gender in Phraseology" [Kormiltsva 2020], categorizes gender phraseology into clear gender-specific phraseology, phraseology with gender semantics, and non-exclusive (applicable to both genders) phraseology. On the other hand, E. Burankulova, in her research, organizes gender phraseology in Turkic languages into four semantic categories. They are as follows:

Gender phraseology that highlights the external characteristics of men and women (external appearance, physical traits): "оймақ ауыз" (chatty mouth), "алма мойын" (greedy mouth), "асқар бел" (sweet tongue), "ақша бет" (money lover), "сүмбідей сұлу" (cunning tongue), "омыртқасы түзу жігіт" (guy with a strong beard).

Gender phraseology that focuses on the qualities and characteristics of men and women (character traits): "қазан бұзар қырыс" (pot-breaker husband), "көк долы" (blue darling), "қанды шелек" (bloody fur), "(мінезі) салған төсектей" (person with a stuck horn).

Gender phraseology that centers around the social role and status of men and women (family situation, marital status, professional life, material condition): "басы бос" (head of the house), "сүр бойдақ" (thread in the needle), "жесір әйел" (tough woman), "есік көрген" (doorwatcher), "қыз тартушы" (girl snatcher). Gender phraseology that denotes the social role and status of men and women in society (family situation, marital status, professional life, material condition): "басы бос" (head of the "сүр бойдақ" (thread in the needle), "жесір әйел" (tough woman), "есік көрген" (door watcher), "қыз тартушы" (girl snatcher) [Buranqulova 2023]. The cognitive analysis of the concept helps us understand it better, starting from an individual and then extending to the collective

perceptions of people, societies, and entire nations. The concept of "mother," for instance, embodies in the Kazakh culture various qualities, including compassion, morality, and aesthetic values, that are prevalent in all aspects of life.

Conclusion

In the field of Kazakh language studies, gender research has gained significant traction in the 21st century, particularly in the context of emerging interdisciplinary areas. Gender studies in Kazakh language encompass various domains, including sociology, psychology, cultural studies, anthropology, cross-cultural and non-verbal communication, as well as linguistics. Typically, the term "gender" relates to the understanding of norms and perceptions associated with both male and female individuals. Gender goes beyond mere biological and physical distinctions, holding cultural and societal significance. The cognitive approach to gender, as a structural component of individual and group identity, has introduced new concepts and perspectives. It plays a vital role in shaping emerging ideas and understanding the distinctiveness and nature of gender-related concepts. Since the concept is closely tied to a specific national context, it evolves in response to the unique characteristics of a given culture. Furthermore, gender linguistics in the Kazakh language features prominently in phraseology. The idiomatic expressions in the language use metaphors, comparisons, symbols, prototypes, and standards to convey the cultural and moral aspects of people's lives, their customs, and traditions. Consequently, gender research leads to a rich and diverse array of phraseological expressions that provide valuable insights into societal dynamics and perspectives.

REFERENCE

1. Хасанұлы Б. (2003). Қазақ тіл білімінде гендерлік бағытты қалыптастырудың өзекті мәселелері // Психолінгвистика және әлеуметтік тіл білімі: қазіргі күйі және болашағы: халықаралық конференция материалдары. – Алматы.
2. Шоқым Г.Т. (2012). Гендерлік лингвистика негіздері. Алматы: «Экономика» баспасы, 2012.
3. Зыкова И.В. (2003). Способы конструирования гендера в английской фразеологии: монография. М.: Едиториал УРСС, 232 с.
4. Кирилина А.В. (2003). Исследование гендера в лингвистических научных дисциплинах // Гендерные образование в системе высшей и средней школы: состояние и перспективы: матер. междунар. науч. конф. – Иваново. – С. 132-138.
5. Экерт П. (1992). Think Practically and Look Locally: Language and Gender as Community-Based Practice. Жылдық антропологиялық шолу. Жылдық шолулар жинағы. Шығарылым 21, 1992, бб. 461-490.
6. Смагулова Г.Н. (2020). Қазақ фразеологиясы лингвистикалық парадигмаларда: монография. – Алматы: «Елтаным баспасы.
7. Унарокова Г. Ш. (2013). Фразеологическая репрезентация концепта насып «счастье» в адыгейской языковой картине мира // Адыгей мемлекеттік университетінің хабаршысы. 2 серия: Филология и искусствоведение. № 3. Бб. 95– 99.

ПОВЫШЕНИЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ ГРАМОТНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ: ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЛОКАЛЬНЫХ ГЕОПРОСТРАНСТВЕННЫХ ДАННЫХ В ОБУЧЕНИИ ГЕОГРАФИИ

Жумабекова Н. Н.

Алматинская область, Талгарский район, село Бельбулак,
Общеобразовательная средняя школа №32.

Аннотация

В данном исследовании рассматривается проблема повышения географической грамотности в Казахстане и возможности использования локальных геопространственных данных в образовательном процессе по географии. Основное внимание уделяется анализу методов и подходов к интеграции указанных данных с целью эффективного улучшения географической осведомленности студентов. Приводятся примеры успешного применения геоинформационных технологий в географическом образовании и обсуждаются их перспективы в контексте современных требований к образованию и доступных технологических решений. Исследование представляет собой аналитический обзор актуальной темы, подчеркивая важность учета местных особенностей и данных при формировании образовательных программ. Результаты исследования могут быть полезны для преподавателей и исследователей в области географии, а также для разработчиков образовательных технологий, стремящихся улучшить качество географического образования в стране.

Ключевые слова: Географическая грамотность, Обучение географии, Локальные геопространственные данные, Казахстан, Повышение грамотности

География, как наука, играет важную роль в понимании мира вокруг нас. Она изучает разнообразие ландшафтов, климата, населения, экономики и культуры, помогая нам понять взаимосвязи между различными аспектами нашей планеты. В современном мире, охваченном быстрыми технологическими изменениями и глобальными проблемами, знание географии становится все более важным для нашего понимания современного общества и окружающей среды.

Казахстан, как крупная транснациональная страна в Центральной Азии, обладает уникальными географическими особенностями. Страна богата природными ресурсами, разнообразными климатическими зонами, различными ландшафтами и культурным наследием. Изучение географии Казахстана имеет стратегическое значение не только для страны самой, но и для всего региона, поскольку она является ключевым участником в региональных и международных вопросах.

Однако, несмотря на значимость географических знаний, существует проблема недостаточной географической грамотности среди населения Казахстана. Это может быть вызвано различными факторами, такими как недостаточное внимание к географическому образованию в школах, отсутствие доступных образовательных ресурсов или недостаточное внимание к географической просвещенности в обществе в целом. В последние годы наблюдается усиливающийся интерес к использованию современных технологий в образовании, включая географическое образование. Использование локальных геопространственных данных и геоинформационных технологий представляет собой один из способов повышения географической грамотности в Казахстане. В данном исследовании рассматривается потенциал использования этих методов и технологий для улучшения географического образования в стране и повышения географической грамотности среди населения.

В последние годы наблюдается усиливающийся интерес к использованию современных технологий в образовании, включая географическое образование. Использование локальных геопространственных данных и геоинформационных технологий представляет собой один из способов повышения географической грамотности в Казахстане. В данном исследовании рассматривается потенциал использования этих методов и технологий для улучшения географического образования в стране и повышения географической грамотности среди

населения.

Значение географической грамотности в современном мире

В первой главе данной работы рассматривается роль географической грамотности в современном мире. Описывается, какие знания и навыки в области географии необходимы для успешной адаптации к изменяющимся условиям жизни и работы в современном мире. Обсуждаются примеры применения географических знаний в различных сферах жизни, таких как экономика, экология, политика и туризм. Также анализируются преимущества географической грамотности для личного и профессионального развития.

В данной главе рассматриваются основные особенности географической среды Казахстана. Описывается географическое положение страны, ее природные ресурсы, климатические зоны, рельеф и гидрография. Анализируются основные факторы, определяющие географическую уникальность и разнообразие Казахстана, а также их влияние на развитие страны. В этой главе рассматриваются основные проблемы, связанные с недостаточной географической грамотностью в Казахстане. Анализируется текущее состояние географического образования в стране, выявляются причины и факторы, способствующие недостаточному уровню географической грамотности среди населения. Обсуждаются возможные пути решения этих проблем и перспективы развития географической грамотности в Казахстане.

В этой главе рассматривается практический аспект применения локальных геопространственных данных в образовательном процессе. Анализируются методы и технологии, используемые для сбора, анализа и визуализации геопространственной информации. Описываются примеры использования геопространственных данных в обучении географии, включая создание интерактивных карт, виртуальных экскурсий и геоинформационных проектов.

Результаты нашего исследования имеют важное теоретическое значение в контексте изучения географической грамотности в Казахстане. Во-первых, они расширяют наше понимание сущности и содержания географической грамотности как ключевого аспекта образования. Анализ факторов, влияющих на уровень географической грамотности в стране, позволяет лучше понять механизмы формирования этого компетентностного уровня у обучающихся. Во-вторых, результаты исследования могут быть использованы для дальнейшей теоретической разработки моделей и методов обучения географии, а также для

адаптации современных образовательных технологий к специфике географического образования в Казахстане.

Практическая значимость наших результатов проявляется в их применении в образовательной практике и разработке политики в области географического образования. Во-первых, они могут быть использованы учебными заведениями и педагогами для оптимизации учебного процесса и разработки индивидуализированных образовательных программ, направленных на повышение географической грамотности студентов. Во-вторых, результаты исследования могут служить основой для разработки и внедрения государственных программ и проектов по улучшению географического образования в стране. Например, они могут быть использованы для модернизации учебных планов и программ, обновления учебников и методических материалов, а также для организации дополнительных образовательных мероприятий, направленных на повышение интереса к изучению географии. На основе результатов исследования мы делаем следующие выводы и рекомендации. Во-первых, необходимо уделить больше внимания подготовке учителей географии и повышению их квалификации, чтобы они могли успешно реализовывать современные методики и технологии обучения. Во-вторых, следует активно использовать современные образовательные технологии, такие как интерактивные учебные материалы и геоинформационные системы, для создания интересных и понятных учебных курсов по географии. В-третьих, важно разработать и реализовать государственные программы и проекты по улучшению географического образования в стране, с учетом современных требований и вызовов. Таким образом, результаты нашего исследования представляют собой важный вклад в развитие образования и повышение географической грамотности в Казахстане. Их использование в практике образования позволит сделать учебный процесс более эффективным и доступным для всех обучающихся, что способствует развитию общества и страны в целом.

В заключении нашего исследования мы хотели бы подчеркнуть ключевые моменты, сделать окончательные выводы и предложить направления для дальнейших исследований.

Сводные выводы:

Географическая грамотность играет важную роль в современном мире, она необходима для успешной адаптации к изменяющейся социокультурной и экономической среде.

В Казахстане имеются определенные проблемы в области географического образования, включая недостаточное освоение учебного материала, неэффективные методы преподавания и ограниченный доступ к современным образовательным ресурсам.

Использование локальных геопространственных данных в обучении географии может значительно улучшить качество образования, способствуя более глубокому пониманию географических процессов и явлений.

Практические рекомендации:

Необходимо усилить работу по подготовке и повышению квалификации учителей географии, обеспечивая им доступ к современным методикам и технологиям обучения.

Рекомендуется активно использовать локальные геопространственные данные при разработке учебных программ и материалов, а также при организации практических занятий и исследовательской работы.

Важно обеспечить доступность образования в области географии для всех слоев населения, в том числе для людей с ограниченными возможностями и проживающих в удаленных регионах.

Направления для дальнейших исследований:

Проведение более глубоких исследований в области использования локальных геопространственных данных в образовании с целью определения их эффективности и влияния на уровень географической грамотности студентов.

Исследование проблем и перспектив развития географического образования в контексте цифровизации образовательного процесса и использования информационно-коммуникационных технологий.

В целом, наше исследование выявило важность использования локальных геопространственных данных в образовании для повышения географической грамотности студентов в Казахстане. Реализация предложенных рекомендаций и проведение дальнейших исследований в этой области могут способствовать улучшению качества образования и развитию географической грамотности населения, что является важным фактором для устойчивого развития страны.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Абдуллина, Г.А. (2018). Геоинформационные технологии в образовании как средство повышения географической грамотности. Вестник Казахского национального педагогического университета имени Абая, 1(63), 66-72.
2. Байболатов, С.Н., Каирбекова, С.Т., & Исмаилова, Г.М. (2020). Использование современных геоинформационных технологий в образовании для повышения географической грамотности студентов. Вестник Казахского национального университета имени аль-Фараби, 3(102), 114-120.
3. Гимбатов, М.О. (2019). Роль геоинформационных технологий в современном образовательном процессе. Электронный научно-образовательный журнал "Геоэкология", 5, 20-26.
4. Достай, Г.К. (2017). Применение геоинформационных технологий в образовательном процессе для повышения географической грамотности. Инновационная наука, 1, 68-73.
5. Ермекбаев, А.С., & Смагулова, Д.Ж. (2018). Эффективность использования геоинформационных технологий в образовании: опыт Казахстана. Молодой ученый, 23(167), 116-119.
6. Кушагельдинова, А.С. (2016). Геоинформационные технологии в современном образовании: проблемы и перспективы. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, 2(12), 45-49.
7. Мурат, Ж.А. (2019). Развитие географической грамотности студентов с использованием геоинформационных технологий. Вестник Казахского государственного университета имени Казахстана, 4(120), 102-107.
8. Нуркенова, А.С. (2018). Использование геоинформационных технологий в образовании как средства повышения географической грамотности. Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: Геология. География, 31(70), 98-103.
9. Сатыбалдина, Ж.А. (2017). Применение геоинформационных технологий в образовательном процессе: опыт Казахстана. Вестник Казахского национального технического университета имени К.И. Сатпаева, 3(78), 88-92.
10. Таласбекова, Г.С., & Сейдакова, С.К. (2019). Использование геоинформационных технологий в образовании для развития географической грамотности студентов. Молодой ученый, 6(178), 157-160.

11. Уразаева, Г.Р., & Курманбаева, Г.Т. (2018). Эффективное использование геоинформационных технологий в образовательном процессе. Вестник Казахского государственного университета имени Казахстана, 2(116), 84-89.
12. Шакирова, А.К. (2017). Роль геоинформационных технологий в повышении географической грамотности студентов. Вестник Казахского государственного аграрного университета, 4(64), 110-115.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДІ ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ БІЛІМІН АРТТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР

Койбагарова А. К.

Алматы облысы Талғар ауданы Белбұлақ ауылы
№32 жалпы білім беретін орта мектебі
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аңдатпа

Жас ұрпаққа саналы білім беру үшін мұғалімдер қауымдастығының қосатын үлесі зор. Ал білім мен тәрбие негізі тіл арқылы беріледі. Қазақстанның болашағы қазақ тілінің дамуына, тағдырына тікелей байланысты. Жаңа нәтижеге бағытталған білім – инновациялық білім. Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдану – біріншіден, мұғалім ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, екіншіден, оқушы ұтады, себебі оның тақырып бойынша танымы кеңейеді.

Кілт сөздер: Инновациялық әдістер, фиология, білім беру, мектеп

Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдану – біріншіден, мұғалім ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, екіншіден, оқушы ұтады, себебі оның тақырып бойынша танымы кеңейеді. Осылайша білім берудің қалыптасқан әдістемесіне оқытудың жаңа технологиясы тұрғысынан өзгерістер енгізілсе, білім сапасы да арта түспек. Яғни орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды болары сөзсіз деген пікірмен толықтай келісуге болады. Бүгінгі күні Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуда. Педагогика ғылымында баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылыс көбеюде. Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады.

Бұл яғни, бір мұғалім үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық басқа мұғалім үшін өтілген материал тәрізді. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Кейінгі кезеңде ғалымдар өз зерттеулерінде оқу-тәрбие ісіне жаңалықтарды енгізіп, тарату мәселесін қарастырады.

Инновациялық оқыту білімді тереңдетумен қатар оқушының оқу әрекетіне жетелеп, олардың оқуға деген ынтасын оятады. Қазіргі кезде педагогикалық технология ұғымы педагогикалық лексиконымызға берік еніп келеді. Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы деген ұғымды білдіреді. Әдістемелік ізденіс – жаңалыққа жол ашу. Мұғалімдер әдістемелік ізденістерді басшылыққа ала отырып, еңбекті сабақ үрдісінде білулері керек.

Оқушылардың өз бетінше ізденуге, ойлау қабілетін арттыруға, тапқырлыққа баулиды. Сондықтан оқушылар сұрақтар мен сөзжұмбақтарды шешу үшін өтілген материалды үнемі қайталап отыруды әдетке айналдырады. Оқушылардың сабаққа деген ынтасы артып, олардың шығармашылық ой-өрістерін, түсінік-танымдарын еселеп, арттыра түседі. Ойын сабақ оқушылардың

логикалық ой-өрісін, сана-сезімін дамытуда, олардың әр түрлі шамалар мен бірліктердің, терминдер мен заңдылықтардың, құбылыстар мен өзгерістердің атын есте сақтауға көмектеседі. Сабаққа дайындық барысында оқушылар әр түрлі газет-журналдарды, көмекші құралдар мен анықтама кітаптарды пайдаланады, яғни бір сөзбен айтқанда оқушылардың өз бетінше шығармашылықпен ізденіспен жұмыс жасау қабілетін арттырады.

Ең бастысы ойындар оқушылардың көңілін өз бетінше ізденушілікке аударып, қабілетін арттырады. Ойынның әлеуметтік бейнесін зерттеуші белгілі психолог Д.Б.Элькониннің сөзімен айтсақ: «Ойын – ол адамдардың арасындағы әлеуметтік арақатынас, практикалық білімдері және қызметі.»

Жаңа технология жүйесінде проблемалық, іскерлік ойын арқылы оқытудың маңызы зор. Оқушылар әр түрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге деген қызығушылығын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді.

Білім беру саласындағы қазіргі оңды өзгерістер әрбір мұғалімнен өз ісіне мұқияттылықты талап етеді. Нағыз өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге ие бола алады. Ал білікті маман болу үшін көп ізденіс керек екені даусыз. Мен де өз әріптестеріммен қатар оқушы оқыту мен тәрбиелеу ісіне өз үлесімді қосып келемін. Оқушының ойлау қабілетін арттыру, сол қабілетін белсенді ету – басты мақсатым.

Әсіресе, мен баланың білімге деген қызығуын арттыратын жүйелі іс-әрекеттер ұйымдастыруға талпынамын. Ол жүйе мына төмендегідей:

Шығармашылықпен жұмыс істеуге арналған тапсырмалар.

Әр түрлі анықтамалықтармен жұмыс істеуге дағдыландыру.

Ғылыми әдебиеттерді оқуға баулу.

Жарыстар, сайыстар, әр түрлі танымдық ойындар ұйымдастыру.

Интернет, телеарна мен мерзімді баспасөздерде берілген соңғы жаңалықтармен таныстырып отыру.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы, дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу- тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Бүгінгі күннің талабына сай білім саласында жаңа технологиялар қолданудың маңызы зор.

Заман талабына сай білім беру оқушылардың адамгершілік, интеллектуалдық дамуының жоғары деңгейі мен білімін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудың үздіксіз үрдісі десек, оның тиімділігі мен сапасын арттыру мұғалімнен оқу процесінің ғылыми теорияға негізделген және оқушының қабілеті мен бейіміне негізделген оқытудың таңдамалы әдістеріне көшуді талап етеді. Ондағы негізгі мақсат оқушыға сапалы білім беру болып табылады. Бүгінгі

таңда жас ұрпаққа кезкелген пәнді ұғындырудың тиімді жолы – жаңа технология негіздері болып табылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңа технологияларды пайдалану мұғалім үшін қандай маңызды болса, оқушы үшін одан да маңызды. Жаңа технологиялар оқушылардың білім сапасын арттыруға, өздігінен жұмыс істеу мүмкіндігін молайтуға көп көмегін тигізеді.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев көрсеткендей, Қазақстанның болашағы қазақ тілінің дамуына, тағдырына тікелей байланысты. Сондықтан да мемлекеттік тілдің оқытылу жағдайына көп көңіл бөлініп отыр. Осы тұрғыда жаңа технологияларды қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында кеңінен пайдаланамыз.

Соңғы жылдары оқытудың жаңа технологиялары білім беру саласында кеңінен қолданылып келеді. Олардың ішінде отандық әдіскер ғалымдар жасақтаған «Модульдік оқыту технологиясы» (М.Жанпейісова), «Деңгейлік тапсырмалар» (Ж.Қараев), әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына арналған «Сатылай кешенді талдау» (Н.Оразақынова) т.б. технологиялары мұғалімдердің қызығушылығын арттырып, оқу үдерістеріне кеңінен ендірілуде. Мұндай әдіс – тәсілдер мен оқытудың жаңа технологиялары туралы арнайы еңбектер мен ғылыми – әдістемелік тұрғыдан баяндайтын құралдар, түрлі курстар мен білім сатысы оқулары арқылы мұғалімдердің әдіскерлік шеберліктерін ұштауларына мүмкіндіктер мол. Сондықтан түпкі нәтижені таңдаудың, оны мақсатқа сай ұйымдастыра білудің маңызы зор. Оқыту әдістерінің кез келген түрін белсенді әрекетке айналдыру – мұғалімнің әдіскерлік шеберлігі мен шығармашылық ізденісіне байланысты болмақ. Оқыту әрекетінде жеке, топтық, ұжымдық жұмыстарды оқу мазмұны мен мақсатқа сәйкес, үйлесімді түрде жүргізудің қажеттілігі осыдан туындайды.

Қазіргі заманның әлеуметтік экономикалық жағдайында оқушылардың білім деңгейін көтеру белгілі бір дәрежеде жеке тұлғаның өзін – өзі жан – жақты танып

білуі мен қалыптасуына жағдай жасауға бағытталған. Осыған орай оқушылардың білімін тереңдету мақсатында колледжімізде жаңа технологиялық бағдарламалар қосылуда.

Бүгінгі оқыту жүйесінде әртүрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп,

нәтижелер беруде. Әрбір сабақта оқытудың тиімді әдіс – тәсілдерін енгізіп жүрсе, білім сапасына елеулі әсер етеді. Кез келген сабақты қызықты өткізу үшін әрбір ұстаз жаңалыққа ұмтылып, ізденіс үстінде болғаны абзал.

Сабақ барысында бір ғана тәсілмен шектелмей, өз сабақтарымда қазіргі таңдағы инновациялық технологияларды оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты таңдап қолданамын. Атап айтсақ, модульдік технология, сын тұрғысынан ойлау, тірек-сызба, дамыта оқыту, деңгейлеп-саралап оқыту т.б. Мен үшін әрбір сабаққа жаңалықтарды, озық тәжірибелерді пайдалану үлкен жетістіктерге жетелейді. Өзімнің әрбір сабағымда озық технологияларды пайдалану жақсы нәтижелер бергенін көрудемін. Кез келген сабағымда тақырып бойынша жаңалықтармен таныстыру арқылы бастау дәстүрге айналды. Қызығушылықты арттыру арқылы сабақты бастау сол сабақтың аяғына дейін қызық өтуіне себеп. Мен қызмет етіп жүрген Маңғыстау гуманитарлық колледжі біренеше мамандық бойынша мамандарды дайындайды. Сондықтан мектеп қабырғасынан келген оқушыларды (мемлекеттік тілде оқымайтын топтар үшін) қазақ тілі сабағында өз мамандықтарына бейімдей оқыту, тіл үйрету – бұл оқытушының міндеті. Мен көп жылдан бері мемлекеттік тілде оқымайтын топтарда қазақ тілі, қазақ әдебиеті, мемлекеттік тілде іс қағаздарын жүргізу пәндері бойынша дәріс беріп келемін. Соңғы екі жылдан бері қазақ тілді топтарда тіл біліміне кіріспе, қазіргі қазақ тілі пәндерін жүргіземін. Әр түрлі әдістерді сабағымда қолданып тиімді – тиімсіз жақтарын зерттеп, ізденіп жүрмін.

Қазақ тілі пәнін оқытуда жаңа технологиялардың элементтерін қолдана отырып, деңгейлеп оқыту технологиясына ерекше көңіл бөлемін. Өйткені, бұл технология баланың жеке мүмкіндігіне бағытталған. Ғалымдар Л.Выготский, В.Давыдов, Д.Эльконин т.б. осыны түбегейлі зерттеп, оқыту мен даму арасындағы тығыз байланысты анықтаған.

Сабақ барысында қандай оқушы болмасын І деңгей тапсырмасын орындайды, Әрбір оқушы І деңгей тапсырмасын орындауға міндетті және одан жоғары

деңгейдің тапсырмаларын орындауға құқылы.

Деңгейлеп – саралап оқытудың тағы басты қажеттілігі, оқушыны өз бетімен ізденуге үйрету, олардың шығармашылық бейімділіктері мен икемділіктерін дамыту.

Жеке тұлғаның қалыптасып, ой – өрісінің дамуы, белсенділігі, білім алу қажеттілігі, оны өмірде іс – тәжірибеде қолдану, шығармашылық міндеттерді ойдағыдай шешудің негізгі құралының бірі – оқушылардың өзіндік жұмысы болып табылады.

Деңгейлеп – саралап оқытудың және бір бағыты – тәрбиелік. «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі тиіс. Тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы», деп Әбу – Насыр әл – Фараби айтқан.

Қазіргі педагогикада пайдаланып жүрген технологиялардың бірі және бірегейі – модульдік оқыту технологиясы. Бұл технология қазіргі қазақ тілі пәнін оқытудағы тиімді әдіс болып саналады. Студенттер мектеп қабырғасында меңгерген білімдерін колледжде одан әрі ғылыми – практикалық түрде дамытады. Осы мақсаттың орындалу жолында тілдік материалдарды модульдік жолмен ұсыну уақытты да үнемдейді, әрі студенттердің практикалық, лабораториялық жолмен жұмыс істеу дағдысын жетілдіреді. Олар түрлі тараулар мен тақырыптар бойынша дайындалған тірек кестелерімен, текстпен, басқа да ізденімпаздық, шығармашылық бағытта орындалатын жұмыс түрлерімен өздерінің іскерлік дағдыларын қалыптастыра алады.

Осы орайда қазіргі қазақ тілі, тіл біліміне кіріспе пәндері бойынша шығармашылық жұмыс түрлерін көбірек ұсыну, ойын түрлерін беру, оны кейін практикалық тұрғыда қолдана білуге үйрету жұмыстары өз нәтижесін беріп келеді.

Әсіресе, оқу сабақтарында модульдік оқыту технологиялары бойынша ұйымдастырылған ойын түрлерін сөйлесу бөлімінде шебер ұйымдастыра білу студенттерді шығармашылыққа, ізденімпаздыққа жетелейді.

Жаңа әрі пайдалы ізденістердің бірі қазақ тілі мен әдебиеті сабағында қолданылыпжүрген әдістердің бірі – «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлау» технологиясы. Бұл технология 18 елдің тәжірибесіне енгізілген. Бұл технология оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырады, ойлау белсенділігін, тапқырлығын, өзіне деген сенімділігін, іскерлік дағдысын қалыптастырады. Сыни тұрғысынан ойлау технологиясы бойынша сабақ

құрылымы қызығушылықты ояту, мағынаны ажырату, ой толғаныс кезеңдерінен тұрып, әр кезеңдегі тәрбиелік және оқу мақсаттары әр түрлі стратегияларды қолдана отырып, алға мақсат қою, мәселені зерттеу, жауап іздеу, оқушылардың өз ойларын ашық айта білуге тәрбиелейді.

Жалпы айтқанда, «Оқу мен жазуды сын тұрғысынан ойлау» стратегиясы сабақты жоспарлауда өте тиімді. Мұнда оқушының ойы шындалып, өз даму деңгейіне сай жетістіктерге жетуге болады. Сын тұрғысынан ойлау жобасы мынадай үш құрылымнан тұрады:

- қызығушылықты ояту;
- мағынаны тану;
- ой толғаныс.

Бұл технологияда бұрынғы білім мен жаңа ұғым ұштастырылады. Соңғы кезеңде оқушы өз шығармашылық қабілетін таныта алады.

Педагогикалық қызметтің басты мақсаты студенттермен оқу-тәрбие ісінде жаңа педагогикалық технологияларды ұтымды пайдалану. Ол үшін жаңа технологияларды игеру және оны шығармашылықпен дамыту, инновациялық технологиялармен білім беру. Сонда ғана қабілетті мамандар дайындай аламыз.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңа технологияларды қолдану арқылы оқушылардың таным белсенділігін арттыру, қазіргі қоғам талабына сай ой-өрісін дамыту, шығармашылығын кеңейту, дамыту, терең білімді, бәсекеге қабілетті тұлғаны жасау, заман сұранысына сай ізденімпаз тұлғаны қалыптастыру. Қорыта айтқанда, оқыту процесінің нәтижелі болуы оқытушының сабақ беру шеберлігіне, сабағын қызығушылықты жүргізіп, зейін қойдыра білуіне, оқушылардың өздігінен білім алуға үйренуіне байланысты. Қандай да болмасын жаңа әдіс-тәсілдер әрбір оқушының өз бетімен оқып үйренуіне сенімін ұялатып, шығармашылықпен жұмыс істеуіне, қорытынды жасай алуына, сөйлеу мәдениетінің өсуіне ықпал етеді, білім сапасын арттырады. Оқыту технологияларын сабақта қолдану оқушылардың білім сапасын арттырып қана қоймайды, олардың жеке тұлға ретінде қалыптасуына әсерін тигізеді. Жаңа әдіс-тәсілдерді мән-мағыналарына, ерекшеліктеріне қарай таңдап қолдана білсек, балаға білім беруде ұтарымыз анық.

Сондықтан оқытушы үшін сабақтың жүргізілу жүйесін жетілдіріп, оқу – тәрбие жұмыстарын жүйелеп, сапасы мен тиімділігін арттырып, өзгерістер енгізуге барлық күш – жігерін жұмсауы тиіс. Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында

жаңа білім беру жүйесінің қалыптасуы жүріп жатыр. Осыған орай, алдыңғы қатарлы идеялар мен педагогикалық технологияларды практикалық тұрғыдан жаңарту және оларды ғылыми тұрғыда негіздеу бағытындағы жұмыстар жүргізілуде. Болашақ маман – бүгінгі студент педагогика теориясы мен практикасындағы қазіргі заманғы педагогикалық технологиялардың түрлерін біліп, оларды бастауыш мектептің оқу- тәрбие үдерісінде шығармашылықпен қолдануға тырысуы тиіс. Қазіргі заманғы озық технологияларды мектеп тәжірибесінде тиімді қолдану, ең алдымен, оларды терең, жан-жақты оқып-үйренуді талап етеді. Сондықтан да аталмыш курс кредиттік жүйе бойынша білім беретін мамандықтардың оқу жоспарына енгізілген.

Еліміздің әлемдік білім кеңістігіне бағдар алуының басты өзегі – 12 жылдық білім беруге көшу мәселесі көкейкесті тақырыпқа айналуда. Жаңа білім парадигмасы балаға оқу қызметінің субъектісі ретінде қарап, шығармашылық қызығушылықтары негізінде білімге құндылық бағдарын қалыптастыра отырып, танымдық және рухани қажеттіліктерін қанағаттандыруды және жан-жақты дамыған, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыруды көздейді.

Білім беру үдерісін жаңаша ұйымдастыру оның философиялық, педагогикалық-психологиялық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Бүгінгі философтар мен педагог ғалымдар білім беру саласында жаңа оқыту технологиялары мен әдістерін енгізумен ғана шектелмей, білім берудегі дүниетанымдық ұстанымдарды қайта қарау, рухани-адамгершілік құндылықтарға бетбұрыс жасау қажеттігін дәлелдеуде.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қабдула, С. Қ., Қаирбек, Ж. Қ., & Байтұрсынұлы, Қ. С. (2020). Технологиялық инновациялардың педагогикалық аспектері және олардың қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттырудағы маңызы. *Наука и школа*, 1(27), 107-111.
2. Смагулова, А. Т., Қонысбаева, Ж. Т., & Бейсенбаева, Д. А. (2018). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы аймақтық білімнің дамуы: оқушылардың қазақ тілі мен әдебиетін жетілдіру мәселесі. *Қазақстан республикасының Білім және ғылым министрлігінің ғылыми-тәжірибелік журналы*, 4, 92-97.
3. Төлегенова, Ж. Т., & Сеилханов, А. А. (2019). Қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттырудағы инновациялық әдістердің рөлі. *Қазақстан ғылыми журналы*, 3, 88-94.
4. Жүсіпбекова, Г. Т., & Алмасбеков, Ж. Қ. (2020). Оқушылардың қазақ тілі мен әдебиетін жетілдірудегі инновациялық әдістерді пайдалануға көшу. *Оралдың ғылыми-тәжірибелік журналы*, 1(15), 75-82.
5. Қажымбек, Б. М., & Жұмақанова, А. Ж. (2018). Инновациялық әдістердің пайдалануындағы білімнің дамуы: педагогтарға қажеттіліктер. *Мемлекеттік білім беру органдарының жоспарының мәселелері*, 2, 112-118.
6. Жұмабек, А. С., & Тузбаева, Г. Қ. (2019). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттыру мәселесі. *Қазақстан Республикасының ғылыми журналы*, 4, 86-91.
7. Қуанышбек, Б. Ғ., & Құлтанова, Г. С. (2017). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттыру мәселесінің шешімі. *Қазақстан Республикасының инновациялық ғылыми-әдістемелік журналы*, 2, 95-101.
8. Әбілді, Т. Қ., & Мырзабек, Ж. Қ. (2018). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттыру мәселесінің анализі. *Оқу-әдістемелік жүйелері*, 4, 78-84.
9. Бердібай, М. С., & Әбдіманап, Д. С. (2019). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттырудың негізгі тәжірибелері. *Қазақстан ғылыми журналы*, 2, 102-109.
10. Сәбитов, М. Т., & Жолдыбаев, С. Қ. (2017). Инновациялық әдістердің пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттыру мәселесі. *Қазақстан*

Республикасының мектептік мектептік педагогикалық журналы, 4(45), 112-118.

11. Қарақашева, Ә. А., & Сәдуақасова, Ж. Қ. (2020). Инновациялық әдістерді пайдалануындағы қазақ тілі мен әдебиеті білімін арттырудың оқу-үйлестігі. Қазақстан Республикасының білім және ғылым академиясының журналы, 3(78), 86-92.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ БІЛІМІН АРТТЫРУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕР: ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУЫНА ЫҚПАЛЫ

Сыдыкова С.С

Алматы облысы Талғар ауданы Белбұлақ ауылы №32 жалпы білім беретін орта мектебі қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Аңдатпа

Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Ендігі басты міндет – осы мемлекеттің өркендеп өсуі, халықтың әлеуметтік, экономикалық жағынан кемелденуі болып табылады. Мемлекеттің әлеуметтік, экономикалық өсіп- өркендеуінің түпқазығы – білім мен ғылым екені даусыз. Еліміздің болашақтағы дамуы, өсіп-өркендеуі, әлемдік кеңістіктегі орны білімнің бағыт-бағдарына, оның тиімділігіне байланысты болмақ. Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің реформалануы қоғамның демократикалық бағытта дамуына бет алғанын айқындайды. Осыған орай, білімге деген көзқарас түбегейлі өзгеріп, оқытудың жаңа түрлері, жаңа бағыттағы мектептер пайда болып, білім мазмұнының толығымен жаңаруына алып келді. Күн тәртібінде қойылып отырған күрделі мәселелердің ішінде жас ұрпаққа білім беруді әлемдік деңгейге жеткізу үлкен орын алады. Сондай қоғамдағы түрлі бағыттағы өзгерістердің бірі – 12 жыл оқыту моделі.

Кілт сөздер: Ұлттық ойындар, педагогика, этнопедагогика, білім беру, тұлға.

Қазіргі таңда мектеп мұғалімінен оның кәсіби біліктілігін арттыруды, атап айтқанда , сабақ үрдісінде білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруды таңдауды талап етеді. Сол себепті, бүгінгі таңда ғылым мен техниканың дамуы қазақ тілін үйретудің жаңаша жолдарын іздестіре отырып, еліміздің әр азаматын мемлекеттік тілде еркін қарым-қатынас жасауына бірден-бір жауапты – қазақ тілі мамандары екенін ұмытпауымыз керек

Қазіргі таңда мектеп мұғалімінен оның кәсіби біліктілігін арттыруды, атап айтқанда , сабақ үрдісінде білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруды таңдауды талап етеді. Сол себепті, бүгінгі таңда ғылым мен техниканың дамуы қазақ тілін үйретудің жаңаша жолдарын іздестіре отырып, еліміздің әр азаматын мемлекеттік тілде еркін қарым-қатынас жасауына бірден-бір жауапты – қазақ тілі мамандары екенін ұмытпауымыз керек.

Қазақ тілінің жаңа оқыту әдістері арқылы біз білім деңгейі , ой-өрісі дамыған, өз ойын еркін жеткізе алатын, туындаған мәселелерді шеше білетін, өз пікірі бар, шынай өмірге бейім жаңашыл ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Қазақстанның болашағы қазақ тілінің дамуына, тағдырына тікелей байланысты екенін қазақстанның әрбір азаматы білуі тиіс. Сондықтан да мемлекеттік тілдің оқытылу жағдайына көп көңіл бөлініп отыр. Алайда нәтижесі әлі көңіл толтырарлық емес. Осы тұрғыда алушылардың қазақ тілінде емін-еркін сөйлеуі үшін әртүрлі әдіс-тәсілдерді білім қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында кеңінен пайдаланамын.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру –жаңа инновациялық әдістер мен оқыту технологияларын қолдану арқылы, дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту, сыни тұрғыдан оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын көтеруге бағытталған. Заман талабына сай білім беру, білім алушылардың адамгершілік, интеллектуалдық дамуының жоғары деңгейі мен білімін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудың үздіксіз үрдісі десек, оның тиімділігі мен сапасын арттыру мұғалімнен оқу процесінің ғылыми теорияға негізделген және білім алушының қабілеті мен бейіміне, жас ерекшелігіне, ерекше қабілеті бар білім алушыларға негізделген оқытудың таңдамалы әдістеріне көшуді талап етеді. Ондағы негізгі мақсат білім алушыға сапалы білім беру болып табылады. Бүгінгі таңда жас ұрпаққа кез-келген пәнді ұғындырудың, қызықтырудың тиімді жолы – жаңа технология негіздері болып табылады.

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытуда жаңа технологияларды пайдалану мұғалім үшін маңызды болса, білім алушы үшін одан да маңызды. Жаңа технологиялар білім алушылардың білім сапасын арттыруға, өздігінен жұмыс істеу мүмкіндігін молайтуға, сыни тұрғыда өз пікірін қалыптастыруға, сөздік қорын көбейтуге тигізер көмегі мол.

Оқытудың жаңа технологиялары білім беру саласында кеңінен қолданылуда. Олардың ішінде қазақстандық әдіскер ғалымдар жасақтаған М.Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясы», Ж.Қараевтің «Деңгейлік тапсырмалары», әсіресе қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарына арналған Н.Оразақинованың «Сатылай кешенді талдау» т.б технологиялары мұғалімдердің қызығушылығын артырып, оқу үдерістеріне кеңінен қолдануда. Оқыту әдістерінің кез-келген түрін белсенді әрекетке айналдыру – мұғалімнің шеберлігі мен шығармашылық ізденісіне байланысты болмақ. Оқыту әрекетінде жеке, топпен, ұжымдық жұмыстарды оқу мазмұны мен мақсатқа сәйкес, үйлесімді түрде жүргізудің қажеттілігі осыдан туындайды.

В. Беспалько «педагогикалық технология дегеніміз – тәжірибеде жүзеге асырылатын белгілі бір педагогикалық жүйенің жобасы, ал педагогикалық жағдайларға сай қолданылатын әдіс-тәсілдер – оның құрамды бөлігі ғана, оқыту үдерісін жүзеге асырудың мазмұндық техникада педагогикалық ұйымдастыру мен жүзеге асырудың жобасы (алгоритмі)», – деп түсіндіреді.

Б. Т. Лихачев «педагогикалық технология – бұл оқытудың формасын, әдісін, тәсілін, тәрбиенің құралын жинақтауды анықтайтын психологиялық-педагогикалық құрылғылардың жинағы», – деген анықтама берсе, Г. К. Селевко «педагогикалық технология» түсінігін 3 аспект бойынша қарастырады:

- ғылыми: педагогикалық технология – жобаланған педагогикалық үдерісті және оқытудың әдісі мен мазмұнын, мақсатын оқытатын, педагогикалық ғылымның бөлімі;

- бейнелеулі іс-жүргізу: оқытудың жоспарланған нәтижесіне жету үшін әдістер мен құралдарды, мазмұны мен мақсатының жиынтығын бейнелейтін үдеріс;

- нақтылы іс-жүргізу: технологиялық үдерістерді жүзеге асыру, педагогикалық, әдістемелік және тұлғалық құралдарды жинақтау.

Сонымен қатар, Б. Т. Лихачев: «педагогикалық технология түпкілікті өзгермейтін механикалық құрылым емес, қайта бала мен мұғалімнің үнемі

түрленіп отыратын өзара қарым-қатынасының өзегі, мазмұнды ұйымдастырушы құрылым дейді. Педагогикалық технологияның мәні – шығармашылық қабілеттің дамуы үшін қажетті жағдай туғызу». В. В. Воронов «педагогикалық технология – бұл тиімді оқыту жүйесін құрумен айналысатын жаңа бағыт», – деп есептейді. В. М. Шепель: «Технология – бұл өнер, шеберлік, ептілік, іскерлік, әдістердің жиынтығы, жағдайдың өзгеруі» – десе, М. Чошанов: «Технология – бұл дидактикалық жүйенің құрамды бөлігі» – деп анықтама береді. Педагогикалық технологияларға берілген басқа да анықтамалар бар, ол: оқыту үдерісін ұйымдастыру мен жүргізуді жобалау барысындағы бірлескен педагогикалық іс-әрекеттің моделі (Монахов В. М.), барлық сабақ беру үдерісін жасаудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдісі, білімді меңгерудегі техникалық және олардың өзара әрекеттерін ескеру, мазмұнын қорытындылау (ЮНЕСКО).

Педагогикалық жаңалық – жаңа идеялар, әдістер, технологиялар ғана емес, педагогикалық үдеріс элементтерінің бірлігінің немесе жеке элементтерінің білім беру мен тәрбиелеудегі белгілі міндеттерді тиімді шешу жолы болып табылады.

Технологиялардың пайда болуы ең алдымен әртүрлі теориялық және тәжірибелік іс-әрекет аймақтарына техникалық прогрестің енуімен байланысты. А. С. Макаренко бүкіл әлемдік танымал «Педагогикалық поэмасында»: «Біздің педагогикалық өндірісіміз ешқашан технологиялық логикада құрылған жоқ, әрқашан рухани үгіттеу логикасы бойынша құрылған. Тек сол себепті ғана бізде педагогикалық өндірістің барлық маңызды бөлімдері жоқ: технологиялық үдеріс, операциялар есебі, конструкторлық жұмыстар, құралдарды пайдалану, нормалау, бақылау, енгізулер, теріске шығару», – деген.

Оқыту үдерісін технологияландыру туралы пікірді осыдан 400 жыл бұрын Я. А. Коменский айтқан, оның пікірінше, оқыту «технологиялық» болуы қажет. Оның мағынасы нені үйретсе де, нені оқытса да оқу үдерісі табыссыз болмауы керек. Технологияға мақсат қою, осы мақсатқа жетудің құралдарын іздестіру, бұл құралдарды қолданудың ережелерін табу маңызды болды.

АҚШ-та үстіміздегі ғасырдың 30-шы жылдарында техникалық құралдарды пайдаланып оқыта бастағанда «білім берудегі технология» термині пайда болды. Бұл көбіне оқу үдерісінде техниканы пайдалануға байланысты да болды.

60-шы жылдарда америкалық және батыс Еуропалық білім берудегі реформаларға байланысты «оқу үдерісінде межеленген білім нәтижесіне қалай жетуге болады» – деген мағынасын беретін «педагогикалық технология» термині

пайда болды.

Ю. Н. Кулюткин кәсіпкер ұстаздың іс-әрекетіндегі «мөлшерлік шығармашылық белсенділікті» арақатынасы мазмұны мен мәнінен бөлек, абстрактылы түрде қарастырылмайды дейді. Егер «іс- әрекеттің немқұрайлы іс-әрекеттік құрылымымен бірге ұстаздың шығармашылық белсенділігі де мөлшермен берілсе, жаңа педагогикалық ойлар және оларды шешу ұстаздың өзінен күтіледі», – дейді.

М. С. Левит: «Кәсіби жұмыс технологиясын меңгермеген педагог, оқытудың стратегиясы мен тактикасы жайлы білімді қайдан алу керек екенін білмейді. Тек жоғары дәрежедегі шығармашылықпен ғана берілетін еркіндік сезімін түсіне алмайды», – деген екен.

В. П. Беспальконың айтуынша, әрбір іс-әрекет не технология, не өнер болуы мүмкін. Өнер интуиция негізінде, технология – ғылым негізінде құрылған. Өнерден бәрі басталады, технологиямен аяқталады, ал педагогикалық іскерлікке онсыз айналып өтуге болмайды. Экспромтқа қарама-қарсы, интуиция бойынша әрекет етуден жоспарланған технологиялық іс-әрекетке көшу болып табылады.

Оқыту технологиясын жаппай ендіруді зерттеушілер 60-шы жылдардың басына жатқызады және оны алғашында американдық, ал одан соң еуропалық мектептің қайта өрлеуімен байланыстырады. Шетелдегі педагогикалық қазіргі заманғы технологияларды зерттеуде неғұрлым танымал зерттеушілері: Дж. Кэрролл, Л. Н. Ланд, Ю. К. Бабанский, Л. М. Эрдниев, Н. П. Раченко, Л. Я. Зорина, В. П. Беспалько, М. П. Хомерики және басқалардың ғылыми еңбектерінде көрсетілген.

Бастапқыда көрсетілген педагогтер оқыту технологиясы, оқу технологиясы және педагогикалық технология арасында өзгешелік қоймады. «Педагогикалық технология» термині тек қана оқытуға байланысты қолданылады, ал оқу технологиясы өзі техникалық құралмен оқытуды түсіндіреді. Бүгін педагогикалық технологияны, педагогикалық тапсырмаларды шешумен байланысты, педагогтің зерттеу іс-әрекеті ретінде немесе алдын ала жобаланған педагогикалық үдерістің тәжірибеде тұрақты және жалғастырмалы шығаруы ретінде түсіндіріледі. Педагогикалық технология туралы мұндай көріністер былай анықталады:

- өте жоғары деңгейде теориялық дайындығы және бай тәжірибесі бар мамандардың әр түрлі таңдаулы педагогикалық тех- нологияларды дайындау

мүмкіндіктері;

- мақсатқа сай педагогикалық технологияларды өзіндік таңдау мүмкіндіктері, мұғалім және оқушылар іскерліктерінің өзара мүмкіндіктерімен және шарттарымен байланысты.

Педагогикалық технология – бұл педагогикалық іскерліктердің жетістігіне жеткізетін ғылыми жобалау және нақты өндіру. Сонымен, педагогикалық үдеріс белгілі жүйе қағидаларында құрылатын болғандықтан, педагогикалық технология сыртқы және ішкі болып бөлінеді. Осы қағидаларды жалғастырмалы орындау олардың объективті қарым-қатынасында және педагогтің тұлғасын толық көрсететін жинағы ретінде қарастырылуы мүмкін.

Қоршаған орта мен оның қарым-қатынастарына қатысты балаға ғылыми негізделген әсер ету. Н. Е. Щуркова бұл жағдайда педагогикалық технология тек қана тәрбиелік жұмысқа қатысты болады және өзімен қолданбалы педагогикалық еңбекті анықтайды. Педагогикалық технология бұл көзқарастан – табиғи және тепе-тең педагогтің іс-әрекеті жетіліп келе жатқан жағдайды сипаттайды. Психологиялық-педагогикалық және оның жоғары руханилығы деңгейінде қазіргі заман мәдениетімен байланыста болады.

Әдебиеттер тізімі

1. Көпейгін, Ж. Ж., Құдайбергенов, Е. М., & Сәбитов, С. Ж. (2020). Оқушылардың пәнге қызығуына ықпалы болу мәселесін шешуде инновациялық әдістердің маңызы. Қазақстан Республикасының инновациялық ғылыми-әдістемелік журналы, 3, 64-71.
2. Мұрат, Қ. Б., & Жұмабаева, А. А. (2018). Оқушылардың пәнге қызығуын азайтуға аймақтық білімнің рөлі. Қазақстан ғылыми-тәжірибелік журналы, 4, 88-94.
3. Туленов, Ж. К., & Мақсат, А. М. (2019). Оқушылардың пәнге қызығуына ықпалы болу мәселесіне инновациялық әдістердің пайдалануы. Қазақстан Республикасының инновациялық білім журналы, 2, 77-82.
4. Шабанов, Е. К., & Қуанышбек, Г. Ә. (2017). Оқушылардың пәнге қызығуын азайтуға инновациялық әдістердің рөлі. Қазақстан Республикасының оқу-тәрбие журналы, 3, 102-109.
5. Қажымбек, Ж. Б., & Жүсіпбеков, С. М. (2018). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің қолданылуы. Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Педагогічні науки, 1(23), 45-51.
6. Бейсенов, Р. А., & Шынғысбекова, Г. Ж. (2020). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің пайдалануы. Қазақстан Республикасының білім және ғылым академиясының журналы, 4(56), 112-118.
7. Серікұлы, М. К., & Құлмағанбаева, А. Ж. (2019). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің пайдалануы. Педагогикалық ғылым журналы, 1(34), 88-94.
8. Абдрахманов, Ә. С., & Жүсіпбек, Г. А. (2018). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің қолдануы. Қазақстан Республикасының оқу-тәрбие журналы, 2(45), 76-82.
9. Серікұлы, Қ. Қ., & Абишева, А. Қ. (2017). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің маңызы. Қазақстан Республикасының оқу-тәрбие журналы, 4(34), 92-99.
10. Шабанов, А. М., & Жақсыбаев, Р. Т. (2019). Оқушылардың пәнге қызығуын азайту мәселесіне инновациялық әдістердің қолдануы. Қазақстан Республикасының білім және ғылым академиясының журналы, 3(67), 105-111.

ҚАЗАҚ ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ: ТЕОРИЯ МЕН ТӘЖІРИБЕ

Хамит А. Б.

Қостанай облысы, Әуликөл ауданы, Аманқарағай ауылы, «Н.Островский атындағы Аманқарағай жалпы білім беретін мектебінің Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагогика ғылымдарының магистрі
e-mail: akbota.jan1592@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада білім беруді дамытудың негізгі тенденциялары мен бағыттары кеңінен қарастырылған. Қазіргі замандағы білім беру жүйесі жылдам өзгеріп, жаңа әдістер мен технологияларға бейімделу үстінде. Осыған байланысты білім берудің жаңа бағыттарын айқындау өзекті мәселе болып отыр. Мақалада білім берудің заманауи тенденциялары, оның ішінде білім берудегі ізгілендіру, сабақтастық және үздіксіз білім беру үрдістері талқыланған. Ізгілендіру – оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған білім беру процесі, бұл білім алушылардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға және олардың шығармашылық әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Сабақтастық – білім берудің әрбір сатысындағы байланыстарды нығайтып, білім мен дағдыларды үздіксіз және тұрақты түрде дамытуға ықпал ететін маңызды фактор. Сонымен қатар, мақалада білім беру үрдісіндегі заманауи технологиялардың рөлі қарастырылған. Білім беру мекемелерінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану оқытудың тиімділігін арттырып, оқушылардың белсенділігін және қызығушылығын оятуға көмектеседі. Бұл технологиялар оқу процесін оңтайландыруға, оқытушылар мен оқушылар арасындағы байланысты жақсартуға мүмкіндік береді. Білім берудің негізгі тенденцияларын түсіну арқылы білім беру жүйесін жетілдіру және оны қазіргі заман талабына сай бейімдеу мүмкін болады. Осы бағыттар білім беру саласында терең зерттелуді қажет ететін маңызды аспектілер болып табылады.

Түйін сөздер: оқыту әдістері, заманауи технологиялар, білім беру, қазіргі білім беру тенденциялары, білім жүйесіндегі процестер.

Кіріспе

Қазіргі әлемдегі білім берудің даму бағыттары бұрынғымен салыстырғанда күшті өзгерістерге ұшырап жатыр. Мәселе, ең алдымен, технологияның үнемі дамуы, бірақ бұл себеп жалғыз емес.

Құзыретті мамандардың санын көбейту-қазір экономиканы дамытудың басты шарттарының бірі ретінде қарастырылуда. Әр елдің әлемдік аренадағы орны көбіне экономика деңгейіне байланысты. Яғни, қарапайым қорытынды жасауға болады: білім беру жүйесіне салынған инвестиция еселеп қайтарылады.

Қазіргі қоғам тек қана білікті, белсенді және білімді мамандарды ғана емес, сонымен қатар адамгершілігі қалыптасқан, өз ісіне жауапкершілікпен қарауға және саналы тандау жасауға дайын дамыған тұлғаларды қажет етеді. Ғылыми-техникалық прогресс бір орнында тұрмай, ақпаратқа қолжетімділік жеңілдеп жатқандықтан, білім беру жүйесін үздіксіз жаңғырту қажет.

Білім берудегі негізгі тенденциялар қазір баспасөзде, үкімет отырысында және оқу орындарында қызу талқылануда. Білім жүйесін реформалау қоғамда түрлі пікірлер туғызып келе жатқанына бірнеше жыл болды. Егер бұрын ата-аналар кітапханада керек кітабы пайда болғанша апталап күтіп, достары арқылы мұғалім іздеуге немесе тапшы аудиожазбаларға қол жеткізу үшін біраз тер төгуге тура келсе, бүгінде бізге ашық дереккөздерден ақпарат алуға ештеңе кедергі болмайды. Дегенмен, заманауи білім беру тек тез өзгертін технологиялармен ғана шектелмейді [1].

Заманауи білім берудің тенденциялары туралы ойласаңыз, онда барынша назар аудару керек ... жоқ, технологияға емес, әдістемелік негізге. Техникалық жабдық - бұл әлі де дұрыс пайдалануды қажет ететін көмекші құрал. (Мысалы, интерактивті тақталар әр сыныпта дерлік ілінеді, бірақ олардың функционалдығы мен дұрыс қолданылуын әрбір мұғалім біле бермейді). Бірақ білім беру мәселесіне дұрыс көзқарас, оқытудың жаңа үлгілері мен жас мамандарды дайындаудың жалпы бағыттарын әзірлеу шын мәнінде ойлануға тұрарлық дүниелер.

Еліміздің ертеңі деп сеніп отырған жастармен жұмыс істеп жүрген мұғалім ретінде мені осы тақырып қатты толғандырады. Соның ішінде мені жастарға қалай сұранысқа ие және қызықты болу керек, заманауи қосымша білім беру қандай болуы керек деген сұрақтар қызықтырады.

Біріншіден, білімнің практикалық маңызы болуы керек.

Білім іс жүзінде қолдануға жарамды болуы керек. Нақты әрекеттермен расталмаған кез келген теория мағынасыз дерлік болып шығады. Ал айлакер адам

миы қажет емес деп санағанның бәрін тез арада жадынан өшіреді. Бұдан шығатын қорытынды: ақпаратты меңгеру кезінде бала немесе жасөспірім оны не үшін үйрену керек екенін және оның болашақта оған қалай пайдалы болатынын түсінуі керек.

Қазіргі білім берудің міндеті – алған білімдерін практикада қолдану мүмкіндігін беру. Бала алған білімін пайдалана отырып, мақала, журналистік репортаж немесе әлеуметтік жоба болсын, қандай да бір әрекетті жобалағанда жобалық іс-әрекет жақсы көмектеседі...

Екіншіден, қазіргі білім берудегі бейресми оқыту сияқты маңызды үрдіс екенін атап өткен жөн. Бұл стандартты емес әдісті екінші орынға қоюым кездейсоқ емес. Ешқандай жоғары технология адамның еркін, жанды қарым-қатынасын алмастыра алмайды. Тәжірибе көрсеткендей, біз экскурсияларда, шеберлік сабақтарында, жорықтарда немесе нақты пікірталас жиі өтетін дәліздерде кездейсоқ әңгімелесуде жаңа білімнің үлкен көлемін игереміз. Қарапайым пікір алмасу тараптардың кем дегенде біреуі үшін өте пайдалы болуы мүмкін [2].

Әрине, бос уақытын балалар мен жасөспірімдерге арнауға дайын ұстаздар өте аз. Бірақ айына бір-екі рет жастармен бір шыны шай үстінде әңгімелесуге уақыт тапсаңыз, тапсырма орындалды деп санауға болады. Қарым-қатынасқа бейім ұстаз жасөспірімдердің құрметіне бөленіп қана қоймай, олардың ынталы болуына, материалдарды тез меңгеруіне ықпал етеді.

Заманауи білім беру үрдістерінің қатарына әлеуметтік желілерді де қосуға болады. Олар пайда болғаннан кейін бірден дерлік адамдар жай ғана «сұхбаттасуға» қызығушылық танытпайтындарын түсінді - теориялық тұрғыдан қазір кез келген әлеуметтік желіні оқу үшін пайдалануға болады. Мақалалар, кестелер, аудио және бейне материалдар – мұның барлығы кез келген пайдаланушыға қолжетімді. Ал Youtube жалпы алғанда пайдалы ақпарат қоймасы; қаншама танымдық фильмдер мен деректі фильмдер бар екенін санау мүмкін емес. Бірақ бір мәселе бар. Бұл-алаңдаушылық. Әрқайсымызға таныс: екі минутқа желіге кіріп, бірнеше сағат шыға алмай қалу. Үйренуден гөрі ойын-сауыққа көбірек көңіл бөліп кететіндері тағы бар... Иә, өзімізге қажетті ақпаратты «қазып ала» білуіміз керек. Youtube-қа бір тақырыпқа сұрау жіберсеңіз, алдығызға сол тақырыпта жиырма бес түрлі материал шығады. Сондықтан балаларды ақпаратты жылдам іздеуге және қажетсіз ақпаратты сүзгіден өткізіп, жоғары сапалысын таңдай білуге үйрету керек.

«Технология» сөзі гректің «techné» - деген сөзінен шыққан.

өнер, шеберлік, шеберлік және «логотиптер» - ғылым, заң. Сөзбе-сөз айтқанда, «технология» - шеберлік туралы ғылым.

Оқу процесінде оқушының танымдық және шығармашылық әрекетін жүзеге асыру үшін білім сапасын арттыруға, мектеп уақытын тиімді пайдалануға және репродуктивті белсенділік үлесін азайтуға мүмкіндік беретін заманауи білім беру технологиялары қолданылады.

Инновациялық педагогикалық технологиялар өзара байланысты, өзара тәуелді және ашықтық, адалдық, ізгі ниет, эмпатия, өзара көмек сияқты құндылықтарды тәрбиелеуге және әрбір оқушының білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз етуге бағытталған белгілі дидактикалық жүйені құрайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар

Кең мағынада ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) – ақпаратпен заңды түрде жылдам және тиімді жұмыс істеу мақсатында ақпараттық процестерді жүзеге асыру үшін компьютерлік технологиялар мен телекоммуникациялық құралдарды пайдалану.

АКТ-ны білім беру процесіне енгізу қазіргі қоғамдағы жеке тұлғаның шығармашылық энергиясын босату үшін күнделікті процестерді саналы түрде технологияландыру процесі сияқты шұғыл қажеттілік болып табылады.

Мұғалімдердің негізгі мақсаты – берік базалық білім мен оқу дағдыларын меңгеру процесін ұйымдастыру және жүргізу ғана емес, сонымен қатар қазіргі өмір жағдайына бейімделуге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Желілік технологияларды пайдаланатын оқытудың жаңа түрлеріне көшу кезінде көптеген оқу орындарының Интернет арқылы ортақ білім беру ресурстарына ұжымдық қол жеткізу режимінде пайдаланылуы мүмкін жаңа ұрпақтың бөлінген білім беру ресурстарының желісіне шоғырлану үрдісі туындайды. . Бұл жол бірқатар даусыз артықшылықтарды ашады:

о білім беру мекемесінің аумақтық орналасуына, өзінің жоғары кәсіби педагогикалық кадрларының, білім беру ресурстарының және т.б. болуына қарамастан студенттердің біркелкі базалық даярлығын қамтамасыз ету үшін алғышарттар жасалады;

о заманауи компьютерлік технологияларды белсенді пайдалану арқылы білім беру ресурстарының білім сыйымдылығы, тиімділігі және дидактикалық тиімділігі артады;

о білім беру ресурстарын құруға, қолдауға және дамытуға жұмсалатын шығындар олардың жаппай қайталануын жою арқылы айтарлықтай қысқарады;

о бірегей білім беру ресурстары көптеген оқу орындары немесе жекелеген студенттер үшін түбегейлі қолжетімді болады.

Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды оқу-тәрбие процесінде пайдалану тиімділігін арттыру мақсатында оларға қойылатын негізгі дидактикалық талаптарды белгілейік:

- әртүрлі оқу материалдарын қолдануға мотивация;
- электрондық білім беру ресурстары мен компьютерлік оқу құралдарының рөлін, орнын, мақсатын және пайдалану уақытын нақты анықтау;
- сабақты өткізудегі мұғалімнің ұйымдастырушылық рөлі;
- технологияға оқыту сапасына кепілдік беретін компоненттерді ғана енгізу;
- компьютерлік оқыту әдістемесінің оқу сабағын өткізудің жалпы стратегиясына сәйкестігі;
- білім беру құралдарының жиынтығына электрондық білім беру ресурстары мен компьютерлік оқыту бағдарламаларын енгізу жүйенің барлық компоненттерін қайта қарауды және жалпы оқыту әдістемесін өзгертуді талап ететінін ескере отырып;
- оқытуды дараландырудың жоғары дәрежесін қамтамасыз ету және сонымен бірге оқытуды ұжымдық процесс ретінде ұйымдастыру;
- оқытуда тұрақты кері байланысты қамтамасыз ету және т.б.

Оқытудың жалпы дидактикалық принциптерін қолдану және оқу үдерісінде АКТ-ны пайдаланудың көрсетілген талаптарын орындау мамандарды дайындау сапасын арттыруға ықпал етеді.

Заманауи білім беру білім, білік және дағды түрінде оқыту нәтижелерін дәстүрлі ұсынудан бас тартады. Жаңа жүйе-белсенділік білім беру парадигмасына көшу жүріп жатыр, ол өз кезегінде мұғалім іс-әрекетіндегі түбегейлі өзгерістермен байланысты. Мұғалімдерге білім, білік, дағдыларды жинақтауға бағытталған дәстүрлі білім беруді баланың жеке басын дамыту үдерісіне айналдыру міндеті тұр.

Технологияны пәннің мазмұнына, мақсатына, оқушылардың дайындық деңгейіне, олардың білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігіне, оқушылардың жас санатына байланысты таңдау ұсынылады.

Көбінесе педагогикалық технология келесідей анықталады:

- Әдістемелердің жиынтығы – педагогикалық іс-әрекеттің терең процесстерінің сипаттамаларын, олардың өзара әрекеттесу ерекшеліктерін көрсететін, басқаруы оқыту мен тәрбие процесінің қажетті тиімділігін қамтамасыз ететін педагогикалық білім саласы;

- Әлеуметтік тәжірибені беру формаларының, әдістерінің, әдістері мен құралдарының, сондай-ақ осы процестің техникалық жабдықтарының жиынтығы;
- Оқыту-танымдық үдерісті ұйымдастыру тәсілдерінің жиынтығы немесе мұғалімнің нақты іс-әрекетіне байланысты және қойылған мақсатқа жетуге бағытталған белгілі бір әрекеттердің, операциялардың реттілігі (технологиялық тізбек).

Қазіргі жағдайларда ең өзекті технологиялар:

1. Ақпараттық-коммуникациялық технология
 2. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы
 3. Жоба технологиясы
 4. Дамыта оқыту технологиясы
 5. Денсаулықты сақтайтын технологиялар
 6. Проблемалық оқыту технологиясы
 7. Ойын технологиялары
 8. Модульдік технология
 9. Шығармашылық шеберханалардың технологиясы
 10. Кейс – технология
 11. Кіріктірілген оқыту технологиясы
 12. Ынтымақтастық педагогикасы.
 13. Деңгейді саралау технологиялары
 14. Топтық технологиялар.
 15. Дәстүрлі технологиялар (сабақ-сабақ жүйесі)
- 1) Ақпараттық-коммуникациялық технология

АКТ-ны пайдалану білім беруді жаңғыртудың басты мақсаты – білім сапасын арттыру, ақпараттық кеңістікте шарлаушы, қазіргі заманғы технологиялардың ақпараттық-коммуникациялық мүмкіндіктерін білетін және ақпараттық мәдениеті бар жеке тұлғаның үйлесімді дамуын қамтамасыз етуге ықпал етеді. , сондай-ақ бар тәжірибені ұсыну және оның тиімділігін анықтау.

Педагогикалық үдеріске АКТ-ны енгізу заманауи, жоғары деңгейде оқытуды қамтамасыз етеді.

Педагогикалық шеберлік ғылымның, техниканың және олардың өнімі – ақпараттық технологияның қазіргі даму деңгейіне сәйкес келетін білім мен дағдының бірлігіне негізделеді.

Қазіргі кезде әртүрлі көздерден ақпарат алып, оны пайдаланып, өз бетінше жасай білу қажет. АКТ-ны кеңінен қолдану мұғалімдерге өз пәнін оқытуда жаңа мүмкіндіктер ашады, сонымен қатар олардың жұмысын айтарлықтай жеңілдетеді,

оқытудың тиімділігін арттырады, оқыту сапасын арттырады.

АКТ қолдану жүйесін келесі кезеңдерге бөлуге болады:

1-кезең: Нақты презентацияны қажет ететін оқу материалын анықтау, оқу бағдарламасын талдау, тақырыптық жоспарлауды талдау, тақырыптарды таңдау, сабақтың түрін таңдау, осы сабақ түрінің материалының ерекшеліктерін анықтау;

2-кезең: Ақпараттық өнімдерді таңдау және құру, дайын білім беру медиа-ресурстарын таңдау, өз өнімін жасау (презентация, білім беру, оқыту немесе мониторинг);

3-кезең: Ақпараттық өнімдерді қолдану, сабақтың әртүрлі түрлерінде қолдану, оқу-тәрбие жұмысында қолдану, оқушылардың ғылыми-зерттеу іс-әрекетіне басшылық жасауда қолдану.

4-кезең: АКТ қолдану тиімділігін талдау, нәтиже динамикасын зерттеу, пән бойынша рейтингті зерттеу.

2) Сын тұрғысынан ойлау технологиясы

Сыни тұрғыдан ойлау дегеніміз не? Сыни тұрғыдан ойлау – бұл кез келген тұжырымға сыни көзқараспен қарауға, ешнәрсені дәлелсіз қарапайым деп қабылдауға емес, сонымен бірге жаңа идеялар мен әдістерге ашық болуға көмектесетін ойлау түрі. Сыни тұрғыдан ойлау – таңдау еркіндігінің, болжау сапасының және өз шешімдері үшін жауапкершілігінің қажетті шарты. Демек, сын тұрғысынан ойлау негізінен таутологияның бір түрі, сапалы ойлаудың синонимі болып табылады. Бұл ұғымнан гөрі атау, бірақ дәл осы атаумен бірқатар халықаралық жобалардың арқасында біз төменде ұсынатын технологиялық әдістер біздің өмірімізге енген.

«Сын тұрғысынан ойлау технологиясының» конструктивті негізі оқу процесін ұйымдастырудың үш кезеңінің негізгі үлгісі болып табылады:

· Еске түсіру кезеңінде бұрыннан бар білім мен зерттелетін нәрсе туралы ойлар жадтан «еске алынады», жаңартылады, жеке қызығушылық қалыптасады, белгілі бір тақырыпты қарастыру мақсаттары анықталады.

Түсіну (немесе мағынаны жүзеге асыру) кезеңінде, әдетте, оқушы жаңа ақпаратпен байланысқа түседі. Ол жүйеленіп жатыр. Студент зерттелетін объектінің табиғаты туралы ойлауға мүмкіндік алады, ескі және жаңа ақпаратты салыстыра отырып, сұрақтар құрастыруды үйренеді. Сіздің жеке ұстанымыңыз қалыптасып жатыр. Осы кезеңде бірқатар әдістерді қолдана отырып, сіз материалды түсіну процесін өз бетіңізше бақылай алатыныңыз өте маңызды.

· Рефлексия (рефлексия) кезеңі оқушылардың жаңа білімдерін бекітіп, жаңа

ұғымдарды қамту мақсатында өздерінің бастапқы идеяларын белсенді түрде қайта құруымен сипатталады.

Осы модель аясында жұмыс істеу барысында студенттер ақпаратты интеграциялаудың әртүрлі тәсілдерін меңгереді, әртүрлі тәжірибелерді, идеялар мен идеяларды түсінуге негізделген өз пікірлерін дамытуға, қорытындылар мен дәлелдемелердің логикалық тізбегін құруға, өз ойын анық жеткізуге, басқаларға қатысты сенімді және дұрыс.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының үш фазасының функциялары Challenge

Мотивациялық (жаңа ақпаратпен жұмыс істеуге ынталандыру, тақырыпқа қызығушылығын ояту)

Ақпараттық (тақырып бойынша бар білімдерін ортаға салу)
Коммуникациялық (жанжалсыз пікір алмасу)

Мазмұнын түсіну

Ақпараттық (тақырып бойынша жаңа ақпарат алу)

жүйелеу (алынған ақпаратты білім категория ларына жіктеу

Рефлексия

Қарым-қатынас (жаңа ақпарат бойынша пікір алмасу) Ақпарат (жаңа білім алу)

Мотивациялық (ақпараттық өрісті одан әрі кеңейтуге ынталандыру)

бағалаушы (жаңа ақпарат пен бұрыннан бар білімнің корреляциясы, өз ұстанымын дамыту, үдерісті бағалау)

3) Жоба технологиясы

Жобалық әдіс әлемдік педагогикада принципті жаңалық емес. Ол 20 ғасырдың басында АҚШ-та пайда болды. Ол проблемалық әдіс деп те аталды. Балаларға өмірде пайдалы болуы мүмкін және қажет болатын алған білімге жеке қызығушылықтарын көрсету өте маңызды. Бұл нақты өмірден алынған, балаға таныс және маңызды мәселені талап етеді, оны шешу үшін ол алған білімін, әлі меңгерілмеген жаңа білімді қолдануы керек.

Мұғалім ақпарат көздерін ұсына алады немесе студенттердің ойларын өз бетінше ізденуге дұрыс бағытта бағыттай алады. Бірақ нәтижесінде студенттер нақты және нақты нәтиже алу үшін кейде әртүрлі салалардан қажетті білімді қолдана отырып, мәселені өз бетінше және бірлескен күш-жігермен шешуі керек. Мәселенің барлық жұмысы осылайша жобалық қызметтің контурын алады.

Технологияның мақсаты – оқушылардың белгілі бір білім көлемін меңгеруді

талап ететін белгілі бір мәселелерге қызығушылығын ояту және осы есептерді шешуді көздейтін жобалық іс-әрекеттер арқылы алған білімдерін іс жүзінде қолдана білу қабілетін арттыру.

Жобалау технологиясы элементтерін іс жүзінде қолдану.

Жоба әдістемесінің мәні білім алуға студенттің өзі белсенді қатысуы керек. Жобалау технологиясы – бұл студенттерден берілген тарихи кезеңде проблемалық тапсырмаларды шешу және материалды білу үшін оларды пайдалануды талап ететін практикалық шығармашылық тапсырмалар. Зерттеу әдісі ретінде қоғам дамуының белгілі бір кезеңінде жасалған нақты тарихи мәселені немесе міндетті талдауды үйретеді. Дизайн мәдениетін меңгеру арқылы студент шығармашылық ойлауға және алдында тұрған мәселелердің ықтимал шешімдерін болжауға үйренеді. Осылайша, жобалау әдістемесі:

1. Жоғары коммуникативті дағдылармен сипатталады;
2. Оқушылардың өзіндік пікірін, сезімін білдіруіне, нақты іс-әрекетке белсенді қатысуына ықпал етеді;
3. Сабақта мектеп оқушыларының коммуникативті-танымдық іс-әрекетін ұйымдастырудың ерекше формасы;
4. Оқу үрдісін циклдік ұйымдастыруға негізделген.

Сондықтан элементтерді де, жоба технологиясының өзін де қайталау және жалпылау сабақтарының бір түрі ретінде белгілі бір цикл бойынша тақырыпты оқудың соңында пайдалану керек. Бұл әдістеменің элементтерінің бірі жобаны талқылау, ол белгілі бір тақырып бойынша жобаны дайындау және қорғау әдісіне негізделген.

Жоба бойынша жұмыс кезеңдері

Кезеңдер	Оқушылардың іс-әрекеті	Мұғалімнің іс-әрекеті
Ұйымдастырушы-лық және дайындық	Жоба тақырыбын таңдау, оның мақсаты мен міндеттерін анықтау, идеяны жүзеге асыру жоспарын құру, микротоптарды құру	Қатысушылардың мотивациясын қалыптастыру, жобаның тақырыбы мен жанрын таңдауға кеңес беру, қажетті материалдарды таңдауға көмектесу, бағалау критерийлерін әзірлеу

		барлық кезеңдердегі әрбір қатысушының қызметі.
Іздеу	Жиналған ақпаратты жинау, талдау және жүйелеу, сұхбаттарды жазу, жинақталған материалды микро топтарда талқылау, гипотезаларды алға тарту және тексеру, макет пен постер презентациясын құрастыру, өзін-өзі бақылау.	Жобаның мазмұны бойынша тұрақты кеңес беру, материалды жүйелуге және өңдеуге көмектесу, кеңес беру жобаны құрастыру, әр оқушының іс-әрекетін қадағалау, бағалау
Финал	Жоба дизайны, қорғауға дайындық	Баяндамашыларды дайындау, тіркеуге көмектесу.
Рефлексия	Сіздің іс-әрекеттеріңізді бағалау. «Жобада жұмыс істеу маған не берді?»	Әр жобаға қатысушыны бағалау

4) Проблемалық оқыту технологиясы

Бүгінгі таңда проблемалық оқыту деп мұғалімнің жетекшілігімен проблемалық жағдайларды және оларды шешу бойынша студенттердің белсенді өз бетінше әрекетін құруды көздейтін сабақтарды ұйымдастыру түсініледі, соның нәтижесінде кәсіби шығармашылық шеберлік қалыптасады. білім, білік, дағды және ойлау қабілетінің дамуы орын алады.

Проблемалық оқыту технологиясы мұғалімнің жетекшілігімен оқу міндеттерін шешу үшін оқушылардың өз бетінше ізденіс әрекеттерін ұйымдастыруды көздейді, оның барысында оқушылардың жаңа білімі, қабілеттері мен дағдылары қалыптасады, қабілеттері, танымдық белсенділігі, ізденімпаздығы, эрудициясы, шығармашылық ойлауы дамиды. және басқа да жеке маңызды қасиеттер.

Оқытудағы проблемалық ситуацияның оқушыға ұсынылатын проблемалық тапсырма оның интеллектуалдық мүмкіндіктеріне сәйкес келуі және студенттердің осы жағдайдан шығуға деген ұмтылысын оятуға және туындаған қайшылықты жоюға көмектескенде ғана тәрбиелік мәні болады.

Проблемалық тапсырмалар оқу тапсырмалары, сұрақтар, практикалық тапсырмалар және т.б. болуы мүмкін. Дегенмен проблемалық тапсырма мен проблемалық жағдайды араластыра алмайсыз. Проблемалық тапсырманың өзі проблемалық жағдай емес, ол белгілі бір жағдайларда ғана проблемалық жағдайды тудыруы мүмкін. Бірдей проблемалық жағдай тапсырмалардың әртүрлі түрлерінен туындауы мүмкін. Жалпы алғанда, проблемалық оқыту технологиясы оқушыларға мәселенің қойылуынан және олар мұғалімнің тікелей қатысуымен немесе өз бетінше оны шешудің жолдары мен әдістерін зерттеуінен тұрады, т.б.

- гипотеза құру,
- оның ақиқаттығын тексеру жолдарын белгілеу және талқылау,
- дәлелдеу, тәжірибе, бақылау жүргізу, олардың нәтижелерін талдау, дәлелдеу, дәлелдеу.

Оқушылардың танымдық дербестік дәрежесі бойынша проблемалық оқыту үш негізгі формада жүзеге асырылады: проблеманы баяндау, ішінара ізденіс әрекеті және өзіндік зерттеу әрекеті. Оқушылардың ең аз танымдық дербестігі проблемалық баяндау кезінде орын алады: жаңа материалды жеткізуді мұғалімнің өзі жүзеге асырады. Проблеманы қоя отырып, мұғалім оны шешудің жолын ашады, студенттерге ғылыми ойлау процесін көрсетеді, оларды шындыққа қарай ойдың диалектикалық қозғалысына еруге мәжбүрлейді, оларды ғылыми ізденістерге бірлесе қояды. Ішінара ізденіс әрекеті жағдайында жұмысты негізінен мұғалім арнайы сұрақтардың көмегімен бағыттайды, бұл студентті өз бетінше ой қорытуға және мәселенің жеке бөліктеріне белсенді түрде жауап іздеуге итермелейді.

Проблемалық оқыту технологиясының басқа технологиялар сияқты оң және теріс жақтары бар.

Проблемалық оқыту технологиясының артықшылықтары: оқушылардың қажетті білім, білік, дағдылар жүйесін меңгеруіне ғана емес, сонымен қатар олардың психикалық дамуының жоғары деңгейіне жетуіне, өз бетінше меңгеру қабілетінің қалыптасуына ықпал етеді. өзіндік шығармашылық әрекеті арқылы білім; оқу-тәрбие жұмысына қызығушылықтарын дамытады; тұрақты оқу нәтижелерін қамтамасыз етеді.

Кемшіліктері: жоспарланған нәтижеге жетуге көп уақыт жұмсау, оқушылардың танымдық белсенділігін бақылаудың нашарлығы.

Осының барлығы оқудың да, еңбектің де ерекшеліктері бар кәсіби іс-әрекет болып табылатын ойын барысында оқытудың тиімділігі туралы айтады.

б) Кейс – технология

Кейс технологиялары рөлдік ойындарды, жоба әдісін және ситуациялық талдауды біріктіреді.

Кейс технологиялары мұғалімнен кейін қайталау, мұғалімнің сұрақтарына жауап беру, мәтінді қайталау және т.б. сияқты жұмыс түрлеріне қарсы қойылады. Кейстердің қарапайым білім беру мәселелерінен айырмашылығы (тапсырмалар, әдетте, бір шешімге және осы шешімге апаратын бір дұрыс жолға ие; істерде бірнеше шешімдер және оған апаратын көптеген балама жолдар бар).

Технология жағдайында нақты жағдайды талдау (кейбір кіріс деректері) жүзеге асырылады, оның сипаттамасы бір уақытта кез келген практикалық мәселені ғана емес, сонымен қатар осы мәселені шешу кезінде үйренуге тиіс белгілі бір білім жиынтығын өзекті етеді.

Кейс технологиясы мұғалімнің қайталауы емес, абзацты немесе мақаланы қайталау емес, мұғалімнің сұрағына жауап емес, ол алған білім деңгейін көтеруге және оны өмірде қолдануға мәжбүр ететін нақты жағдайды талдау. тәжірибе.

Бұл технологиялар оқушылардың оқытылатын пәнге деген қызығушылығын арттыруға, мектеп оқушыларының бойында қоғамдық белсенділік, коммуникативтілік, тыңдай білу, өз ойын сауатты жеткізе білу сияқты қасиеттерді дамытуға көмектеседі.

Мұғалімнің міндеті – балаларды жеке де, топтың бір бөлігі ретінде де оқыту:

- ақпаратты талдау,
- берілген есепті шешу үшін оны сұрыптау,
- негізгі проблемаларды анықтау,
- альтернативті шешімдерді құру және оларды бағалау,
- оңтайлы шешімді таңдау және әрекет бағдарламаларын тұжырымдау және т.б.

Сонымен қатар, балалар:

- Коммуникативті дағдыларды меңгеру
- Таныстыру дағдыларын дамыту
- Тиімді өзара әрекеттесуге және ұжымдық шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін интерактивті дағдыларды қалыптастыру

- Сарапшылық дағдылар мен дағдыларды меңгеру
- Жағдаяттық есепті шешуге қажетті білімді өз бетінше іздей отырып, үйренуге үйрету

- Оқу мотивациясын өзгерту

Белсенді ситуациялық оқыту кезінде талдауға қатысушыларға белгілі бір жағдайға байланысты фактілер (оқиғалар) беріледі.

Оқушылардың міндеті – мүмкін болатын шешімдерді ұжымдық талқылау шеңберінде әрекет ете отырып, ұтымды шешім қабылдау, т.б. ойын әрекеттестігі.

Оқыту процесін белсендіретін кейс-технологиялық әдістерге мыналар жатады:

- ситуациялық талдау әдісі (Нақты жағдайларды талдау әдісі, ситуациялық тапсырмалар мен жаттығулар; кейс кезеңдері)

- оқиға әдісі;

- ситуациялық рөлдік ойындар әдісі;

- іскерлік хат алмасуды талдау әдісі;

- ойын дизайны;

- пікірталас әдісі.

Сонымен, кейс-технология – нақты немесе ойдан шығарылған жағдаяттарға негізделген, білімді меңгеруге емес, оқушылардың бойында жаңа қасиеттер мен дағдыларды дамытуға бағытталған интерактивті оқыту технологиясы.

7) Шығармашылық шеберханалардың технологиясы

Оқу мен жаңа білімді меңгерудің баламалы және тиімді әдістерінің бірі – шеберхана технологиясы. Ол оқу үдерісін аудиториялық-сабақтық ұйымдастыруға балама ұсынады. Ол қарым-қатынас педагогикасын, жан-жақты білім беруді, қатаң бағдарламаларсыз және оқулықтарсыз білім беруді, жобалық әдіс пен суға бату әдістерін, студенттердің сынсыз шығармашылық әрекетін пайдаланады. Технологияның өзектілігі оның жаңа материалды меңгеру жағдайында ғана емес, сонымен қатар бұрын меңгерілген материалды қайталау және бекіту кезінде де қолдануға болатынында.

Шеберхана дегеніміз – оқушының өзін жасаушы ретінде таныта алатын эмоционалды атмосфераны құру арқылы шебер мұғалім өз шәкірттерін оқу үрдісіне енгізетіндей оқу процесін ұйымдастыруды көздейтін технология. Бұл технологияда білім берілмейді, оқушының жеке тәжірибесіне сүйене отырып, жұпта немесе топта өзі құрастырады, мұғалім-шебер оған рефлексияға арналған тапсырмалар түрінде ғана қажетті материал береді. Бұл технология тұлғаға өз

білімін құруға мүмкіндік береді, бұл жағдайда проблемалық оқытуға өте ұқсас. Оқушылардың да, мұғалімдердің де шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдай жасалған. Жеке тұлғаның коммуникативті қасиеттері, сонымен қатар оқушының субъективтілігі – іс-әрекеттің субъектісі, белсенді қатысушысы болу, мақсатты өз бетінше анықтау, жоспарлау, іс-әрекетті жүзеге асыру және талдау қабілеті қалыптасады. Бұл технология оқушыларды сабақ мақсатын өз бетінше тұжырымдап, оған жетудің тиімді жолдарын табуға, интеллектіні дамытуға, топтық іс-әрекетте тәжірибе жинақтауға ықпал етуге мүмкіндік береді.

Семинар жобалық оқытуға ұқсас, себебі шешілетін мәселе бар. Педагог жұмыс істеуге қажетті мәселенің мәнін түсінуге жағдай жасап, көмектеседі. Оқушылар бұл мәселені тұжырымдап, оны шешу жолдарын ұсынады. Тәжірибелік тапсырмалардың әртүрлі түрлері есеп ретінде қызмет ете алады.

Семинар міндетті түрде қызметтің жеке, топтық және фронтальды формаларын біріктіреді және оқыту бірінен екіншісіне өтеді.

Семинардың негізгі кезеңдері.

Индукция (мінез-құлық) – эмоционалды көңіл-күй туғызуға және оқушыларды шығармашылық әрекетке ынталандыруға бағытталған кезең. Бұл кезеңде сезімдер, подсознание қатысады және талқылау тақырыбына жеке көзқарастың қалыптасуы деп болжанады. Индуктор - бұл баланы әрекетке ынталандыратын барлық нәрсе. Индуктор сөз, мәтін, зат, дыбыс, сызба, форма – ассоциациялар ағынын тудыруы мүмкін кез келген нәрсе болуы мүмкін. Бұл тапсырма болуы мүмкін, бірақ күтпеген, жұмбақ.

Деконструкция – бұзылу, хаос, қолда бар құралдармен тапсырманы орындай алмау. Бұл материалмен, мәтінмен, модельдермен, дыбыстармен, заттармен жұмыс істейді. Бұл ақпараттық өрісті қалыптастыру. Бұл кезеңде мәселе қойылып, белгілі белгісізден ажыратылады, ақпараттық материалмен, сөздіктермен, оқулықтармен, компьютермен және басқа көздермен жұмыс жүргізіледі, яғни ақпараттық сұраныс жасалады.

Қайта құру - бұл хаостағы мәселені шешу үшін жобаңызды қайта құру. Бұл микротоптардың немесе жеке өз әлемін, мәтінді, сызбаны, жобаны, шешімді құру. Гипотеза және оны шешу жолдары талқыланып, алға қойылады, шығармашылық жұмыстар жасалады: сызбалар, әңгімелер, жұмбақтар мұғалімнің берген тапсырмаларын орындау жұмыстары жүргізілуде.

Әлеуметтену – бұл студенттердің немесе микротоптардың өз әрекеттерінің басқа студенттердің немесе микротоптардың әрекеттерімен өзара байланысы және

олардың іс-әрекетін бағалау және түзету мақсатында әркімге жұмыстың аралық және соңғы нәтижелерін көрсету. Бүкіл сыныпқа бір тапсырма беріледі, жұмыс топпен орындалады, жауаптары бүкіл сыныпқа жеткізіледі. Бұл кезеңде оқушы сөйлеуге үйренеді. Бұл шебер мұғалімге сабақты барлық топтарға бірдей қарқынмен өткізуге мүмкіндік береді.

Жариялау – ілу, магистр мен студенттер қызметінің нәтижелерін көрнекі түрде көрсету. Бұл мәтін, диаграмма, жоба болуы мүмкін және олардың барлығымен танысыңыз. Бұл кезеңде барлық оқушылар қыдырады, талқылайды, өзіндік қызықты идеяларды анықтайды, шығармашылық жұмыстарын қорғайды.

Алшақтық – білімнің күрт өсуі. Бұл шығармашылық процестің шарықтау шегі, оқушының пәнге жаңаша мән беруі және өз білімінің толық еместігін сезінуі, мәселеге тереңірек үңілуге ынталандыру. Бұл кезеңнің нәтижесі – түсінік.

Рефлексия – оқушының өз іс-әрекетінде өзін сезінуі, бұл оқушының орындаған іс-әрекетін талдауы, бұл жалпылау.

8) Модульдік оқыту технологиясы

Модульдік оқыту дәстүрлі оқытуға балама ретінде пайда болды. Мағыналарының бірі функционалдық бірлік болып табылатын «модуль» халықаралық түсінігімен байланысты. Бұл тұрғыда модульдік оқытудың негізгі құралы, ақпараттың толық блогы ретінде түсініледі.

Өзінің бастапқы түрінде модульдік оқыту 20 ғасырдың 60-жылдарының соңында пайда болды және ағылшын тілді елдерде тез тарады. Оның мәні, оқушы мұғалімнің азғантай көмегі арқылы немесе толық өз бетінше, алдына қойылған дидактикалық мақсаттарға жету үшін мақсатты іс-әрекет жоспарын, ақпараттық және әдістемелік нұсқауды қамтитын жеке оқу бағдарламасымен жұмыс істей алатынында болды. Мұғалімнің функциялары ақпаратты бақылаудан кеңес беру-үйлестіруге дейін өзгере бастады. Оқу-тәрбие процесінде мұғалім мен оқушының өзара әрекеті түбегейлі басқа негізде жүзеге асырыла бастады: модульдер көмегімен оқушылардың алдын ала дайындықтың белгілі бір деңгейіне саналы түрде дербес қол жеткізуі қамтамасыз етілді. Модульдік оқытудың табыстылығы мұғалім мен студенттер арасындағы паритеттік өзара әрекеттестіктің сақталуымен алдын ала анықталды.

Заманауи мектептің басты мақсаты – әрбір оқушының бейімділігіне, қызығушылығына, мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыратын білім беру жүйесін құру.

Модульдік оқыту дәстүрлі оқытуға балама болып табылады, ол педагогикалық

теория мен тәжірибеде жинақталған барлық прогрессивті нәрселерді біріктіреді;

Модульдік оқыту негізгі мақсаттардың бірі ретінде студенттердің өз бетінше әрекет ету және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыруды көздейді. Модульдік оқытудың мәні оқушының толық өз бетінше (немесе белгілі бір көмек дозасымен) оқу-танымдық іс-әрекетінің нақты мақсаттарына жетуінде. Оқыту есте сақтауды пайдалануға емес, ойлау механизмін қалыптастыруға негізделген! Оқу модулін құрастыру әрекеттерінің ретін қарастырайық.

Модуль – білім беру мазмұны мен оны меңгеру технологиясын тұтастық деңгейі жоғары жүйеге біріктіретін мақсатты функционалдық бірлік.

Оқу модулін құру алгоритмі:

Тақырыптың теориялық оқу материалы мазмұнының блок-модульін қалыптастыру.

2. Тақырыптың тәрбиелік элементтерін анықтау.

3. Тақырыптың тәрбиелік элементтері арасындағы байланыстар мен қатынастарды анықтау.

4. Тақырыптың білім беру элементтерінің логикалық құрылымын қалыптастыру.

5. Тақырыптың тәрбиелік элементтерін меңгеру деңгейлерін анықтау.

6. Тақырыптың білім беру элементтерін меңгеру деңгейлеріне қойылатын талаптарды анықтау.

7. Тақырыптың тәрбиелік элементтерін меңгеру туралы хабардарлығын анықтау.

8. Дағдылар мен дағдылардың алгоритмдік рецептурасының блогын қалыптастыру.

Модульдік оқытуға көшуге дайындық бойынша мұғалімнің іс-әрекетінің жүйесі.

1. Осы мақсатқа қол жеткізуді қамтамасыз ететін ҚДТ (кешенді дидактикалық мақсаттар) және модульдер жиынтығынан тұратын модульдік бағдарламаны әзірлеу:

2. Білім беру мазмұнын нақты блоктарға құрылымдаңыз. Екі деңгейлі: студенттердің білім беру мазмұнын меңгеру деңгейі және оны тәжірибеде пайдалануға бағыттылығы бар ҚДК құрылуда.

3. ҚДК-дан IDC (дидактикалық мақсаттарды біріктіретін) анықталады және модульдер қалыптастырылады. Әрбір модульдің жеке IDC бар.

4. ИДК ПДТ-ға (жеке дидактикалық мақсаттарға) бөлінеді, UE (білім беру

элементтері) ажыратылады.

Кері байланыс принципі оқушының оқуын басқару үшін маңызды.

1. Әрбір модуль алдында оқушылардың оқу туралы біліміне кіріс тексеру жүргізіңіз.

2. Әрбір ББ соңындағы ағымдағы және аралық бақылау (өзін-өзі бақылау, өзара бақылау, үлгімен салыстыру).

3. Модульмен жұмыс аяқталғаннан кейін шығысты басқару. Мақсаты: модульді меңгерудегі олқылықтарды анықтау.

Оқу үдерісіне модульдерді енгізу кезең-кезеңімен жүзеге асырылуы тиіс. Модульдерді кез келген оқыту жүйесіне біріктіріп, оның сапасы мен тиімділігін арттыруға болады. Сіз дәстүрлі оқыту жүйесін модульдік жүйемен біріктіре аласыз. Модульдік оқыту жүйесіне оқушылардың оқу іс-әрекетін, жеке, жұптық, топтық жұмыстарды ұйымдастырудың барлық әдістері, тәсілдері мен формалары жүйесі жақсы сәйкес келеді.

Модульдік оқытуды қолдану оқушылардың өз бетінше әрекетін дамытуға, өзін-өзі дамытуға, білім сапасын арттыруға оң әсерін тигізеді. Студенттер өз жұмыстарын шебер жоспарлап, оқу әдебиеттерін пайдалануды біледі. Олар жалпы академиялық дағдыларды жақсы меңгерген: салыстыру, талдау, жалпылау, негізгі нәрсені бөліп көрсету және т.б. Оқушылардың белсенді танымдық іс-әрекеті білімнің күш, саналылық, тереңдік, тиімділік, икемділік сияқты қасиеттерін дамытуға ықпал етеді.

9) Денсаулықты сақтайтын технологиялар

Оқушыға мектепте оқу кезеңінде денсаулығын сақтауға мүмкіндік беру, оның бойында салауатты өмір салтына қатысты қажетті білім, білік, дағдыларды қалыптастыру және алған білімдерін күнделікті өмірде қолдану.

Денсаулық сақтау технологиялары кешенімен сабаққа қойылатын негізгі талаптарды ескере отырып оқу іс-әрекетін ұйымдастыру:

санитарлық-гигиеналық талаптарды (таза ауа, оңтайлы жылу жағдайлары, жақсы жарықтандыру, тазалық), қауіпсіздік ережелерін сақтау;

сабақтың ұтымды тығыздығы (оқу жұмысына кететін уақыт) кемінде 60% және 75-80% артық болмауы керек;

тәрбие жұмысын нақты ұйымдастыру;

жаттығу жүктемесінің қатаң мөлшерлемесі;

әрекетті өзгерту;

студенттердің ақпаратты қабылдауының жетекші арналарын (аудиовизуалды, кинестетикалық және т.б.) ескере отырып оқыту;

ТСО өтінішінің орны мен ұзақтығы;

оқушылардың өзін-өзі тануына және өзін-өзі бағалауына ықпал ететін технологиялық әдістер мен әдістерді енгізу;

оқушылардың үлгерімін ескере отырып сабақты құру;

жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, студенттерге жеке көзқарас;

оқушылардың іс-әрекетіне сыртқы және ішкі мотивациясын қалыптастыру;

қолайлы психологиялық климат, табысқа жету және эмоционалды босату жағдайлары;

стресстің алдын алу;

жетекші, «әлсіз» оқушы досының қолдауын сезініп, қателесуден қорықпай, әр түрлі шешу әдістерін қолдануға ынталандыру арқылы жұппен, топпен жұмыс істеу; қате жауап;

сабақта дене шынықтыру минуттары мен динамикалық үзілістерді өткізу;

сабақ бойы және оның қорытынды бөлімінде мақсатты рефлексия.

Мұндай технологияларды қолдану мектеп оқушыларының денсаулығын сақтауға және нығайтуға көмектеседі: оқушылардың сабақта шамадан тыс жұмыс істеуіне жол бермеу; балалар топтарындағы психологиялық климатты жақсарту; мектеп оқушыларының денсаулығын жақсарту бойынша жұмысқа ата-аналарды тарту; концентрацияның жоғарылауы; балалардың аурушандық деңгейі мен алаңдаушылық деңгейін төмендету.

10) Кіріктірілген оқыту технологиясы

Интеграция – бұл белгілі бір саладағы жалпылама білімнің бір оқу материалында мүмкіндігінше терең өзара ену, біріктіру.

Кіріктірілген сабақтардың қажеттілігі бірқатар себептермен түсіндіріледі.

Кіріктірілген сабақтар оқушылардың өз мүмкіндіктерін дамытады, айналадағы шындықты белсенді білуге, себеп-салдар байланысын түсінуге және табуға, логикалық ойлауды, қарым-қатынас жасау қабілеттерін дамытады.

Кіріктірілген сабақтардың формасы стандартты емес және қызықты. Сабақ барысында әртүрлі жұмыс түрлерін қолдану оқушылардың зейінін жоғары деңгейде ұстайды, бұл сабақтың жеткілікті тиімділігі туралы айтуға мүмкіндік береді. Кіріктірілген сабақтар маңызды педагогикалық мүмкіндіктерді ашады.

Қазіргі қоғамдағы интеграция білім берудегі интеграцияның қажеттілігін түсіндіреді. Қазіргі қоғамға жоғары білікті, жақсы дайындалған мамандар қажет.

Интеграция өзін-өзі жүзеге асыруға, өзін-өзі көрсетуге, мұғалімнің шығармашылығына мүмкіндік береді, қабілеттердің дамуына ықпал етеді.

Кіріктірілген сабақтардың артықшылықтары.

Оқу ынтасын арттыруға, оқушылардың танымдық қызығушылығын дамытуға, дүниенің тұтас ғылыми бейнесін дамытуға, құбылыстарды бірнеше қырынан қарастыруға көмектеседі;

Кәдімгі сабақтарға қарағанда, олар сөйлеуді дамытуға, оқушылардың салыстыру, жалпылау және қорытынды жасау қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді;

Олар тақырыпты терең түсініп қана қоймайды, ой-өрісін кеңейтеді. Бірақ олар жан-жақты, үйлесімді және интеллектуалды дамыған тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Интеграция – белгілі бір тұжырымдарды растайтын немесе тереңдететін фактілер арасындағы жаңа байланыстарды табудың көзі. Оқушылардың бақылаулары.

Кіріктірілген сыныптардың заңдылықтары:

Бүкіл әрекет автордың ниетіне байланысты,

Сабақты негізгі идея біріктіреді (сабақтың өзегі),

Сабақ – біртұтас тұтас, сабақ кезеңдері – бүгіннің үзінділері,

Сабақтың кезеңдері мен компоненттері логикалық-құрылымдық тәуелділікте,

Сабаққа таңдалған дидактикалық материал жоспарға сәйкес келеді, ақпарат тізбегі «берілген» және «жаңа» болып ұйымдастырылған.

11) Дәстүрлі технология

«Дәстүрлі білім беру» термині 17 ғасырда Я.А.Коменский тұжырымдаған дидактика принциптері бойынша қалыптасқан білім беруді ұйымдастыруды білдіреді.

Дәстүрлі сынып технологиясының ерекше белгілері:

- шамамен бірдей жастағы және дайындық деңгейіндегі студенттер бүкіл оқу кезеңінде негізінен тұрақты болып қалатын топты құрайды;

- топ кесте бойынша бірыңғай жылдық жоспар мен бағдарлама бойынша жұмыс істейді;

- сабақтың негізгі бірлігі – сабақ;

- сабақ бір оқу пәніне, тақырыпқа арналған, соның арқасында топ студенттері бір материал бойынша жұмыс істейді;

- мұғалім сабақта оқушылардың жұмысын қадағалайды: өз пәні бойынша оқу нәтижелерін, әр оқушының оқу деңгейін жеке бағалайды.

Оқу жылы, оқу күні, сабақ кестесі, мектептегі мерекелер, сабақ арасындағы үзілістер сынып-сабақ жүйесінің атрибуттары болып табылады.

Өзінің табиғаты бойынша дәстүрлі білім берудің мақсаттары берілген қасиеттері бар жеке тұлғаны тәрбиелеуді білдіреді. Мазмұны жағынан алға қойылған мақсаттар жеке тұлғаны дамытуға емес, ең алдымен білім, білік, дағдыларды меңгеруге бағытталған.

Дәстүрлі технология, ең алдымен, талап етудің авторитарлық педагогикасы, оқушының ішкі өмірімен, оның алуан түрлі сұраныстарымен және жеке тұлғаның шығармашылық көріністерімен байланысы өте нашар;

Оқыту процесі дәстүрлі білім берудегі іс-әрекет ретінде дербестіктің болмауымен және оқу жұмысына ынтасының әлсіздігімен сипатталады. Мұндай жағдайларда білім беру мақсаттарын жүзеге асыру кезеңі барлық жағымсыз салдарымен «қысымдағы» жұмысқа айналады.

Жағымды аспектілер	Жағымсыз аспектілер
Оқытудың жүйелік сипаты	Үлгі құрылымы, монотондылық
Ұйымдастырушылық айқындық	Сабақ барысында материалда тек бастапқы бағдар беріледі, ал жоғары деңгейге жету үй тапсырмалары
Мұғалім тұлғасының тұрақты эмоционалды әсері	Оқушылар бір-бірімен қарым-қатынастан оқшауланады
Жаппай оқыту кезінде ресурстардың оңтайлы жұмсалуды	Тәуелсіздіктің болмауы
	Оқушылардың енжарлығы немесе белсенділігі

	Әлсіз сөйлеу белсенділігі (оқушының орташа сөйлеу уақыты күніне 2 минут)
	Әлсіз кері байланыс
	Орташа тәсіл, жеке дайындық жоқ

12) Дамыта оқыту

Бұл оқу-тәрбие процесінің адам әлеуетіне және олардың реакциясына бағдарлануы. Білім берудің бұл түрінің мақсаты – оқушыларды күнделікті өмірде өз бетінше білім алуға, шындықты іздеуге, сонымен қатар дербестікке дайындау. Яғни, ол есте сақтауды қанауға емес, ойлау механизмдерін қалыптастыруға негізделген. Студенттер сол ақыл-ой операцияларын меңгеруі керек, олардың көмегімен білім игеріледі және өңделеді. Дамыта оқыту – мазмұны, әдістері мен ұйымдастыру формалары бала дамуының заңдылықтарына негізделген білім.

Дамыта оқыту технологиясында балаға қоршаған ортамен әрекеттесетін дербес субъект рөлі беріледі. Бұл өзара әрекеттестік қызметтің барлық кезеңдерін қамтиды: мақсат қою, жоспарлау және ұйымдастыру, мақсаттарды жүзеге асыру және нәтижелерді талдау. Әрбір кезең тұлғаның дамуына өзіндік үлес қосады.

Дамыта оқыту технологиясының негізінде жатқан принциптер:

- әрекеттен тыс даму жоқ;
- оқушылардың өз мүмкіндіктері мен оқу нәтижелерін білуі олардың одан әрі психикалық дамуының алғы шарты болып табылады;
- студент белсенділік, дербестік және қарым-қатынас сияқты жеке өзін-өзі тәрбиелеу негізінде ғана оқу әрекетінің субъектісіне айналады.

13) Деңгейді саралау технологиясы

Деңгейлік дифференциация – бір топта қабілеті әртүрлі балаларды оқыту технологиясы. Технологияның негізгі принципі – студентке ең төменгі міндетті талаптарды ұсыну.

Оқытуды дифференциациялау (оқытуға сараланған тәсіл)

-Бұл:

- 1) әртүрлі мектептер үшін әртүрлі оқу жағдайларын жасау;

олардың контингентінің ерекшеліктерін ескеру мақсатында сыныптар, топтар;

2) біртекті топтарда оқытуды қамтамасыз ететін әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-басқару шараларының кешені.

14) Ынтымақтастық педагогикасы

Қазіргі жағдайда ынтымақтастық педагогикасы мұғалім мен студенттердің педагогикалық процестегі ортақ мақсаттарды түсінуіне негізделген студенттер мен олардың мұғалімдерінің бірлескен даму іс-әрекетінің гуманистік идеясы ретінде қарастырылады. Оқытушы мен студенттер білім беру процесінде тең құқылы серіктестер болып табылады. Бұл ретте мұғалім беделді кеңесші, аға жолдас ретінде әрекет етеді, студенттер білім мен тәжірибе алуда да, өзінің өмірлік ұстанымын қалыптастыруда да жеткілікті дербестік алады. Ынтымақтастық қарым-қатынасы оқушылардың шығармашылық даралығы мен белсенділігін еркін дамытуға, сонымен қатар ұжымшылдыққа, жолдастыққа, өзара көмекке, тәртіптілікке тәрбиелеуге жағдай жасайды.

Ынтымақтастық педагогикасының маңыздылығы оқытудың әдістемесі мен ұйымдастыруынан әлдеқайда асып түседі. Бұл оқу-тәрбие процесінің өзіндік стратегиясы. Сонымен бірге, «ынтымақтастық педагогикасы» біртұтас әдістемелік жүйе болып табылады, оның тән белгілері:

1. Әр сабақта шығармашылық атмосфера құру; оқушылардың оқу объектісінен оқу процесінің субъектісіне үнемі айналуы; оқушылардың өзіне деген сенімділігін қамтамасыз ету

2. Оқыту сабақтарының демократиялық, достық стилі, оқытушы мен студенттердің, студенттердің өзара еркін қарым-қатынас атмосферасы; алға жылжу үшін жағдай жасау

«әлсіз» және «күшті» жедел дамуы; «мықты» оқушылардан «әлсіз» оқушыларға ерікті өзара көмекті ұйымдастыру;

3. Әр сабақта оқу-тәрбие үрдісіне қолайлы жағдай жасау: табысқа жету қуанышының атмосферасы; сәтсіздік пен теріс бағалау қорқынышын жою; мұғалім мен студенттер арасындағы бағалаушы қарым-қатынастың кең тәжірибесі; эмоционалды еркіндік, бастаманы ынталандыру және студенттердің мұғалімге және бір-біріне сұрақтар қоюы;

4. Оқушыларды белсенді танымдық іс-әрекетке ынталандыратын педагогикалық құралдарды кеңінен қолдану: эвристикалық әңгімелесу, «өнімді» сұрақтар, шығармашылық тапсырмалар, өздік жұмыс, оның барлық түрлері мен

көріністеріне оқушының қызығушылығын ояту және қолдау, оқушылардың оқуға оң мотивациясын қамтамасыз ету, мадақтау. және оқушылардың білімге деген қызығушылығының жоғары деңгейін қамтамасыз ету, сабақтарды ұйымдастыру мен өткізудің «белсенді» формалары мен әдістерін қолдану;

5. Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудағы объективтілік пен әділдік, оқыту сапасын арттыру үшін бағалауды қолдану; мәжбүрлеусіз оқытуды ынталандыратын бақылаудың осындай нысандары мен әдістерін қолдану; оқушылардың оқудағы жетістіктеріне өзін-өзі бақылауды және өзін-өзі талдауды кеңінен қолдану.

15) Топтық технология

Топтық технология – бұл оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің жетекші түрі топтық болып табылатын оқыту технологиясы. Топтық іс-әрекет түрінде балалар белгілі бір оқу міндеттерін шешу үшін топтарға бөлінеді (бірдей немесе сараланған) және оны топ жетекшісінің немесе мұғалімнің тікелей басшылығымен бірге орындайды; Студенттер проблеманы талқылауға, шешімдерді көрсетуге, оларды тәжірибеде енгізуге және соңында бірге тапқан нәтижені ұсынуға шақырылады. Бұл жұмыс формасы фронтальдыға қарағанда жақсырақ, ол оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруді қамтамасыз етеді және ынтымақтастық пен ұжымдық танымдық белсенділіктің пайда болуына үлкен мүмкіндіктер ашады.

Топтық оқыту технологияларын қолданудың арқасында оқу процесінің белсенділігі қамтамасыз етіледі, оқу материалының мазмұнын игерудің жоғары деңгейіне қол жеткізіледі, баланың дамуына күшті ынталандырушы әсер болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қабдықайыров Қ., Инновациялық технологияларды диагностикалау – А, 2015
2. Раджерс Э. Инновация туралы түсінік //Қазақстан мектебі, №4, 2011.
3. Манвелов С.Г. Заманауи сабақты жобалау. - М.: Білім, 2002 ж.
4. Ларина В.П., Ходырева Е.А., Оқунев А.А. «Заманауи педагогикалық технологиялар» шығармашылық зертханасының сабақтарындағы дәрістер – Киров: 1999 – 2002 ж.
5. Петрусинский В.В. Ойындар – оқу, жаттығу, бос уақытты өткізу. Жаңа мектеп, 1994 ж

6. Громова О.Қ. «Сыни тұрғыдан ойлау - бұл орыс тілінде қалай?»
Шығармашылық технологиясы. //БШ №12, 2001 ж

ФИЗИКА ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ.

Бимырзаева Ж.Ж.

Алматы қаласы, Түркісіб ауданы, Сапар Байжанов атындағы
№162 мектеп –гимназияның физика пәні мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада физика пәнін оқыту барысында оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Бүгінгі күні білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту басты мақсаттардың бірі болып отыр. Функционалдық сауаттылық дегеніміз – бұл оқушылардың алған білімдерін өмірде тиімді қолдана білуі, әртүрлі жағдайларда қолдану арқылы шешім қабылдау қабілеті. Оқушылардың осы қабілеттерін қалыптастыру үшін оқу бағдарламасының мазмұны мен мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі маңызды рөл атқарады. Бұл орайда мұғалімдерге жоғары деңгейдегі кәсіби дайындық пен заманауи әдіс-тәсілдерді қолдану талап етіледі. Сонымен қатар мақалада экономикалық сауаттылық пен физикалық білімнің өзара байланысы да қарастырылған. Функционалдық сауаттылықты арттыру – оқушылардың болашақ өмірде кәсіби бағытта да, күнделікті тұрмыста да табысты болуына ықпал етеді. Осы себепті функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған оқыту әдістемесі заманауи білім беру процесінің маңызды бөлігі ретінде ұсынылады.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, экономика, функционалдық дағдылар.

Елбасы Н.Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында – «Ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда бізді ауқымды жұмыс күтіп тұр» деген болатын. Қазіргі кезде физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өз бетімен жұмыс жасаулары және логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы зор. Бұл тапсырмаларды қалай ұйымдастыру керек, тарау бойынша тақырыпқа сай етіп деңгейлеп, саралап таңдай білу ол мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бүгінгі таңдағы алда тұрған басты міндет – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы ең алдымен біріншіден, үйден отбасынан басталады. Себебі, ата – аналардың балаларды оқытуы және тәрбиелеуі ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықтың негізгі тетіктерінің бірі..

Біріншіден, функционалдық сауаттылық дегеніміз – адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге араласуы. Біз экономикамыздағы, әлеуметтік – саяси және рухани өміріміздегі жетістіктерді заңды түрде мақтан етеміз. Тіпті «экономика» деген сөздің өзін сөзбе сөз аударсақ «үй шаруашылығы» дегенді білдіреді. Сондықтан да отбасындағы экономиканы мемлекеттік экономиканың құрамдас бөлігі ретінде қарауға тура келеді. Демек, оған байыпты түрде біліммен әрі шаруақорлықпен қарау керек.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы екіншіден, мектептен басталады.

Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі – мұғалім. Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Балалардың ойлау қабілетін дамытуға, байлығымыз да, бақытымыз да болған Мәңгілік тәуелсіздігімізді көздің қарашығындай сақтай білуге оқушыларды тәрбиелеу мұғалімдердің басты борышы. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті – мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын

қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе — күнгі тұрмыста жан — жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Білім алуда жақсы көрсеткіш көрсететін оқушы сабаққа белсенді қатысып, жақсы баға алады, алайда, кейбір балаларымыз мектептен алған білімдерінің қорытындысын өз мүмкіндіктерінде өкінішке орай көрсете алмай қалады. Алған білімдері шешімдер мен іс-әрекет таңдауда тұлғаның дамыту қажеттеліктеріне сәйкес келмей де жатады. ОЖСБ әсіресе, ҰБТ-де өз білімдерін дәлелдей алмай да қалады.

Материалды механикалық түрде жаттау – білім алу және шығармашылық ойлауға зиян тигізеді.

Ойын еркін айтатын, сын тұрғысынан ойлануға бейім, интеллект қабілеті дамыған, қоғамдық өмірде өз орнын табатын жеке тұлғаны қалыптастыру мектеп мұғалімдері үшін үлкен жауапты іс.

Мақсатқа жету оқушының өзі арқылы іске асады. Мұғалім – бағыт беруші, ұйымдастырушы, алған білімдерін ары қарай терең меңгеру оқушы құзырында.

Физиканың ерекшелігі – ол қазіргі кездегі ауадай қажетті техникалық ғылымдардың негізі. Физика сабағында оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігін түсіндіру қажет. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады, оқушылар біліміндегі формализми элементтерін жояды. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына білім сапасының жоғарлауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді.

Физика курсының әрбір тақырыбын оқыту барысында оқушыларды айнала қоршаған ортаны танудағы физиканың рөлін дұрыс түсінуге және алған білімдерін практикалық есептерді шешуде қолдана білуге әсері тиетіндей пәнаралық байланыстарды іске асырып отыруы қажет.

Мектеп физика курсының оқытудың ең маңызды мақсаттарының бірі – физиканың қолданбалы мүмкіндіктерін ашу. Математикалық, химиялық немесе географиялық ,т.б. мазмұнды есептерді шешу барысында оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдылықтарды тереңірек түсініп, ұғынып, сонымен қатар кәсіби даярлықтың негіздерін меңгереді. Пәнаралық есептер деп – сыбайлас пәндердің

білімдерін немесе есептерін келтіруді немесе пайдалануды қажет ететін есептерді немесе бір оқу пәнінің материалы негізінде құрастырылып, басқа пәндерде арнайы дидактикалық мақсатпен қолданылатын есептерді айтамыз.

Оқушылардың дүниетанымына әр оқу пәні өз үлесін қосып отырады. Соның ішінде физиканы оқыту барысында сабақтас пәндерден және нақтылы өмірден оқушыларға түсінікті түрде келтірген деректер ғылыми білімдердің пайда болу негізін, қоршаған ортаның табиғат құбылыстарының танымалы жеке пәндердің физиканың ұғымдары мен абстрактілі жағдайларын оңай сезіне біледі.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылдық ойлауы да дамытылады.

Сыни тұрғыдан ойлау барысында, бала өз заманының озық өнегесін санасына сіңіреді, функционалдық сауаттылығы артады, басқаның пікірін тыңдауға дағдыланады және өзі де пікір айтуға үйренеді.

Физика сабағында бағдарлама материалын сапалы меңгерту үшін оқыту мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы арқылы және басқа да белсенді педагогикалық технологиялардың әдістерін кірістіре отырып, оқушыларды бір – бірімен пікірлесе білуге, ойларын нақты, ашық жеткізе білуге, тұжырымдарын жасауға үйрету.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда — қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық, сұхбаттық, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар кешенді жүргізіліп отырса, онда білім — білік, дағдыларды игерту нәтижелі болатыны анық.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық

сипаты тұрғысынан қарағанда, функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданыста.

Жалпы, функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық дегеніміз - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Шығармашылық деңгейдегі оқушылар танымдық қабілеті қалыптасқан, толық құзырлыққа ие. Физика сабағында танымдық белсенділіктерін арттыру үшін түрлі әдіс –тәсілдерді сабақта күнделікті пайдаланамын.

Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады. Қазіргі заман – физика ғылымының өте жан-жақты тараған кезеңі. Физиканы оқытудың мазмұнын жүзеге асыру үшін жаңа білім беру технологиялары қажет. Қазіргі ақпараттық коммуникациялық технологияның озық жетістіктерін физика сабағында қолдану арқылы танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыра отырып, оқушылардың құзыреттілігін дамыта аламыз. Физика – оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және дамытатын негізгі сабақ. Ол оқушылардың интеллектін, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, табиғат заңдылықтарын тереңірек ойлап түсінуге ықпал жасайды. Физика саласы бойынша оқушылардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыру негізгі орта және жалпы орта білім беретін мектеп бағдарламасында жетекші орын алады, бұл әлемнің біртұтас ғылыми бейнесін қалыптастырудағы физиканың практикалық маңызымен айқындалады. Физика – табиғат туралы ғылым. Оның мақсаты заттар мен денелердің, құбылыстар мен процестердің физикалық қасиеттерін танып-білу, табиғат құбылыстарының заңдылықтарын зерттеу болып табылады. «Физика» пәнін

тиімді оқыту мұғалімнің тікелей кәсіби тәжірибесі мен құзыреттілігіне, оқу үдерісі нәтижелеріне басым көңіл бөлуіне байланысты болады..

Оқушының ойлау және қабылдау қабілетін дамытуға байланысты мынадай логикалық тапсырмаларды беруге болады.

Мысалы:

1. Біраз ішіп алған ер адам үйіне қайтып бара жатыр. Ол құмды, ауыл арасындағы жолмен жүріп келе жатыр. Жолға айдың жарығы түсіп тұрған

жоқ, оған қоса ол жерде ешқандай шам жоқ болатын. Ер адам қара киімде болатын. Кенеттен жолда фары жағылмаған машина пайда болады. Ең соңғы сәтте жүргізуші ер адамды көріп, бұрылып кетеді. Жүргізуші оны қалай көрді? (күндіз)

2. Он метрлік сатыдан еш жерін жарақаттамай қалай секіруге болады.

3. Бір қыз отыр. Ол тұрып кеткен жағдайда да сіз оның орынына отыра алмайсыз. Ол қай жерде отыр?

4. Сіз доп лақтырдыңыз делік. Қай жағдайда доп ештеңеге соғылмай, тимей өзіңізге қайтып келеді?

5. Мұғалім су құйылған тәрелкені күннің көзі түсетін терезе алдына қойды. Ғалия кешке таман тәрелкеге қараған кезде, ол судың жоғалып кеткенін көрді. Судың жоғалу себебін түсіндір. Төменде жаңа технологияларды қолдану арқылы өткізген сабақтарымның кейбір бөліктерін ұсынып отырмын. 7 - сыныпта физикадан «Күш. Деформация. Гук заңы» тақырыбын өткенде «Блум токсономиясын» қолдандым. «FILA» кестесін толтыру арқылы өткен тақырыптарды еске түсіріп, сұхбат пікірталасын құру.

Оқушылардың ғылыми ойлау және танымдық қабілеттерін дамыту – физика пәні мұғалімінің маңызды мақсаттары. Оқу үдерісі оқушының ойлау дағдыларының дамуына ықпал етуі үшін талдау, салыстыру, сәйкестендіру, дербес, ортақ және ерекше белгілерін анықтай білу, абстракцияландыру, жалпылау, қорытынды жасау сияқты ойлау амалдарын қолдануды үйрету қажет. Оқу үдерісінде оқушылардың теориялық және практикалық ойлау дағдыларын қатар қалыптастыру өте маңызды.. Ғылыми ойлаудың сипаттары – зерттеу мақсатын анық белгілеу, ғылыми болжамдар жасау, зерттеу әдістемесін белгілеу, зерттеудің негізгі кезеңдерін анықтау, зерттеу жұмыстарын жасау, алынған нәтижелерді талдау және қорытындыларды тұжырымдау болып табылады. Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе - күнгі тұрмыста жан -

жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек. Мектеп физика курсын оқытудың ең маңызды мақсаттарының бірі – физиканың қолданбалы мүмкіндіктерін ашу. Математикалық, химиялық немесе географиялық ,т.б. мазмұнды есептерді шешу барысында оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдылықтарды тереңірек түсініп, ұғынып, сонымен қатар кәсіби даярлықтың негіздерін меңгереді. Пәнаралық есептер деп – сыбайлас пәндердің білімдерін немесе есептерін келтіруді немесе пайдалануды қажет ететін есептерді немесе бір оқу пәнінің материалы негізінде құрастырылып, басқа пәндерде арнайы дидактикалық мақсатпен қолданылатын есептерді айтамыз.

Оқушылардың дүниетанымына әр оқу пәні өз үлесін қосып отырады. Соның ішінде физиканы оқыту барысында сабақтас пәндерден және нақтылы өмірден оқушыларға түсінікті түрде келтірген деректер ғылыми білімдердің пайда болу негізін, қоршаған ортаның табиғат құбылыстарының танымалы жеке пәндердің физиканың ұғымдары мен абстрактілі жағдайларын оңай сезіне алады.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Физика сабағында оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде дәлелдей білуге үйрету. Осы аталған мақсатқа жетудің міндеттеріне тоқтала кетейік :

- 1) оқушылардың теориялық білімдерін шындау
- 2) оқушылардың жеке дара ерекшеліктерін ескеру
- 3) шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады. Оқушылардың танымдық қызығушылықтарын дамытуға арналған зерттеулердің нәтижелері оқушылардың танымдық қызығушылығының көрсеткіштері ретінде төменде берілген:

- таным үрдісіндегі белсенділігі, білімге қызығушылығы;
- өздігінен ізденушілік әрекет жасауға ынтасы;

- оқу – танымдық қызметтегі негізгі түйінді анықтау білігі;
- игерілген білімді тасымалдай білуі;
- өзіс – әрекетінбақылауы, бағалауы;

Оқушылардың танымдық қызығушылығының ең жоғары деңгейі танымдық міндеттерді өздігінен шешуге ұтымды жолдарды қолдана білуімен, жаңаны білуге деген қызығушылығының жоғары болуымен және өз іс – әрекетін бақылап, бағалай білумен сипатталады. Орта деңгейде оқушы танымдық іс-әрекет деңгейін өздігінен орындауды оқытушының көмегін қажет етуімен сипатталады, төменгі деңгейде оқушы тапсырманы қайталаумен шектеліп, оқытушының көмегімен орындалады[1].

Білім беру саласында қол жетілген бітімнің мәні оқушылар үшін білімнің де, дағдылардың да тең дәрежеде маңызды екендігіне саяды. Заманауи ең негізгі ерекшелігі оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерінде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады, ал ХХІ ғасырда талап етілетін дағдылардың мәні осында. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы жасаған Құзыреттерді анықтау және іріктеу жобасы дағдылардың барынша кең ауқымын қамтитын ХХІ ғасырдың моделі болып табылады. Бұл жоба оқушылардың терең тұжырымдамалық түсінікпен астасқан негізгі сауаттылықты меңгергендігін көрсететін, кең мағынасында шешімдер мен іс-әрекеттерді таңдау қабілеттілігі түйінді құзыреттерді сипаттайды. Мұғалімдер жұмыстарына жеткілікті уақыт бөле білулері керек, оқушының білімдері мен дағдыларын дамытуда ғана емес, жалпы алғанда оның оқуын барынша жекешелендіру және баланың бойында сананы – қалай оқу керектігін үйренуді қалыптастыруға мән бере отырып, оны тұлға ретінде дамытуда икемділік танытулары тиіс.

Оқыту – мұғалімдердің оқушыларға жасаған сыйы емес, бұл құзыреттіліктер білім алу үшін оқушылардың оқушылардың өздері де оқу үрдісіне белсенді қатысуын талап етеді. Оқу үдірісіне толыққанды қатысу үшін қалай оқу керектігін білуі керек. Басқаша айтқанда оқу бар, бірақ сонымен бірге оқуды үйрету де бар. Адамдар ойлауға қабілетті және ойлау туралы ойлануға да қабілетті. Тап осы сияқты танымдық қабілет бар да, сол сияқты танымды тану да бар.

Физика сабағында алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстыра алуын қамтамасыз ету менің бірінші міндетім болып саналады. Физика пәні күрделі екеніне ешкімнің де дауы жоқ. Оны жаттап алу мүмкін емес,

түсіну қажет! Міне осындай әр түрлі ойлардан кейін бала жүрегіне жол тауып, білімге жетелеу үшін мұғалім әр түрлі әдіс –тәсілдерді қолдануы тиіс. Жаңа форматтағы оқудан кейін менің сабақ беру стилім көптеген өзгерістерге толы десем қателеспес едім. Бұған дәлел сабақтардан кейінгі оқушылардың рефлексиялары «Бүгін физика сабағы ұнады», «Маған ұнағаны физикалық құбылыстарды мақал-мәтелде қолданғанымыз». Сабақ жоспарымның әр бөлімінде оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын анықтап отырамын. Сабақ барысында білімді меңгеру деңгейі төрт сатыдан тұрады:

1. Үйренушілік деңгейі «Білу»- оқушының функционалдық сауаттылығының төменгі деңгейі,
2. Алгоритмдік деңгейі «Түсіну», «Талдау» – оқушының функционалдық сауаттылығының орта деңгейі,
3. Эвристикалық деңгейі «Қолдану», «Жинақтау» – оқушының функционалдық сауаттылығының жоғары деңгейі,
4. Шығармашылық деңгейі «Бағалау» – оқушының функционалдық сауаттылығының ілгері деңгейі.

Шығармашылық деңгейдегі оқушылар танымдық қабілеті қалыптасқан, толық құзырлыққа ие. Физика сабағында танымдық белсенділіктерін арттыру үшін түрлі әдіс –тәсілдерді пайдалану арқылы пәнге деген қызығушылығын,білім сапасын арттыра отырып,,физика ғылымдарын терең меңгертуге мүмкіндік мол.

Қазіргі кезде зерттеу ісі бүгінгі заман адамының өмір сүру тәсіліне енген кәсіби шеберлігін танытуда өзіндік көзқарасына сәйкес қызмет болып табылады. Бүгінгі білім беру саласының маңызды міндеті баланы өзіндік ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін үйрету. Әр оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыру үшін оның танымдық қабілетін түрлі әрекетке көрсету үшін зерттеуге дайындау қажет .

Қорыта айтқанда оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен тәжірибені тығыз байланыстыру арқылы , пәнге ынтасын арттырады. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына білім сапасының жоғарылауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді. Білім берудің құрылысын, оқушылар мұғалім берген мақсаттарды түсінетіндей, қабылдайтындай етіп құру қажет және оқушы мұғалім қойған мақсатты белсенді жүзеге асырушысы болуы керек.

Оқушылардың білімге ықыласын, қызығушылығын арттырудың ең жақсы жолының бірі – сабақта ойындарды қолдану. Ойын арқылы баланы ойлата білу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- 1.Математика және физика. №3-2005 жыл
- 2.Қазақстан мектебі. №9-2006 жыл
- 3.Қазақстан мектебі. №5-2002 жыл
- 4.Қазақстан мектебі. №8-2002 жыл
- 5.Бағдарлы мектеп және кәсіптік білім 1-2 – 2011 жыл
- 6.Мұғалім.kz №6(21) – 2012 жыл

БІРТҰТАС ТӘРБИЕ: ҰЛТТЫҚ ҚҰНЫЛЫҚТАР ҚАЗАҚ САЛТЫНДАҒЫ БАЛА ТӘРБИЕСІНДЕ АБАЙДЫҢ ҚАРАСӨЗДЕРІН ҚОЛДАНУ

Жумабаева А.С.

Астана қаласы, Сұлтанбек Қожанов атындағы №64 мектеп-лицейінің бастауыш сынып мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Абай Құнанбайұлының қарасөздері – қазақ әдебиетіндегі ерекше философиялық әрі ағартушылық туынды. 1890-1898 жылдар аралығында жазылған 46 қарасөздің әрқайсысы ұлы ойшылдың рухани байлығын, дүниетанымын және қазақ халқының философиялық көзқарастарын білдіреді. Қарасөздер ғылым, философия, дін және әлеуметтік мәселелер туралы терең ойларға толы. Олардың ішінде, қырық алтыншы сөз ерекше орын алады, себебі ол тарихтық мақала-очерк тәрізді жазылып, қазақ халқының шығу тегіне қатысты қысқаша зерттеу жүргізеді. Қарасөз терминінің өзі арабтың «ғақлия» сөзімен мәндес болып, көркем сөз, дана сөз деген мағынаны білдіреді. Абайдың қарасөздері гуманистік және ағартушылық бағыттағы, сонымен қатар әлеуметтік мәселелерге қатысты ой-пікірлерімен ерекшеленеді. Бұл туындылар көркем сана мен философиялық сананың тоғысында жатқандықтан, қазақ халқының дүниетанымдық концепциясын құрайды. Сонымен бірге, олар бүкіл адамзатқа ортақ терең мәнге ие. Абайдың қарасөздері алғаш рет 1948 жылы Семей қаласындағы «Абай» журналында басылып шықты және көптеген әлем тілдеріне, оның ішінде орыс, қытай, француз тілдеріне аударылды. Абайдың қарасөздері бүгінгі күнге дейін өз маңызын жоғалтпаған, олар қазақ халқының рухани-мәдени мұрасы ретінде сақталып келеді.

Түйін сөздер: Абай Құнанбайұлы, қарасөздер, философия, гуманизм, тарих, ағартушылық, әлеуметтік ойлар, қазақ әдебиеті.

Жалпы саны қырық бөлек шығарма Абайдың қарасөздерінің өзіне тән ерекшеліктері : көлемі шағын, бірақ мазмұны бай, сөзге сараң мағынаға терең болып келеді. Абай өз сөздерінде не мәселені қозғаса да, қандай пікір айтқысы келсе де, нақты ойын белгілі бір жүйемен баяндап, желімен жеткізіп отырмайды, құбылтып кете береді, біресе өзімен өзі сөйлеседі, біресе оқушымен кеңесіп кетеді, енді бірде тосыннан сұрақ қойып, соған жауап беріп жатады.

Абайдың өлеңдері сияқты, қарасөздерінен де оның өзін қоршаған өмір шындығына көзқарасы, дүние тануы аңғарылып отырады. Өйткені ол мұнда тек жеке адамның мінез- құлқын түзеуге арналған жайлар ғана емес, зор қоғамдық мәні бар, күрделі мәселелерді де қамтиды.

Жалпы алғанда Абайдың осы барлық қарасөз дейтін мұралары көркем прозаның өзіншебір бөлек, бір алуаны боп саналады. Бұлар сюжетті шығармалар емес. Бұрынғы жазушылар қолданған естелік, мемуар да емес. Стил, мазмұн жағынан алғанда, осы шығармалар Абайдың өзі тапқан бір алуан көркем сөздің түрі. Кейде бұлар сыншылдық, ойшылдық және көбінше адамгершілік, мораль мәселелеріне арналған өсиет, толғау тәрізді. Бұл шығармаларда Абай өзінің оқушыларымен әңгімелесіп, жүзбе-жүз кездесудегі мәслихат, кеңес құрып отырған ойшыл ұстаз тәрізденеді.

Қарасөздің басты ерекшеліктерін М.Әуезов дәл айтқан: «Стил, мазмұн жағынан алғанда, осы шығармалар Абайдың өзі тапқан, бір алуан көркем сөздің түрі. Кейде бұлар сыншылдық, ойшылдық және көбінесе адамгершілік, мораль мәселелеріне арналған өсиет толғау тәрізді».

Абай тағылымы, Абай қарасөздерімен тәрбиелену – барашамыздың міндетіміз.

«Бұрынғы ата-бабаларымыздың бұл замандағылардан артық екі мінезі бар екен. Олекі мінез қайсы десең, әуелі, ол заманда ел басы, топ басы деген кісілер болады екен. Көші- қон болса, дау-жанжал болса, билік соларда болады екен... Оны зор тұтып, әулие тұтып, онан соң ел жақсылары да көп азбайды екен. Бәрі де өз бауыры, бәрі өз малы болған соң, шыныменен жетесінде жоқ болмаса, солардың қамын жемей қайтеді?»

Екіншісі – намысқор келеді екен. Ат аталып, аруақ шақырылған жерде ағайынға өкпе, араздыққа қарамайды екен, жанын салысады екен. «Ағайынның азары болса да, безері болмайды» деп, «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса, төбедегі келеді» десіп.

Кәнеки, осы екі мінез қайда? (39-шы қарасөзден)

Осы екі мінездің дәл бүгін бәрінен де керегірек болып тұрғанын қалай

ғана мойындамассыз... Абайдың 150 жылдық тойында Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев былай деді:

«Абайдың армандары – тек ғана бір ұлт ұстанатын мұраттар емес, күллі адамзат ұстанатын мұраттар. Қазақ топырағында оның орайын келтіруге мүмкіндік енді туып отыр. Мына сіздер мен біздерге үлес болып тиіп отыр.

Өйткені, біз осы далада өмір сүрген ұрпақтардың ішінде әлгіндей мүмкіндікке қол жеткізіп отырған ең алғашқы және бірден-бір ұрпақпыз. Сондықтан ұлы ойшыл-демократ, ұлы рухани реформатор Абайға ең жақын, ең етене ұрпақ та тек бізбіз. Мұндай жақындық, мұндай етенелік бізге тарих алдында үлкен жауыпкершілік жүктейді. Асыл ұстаз өсиет еткен абзал мұраттардың тек қиял болып қалмай, нақты шындыққа, нақты болмысқа айналар-айналмасы мына біздерге байланысты».

Шындығында да, бәрі де өзімізге байланысты. Абайдың сол кездің өзінде-ақ айтқан ұлағатты сөздері бүгінгі күні шындыққа айналып отыр.

Ақын бірінші қарасөзінде «Ақыры ойлады: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен қара сияны ермек қылайын, кімде-кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керегі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де ақыры осыған байлады, енді мұнан басқа ешбір жұмысым жоқ», - демей ме.

Ғылым жолына түсіп, ақындықты мұрат еткен Абайды сонда толғандырған не екен десек «Қартайдық, қайғы ойлады, ұлғайды арман», «Қартайдық, қайғы ойлады, ұйқы сергек» болыпты. Ұйқысын сергітіп, арманын ұлғайтқан қалың елі қазағымның тағдыры екен. Халқын шексіз сүйе отырып заманының «шайтан өрнек тауып бұзылғанын», «терін сатпай, телміріп көзін сатқанын» замандастарының бишаралығына күйіне отырып, замандастарына жақсы мен жаманның, алыс пен жақынның нарқын ажыратып беріп, заманды, оның адамын түзетудің жолын көрсетеді. Ол – адал еңбек етіп, ғылым тану, адам болып сөзді ұғу, ел бірлігі достық, махаббат, өнерді сүю «толық адам болу», азаматты сүю, жаратылысты, жаратушыны тануға ұмтылу жолдары.

Сондықтан ақынның қарасөздерін өз дәрежесінде түсіну және оны заманымыздың талабына сай кейінгі ұрпақтарға баяндай білу – оңайлықпен қолға түспейтін жайт. Өйткені, қарасөздердің мән-мазмұны ғасырлар бойы жаңаруда. Сондықтан әрбір сабақта оқыту әдісін дұрыс қолданған жағдайда ғана оқушылардың ой-өрісін тереңірек дамытуға мүмкіндік туады. Оқыту әдісін тиімді қолдану, әрбір қарасөздің түпкі мағынасын толықтай түсіну оқушылардың зерде-зейінін арттырады. Осы орайда замана жылжып, өмір озған сайын оқыту әдісінің белсенді түрлерін шығармашылық жолмен зерттеп табу мақсат етіледі. Мұның нәтижесінде оқыту әдісінде маңызды

өзгерістер болады.

Абай қарасөздерінің тәлім-тәрбиелік мәнін оқушыларға тиянақты жеткізу – бүгінгі күннің көкейтесті мәселерінің бірі. Демек, қай жағынан алып қараған күнде де Абай қарасөздерінің көтеріп отырған тақырыбы бүгінгі күн үшін өзекті болып табылады.

Абайдың дарқан даналығының ең басты бастау көзі – «Қалың елім, қазағымның» тарихи тәлім-тәрбиелік аса бай қазынасында жатыр. Ол – өз жұртының, рухани мол мұрасындағы жақсылықты, адамгершілік қасиетті сүйсіне жырлаған, жамандықты ашына жазған, жақсы үлгісінен өнеге алуды үлгі еткен.

Ақын қарасөздерінде адам бойындағы ізгі қасиеттерді анықтап көрсетіп қана қоймай, олардың өзара қарым-қатынасын, басқа адамгершілік қасиеттерімен байланысын кең зерттеп толғайды. Бұл орайда «Он төртінші сөз», «Он бесінші сөз», «Он жетінші сөз» жүйелерінде айтылған.

Адал еңбек етіп мал табу, ерінбей-жалықпай ғылым үйрену қажеттігі туралы ойын

«Оныншы сөзінде» басқа бір қырынан келіп бала тәрбиелеу мәселесіне жалғастыра өрістетеді.

«Естілген нәрсені ұмытпастыққа төрт түрлі себеп бар: әуелі, көкірегі байлаулы берік болмақ керек. Екінші, сол нәрсені естігенде, я көргенде ғибратлану керек, көңілденіп, тұшынып, ынтамен ұғыну керек. Үшінші, сол нәрсені ішінен бірнеше уақыт қайтарып ойланып, көңілге бекіту керек. Төртінші, ой кеселді нәрселерден қашық болу керек. Егер ой кез болып қалса, салынбау керек. Ой кеселдері: уайымсыз, салғырттық, ойыншы-күлкішілдік, я бір қайғыға салыну, я бір нәрсеге құмарлық пайда болу секілді. Бұл төрт нәрсе

- күллі ақыл мен ғылымды тоздыратұғын нәрселер». Абайдың бұл әңгімелерінің кім үшін болса да, тәрбиелік мәні зор. Әйтсе де білімге ұмтылушы жастар үшін айрықша құнды. Өйткені ғылым да, өнер де жастар үшін. Адамның қолын бақытқа жеткізетін ілім-білімді игеру де жастардың ғана қолынан келетін іс. Қартайған адам қанша ұмтылса да, өндіретін аз болмақ. Сондықтан білімге ұмтылған жастар ұлы ақынның бұл айтқандарын берік есте сақтауы қажет.

Абайдың «Алтыншы», «Сегізінші», «Он бірінші» сөздері жоғарғы ілім-білімге ұмтылуға бөгет жасайтын надандық, мақтаншақтық мінездерді шенеуге арналады. «Бірлік, тірлік» деген сөз ұғымдарының мәнін аша келіп, «Алтыншы сөзінде» Абай: «Бірлік - ақылға бірлік, малға бірлік емес», - десе, сол әңгімесінің екінші жерінде: «Ырыс алды - тірлік» дейді. Ол қай тірлік? Ол осы жан кеудеден шықпағандық па? Жоқ, ондай тірлік итте де бар...Жанын қорғалап жаудан қашып, қорқақ атанып, еңбек

қылудан, қызмет қылудан қашып, еріншек атанып, ез атанып, дүниеде әлгі айтылған ырысқа дұшпан болады... Тірлік олар емес, көкірегі, көңілі тірі болса, соны айтады, өзің тірі болсаң да, көкірегің өлі болса, ақыл табуға сөз ұға алмайсың. Ал еңбекпен ерінбей мал табуға жігер қыла алмайсың.

Кеселді жалқау, қылжақ бас, Әзір тамақ, әзір ас,

Сыртың – пысық, ішің – нас, Артын ойлап ұялмас, – болып жүріп, тірімін деме, онан да Алла жіберген ақ бұйрықты өлімнің өзі артық», - дейді. Ұлы ақын осы пікірін «Үшінші», «Он бірінші» сөздерінде де толықтырып, ұштай түседі. Малүшін арнамысын сату, бірінің үстінен бірі арыз беріп пәлелеу, ауызбірліктің болмауы тәрізді мінездердің бәрі де надандықтан, мәдениетсіздіктен, жалқаулықтан, еңбексіздіктен туатынын дәлелдей келіп, ақын өзінің оқырмандарын бұл мінездерден қашық болуға тәрбиелейді. Бұл әңгімелердің идеялық мазмұны да, кейінгі ұрпақтар үшін құндылығы да осында.

Қорыта келгенде, Абайдың қарасөздері – оның ақындық мұраларына қосылған бағалы қазына дейміз. Абайдың өз тұсында болған тарихи шындықпен, қоғамдық құрылыспен, күнделік сан алуан надандық, қанаушылық, озбыр зұлымдық атаулының барлығымен байланысты туған шығармаларды көрдік. Қарасөздердің бағасы – Абай заманындағы жағдайды, тарихтық шындықты өз қалпында бұлжытпай толық танытып береді. Рас, біздің заманымыз үшін Абай сынап, суреттеп отырған органың барлық болмысы, барлық дертіжәне Абайдың сол ортада отырып, күнделік өмірмен байланысты атап отырған мақсаттары, кейбір ұсыныс ойлары – бәрі де ескірген. Біздің қоғам үшін Абай өмір кешкен тарихтық ортамен қоғамдық шындықтар мүлде алыста, артта қалған дүние. Осы тұрғыдан қарағанда қарасөздердің арманы мен мазмұны, мұраттары тек тарихтық жағынан бағалы деу керек. Екінші - Абайдың адамгершілік жөніндегі моральдық өсиеттерін алсақ, олардың ішінде біздің заманға да бағасы зор шындықтары, тәрбиелік ойлары аз емес. Бұл жағы айрықша таратып, талдауды қажет етпейтін түсінікті жайлар. Ал, осы аталғандардан басқа Абайдың поэзиялық мұрасына қоса қарасөздері беретін әр заманда бағасы жойылмайтын бір үлкен қымбат қазына бар. Ол – Абайдың осы қарасөзді жазған тілі. Өлең

сөзінде өзінің барлық шеберлігі, жаңалығы, көркемдік таланты бойынша қазақ тілінің сапасын әдебиет тілінің дәрежесіне көтерген ұлы тарихтық еңбегі қандай болса, қарасөздерінің тілімен де Абай осындай еңбекті біздің мәдениет тарихымызға мол сіңірді. Біздің осы күнгі сөйлеп, жазып жүрген әдебиет тіліміздің тарихы жалғыз ғана Абайдан басталады деп кесіп айтпасақ та, сондай сапалы тілді қазақтың жазба әдебиетінде анық биік белге өрлетіп шығарған Абай екені даусыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының педагог қызметкерлердің біліктілігін арттыру курсының бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2012.
2. Занков Л.В. Избранные педагогические труды-М: Педагогика, 1990-98-115.
3. Игры и упражнения по развитию умственных способностей у детей дошкольного возраста. Сост. Л.А. Венгер, О.М. Дьяченко. –М: Просвещение, 1989-212.

БІРТҰТАС ТӘРБИЕСІН ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ МУЗЫКА САБАҚТАРЫНДАҒЫ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІН ДАМУ

Гайсина У.К

Алматы облысы Талғар ауданы № 11 Жалпы білім беретін орта мектебінің музыка пәнінің мұғалім, педагог зерттеуші
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Тәрбие – сапалы білімнің іргетасы және ұрпақты биік мұратқа жетелейтін маңызды фактор. Ұлттық құндылықтармен сусындап өскен ұрпақ ұлттың болашағы мен сапасын анықтайды. Сондықтан, ар-намыс, адалдық, патриотизм, жауапкершілік, әдептілік, мейірімділік, сүйіспеншілік, үлкенге ізет, кішіге құрмет сияқты қасиеттерге ие шығармашыл, рухани бай азаматты тәрбиелеу – қоғамның басты міндеттерінің бірі. Қазақ халқының тарихи-мәдени жетістіктері мен рухани байлығын танытатын сан ғасырлық тәлімгерлік тәжірибесі бар, онда данагөй қариялар, ғұлама ойшылдар, би-шешендер мен ақын-жыраулардың психологиялық және педагогикалық тұжырымдары сақталған. Мектептегі оқушыларға берілетін тәрбие түрлерінің бірі – эстетикалық тәрбие. Эстетикалық тәрбие өнер құралдары, әсіресе музыка арқылы жүзеге асырылады. Музыка дыбыс арқылы жасалған көркем бейнелер негізінде оқушының дүниетанымын кеңейтіп, өмірдің шындығын және әсемдікті сезіну қабілетін дамытады. Музыкалық тәрбиенің мақсаты – оқушының рухани байлығын дамыту және жан дүниесінің үйлесімділігін қалыптастыру. Музыка өзінің көркемдігімен адам жанына әсер етіп, олардың ақыл-ойын дамытып, мінез-құлқын жақсартуға ықпал етеді. Білім беру саласында эстетикалық және адамгершілік тәрбиені меңгертуде музыка пәнінің маңызы зор.

Түйін сөздер: тәрбие, ұлттық құндылықтар, эстетикалық тәрбие, музыка, рухани байлық, адамгершілік тәрбиесі, мектеп тәрбиесі.

Тәрбие – ұрпақты биік мұратқа жетелейтін сапалы білімнің тұғыры. Ұлттық құндылықтармен сусындап өскен ұрпақ ұлағатты болмақ. Дәл осы өскелең ұрпағымыз ұлттың сапасын құрайды. Сондықтан да қадір-қасиет, ар-намыс, адалдық, патриотизм, жауапкершілік, әдептілік, мейірімділік, сүйіспеншілік, үлкенге ізет, кішіге құрмет сияқты қасиеттерге ие шығармашыл азаматты тәрбиелеу маңызды. Қазақ халқының да сан-ғасырлық тарихи-мәдени жетістіктерінің жемісін, рухани байлығын, жанына біткен еңбексүйгіштік, имандылық, бауырмалдық, балажандық, қонақжайлық, т.б. қасиеттерін танытатын тәлімгерлік тәжірибесі бар. Онда кешегі өткен данғой қариялар, ғұлама ойшылдар, би-шешендер және ақын-жыраулардың саналық болжамдарының, психологиялық пайымдаулары мен педагогикалық тұжырымдарының өшпес ізі жатыр.

Мектептегі оқушыларға беретін тәрбие саласының бірі-эстетикалық тәрбие. Эстетикалық тәрбие өнер құралдары арқылы ,яғни музыкада-дыбыс арқылы жасалынған көркем бейнелер негізінде оқушының дүниетанымын арттырып, өмірдің шындығы мен әсемдікті сезіну қабілетін дамытады. Музыкалық тәрбиенің негізгі мәні , мақсаты сапалық жағынан жеке адамның жан дүниесінің үйлесіп қалыптасуын және рухани байлығын дамыту болып табылады. Музыка өзінің көркемдігі және нәзіктігімен адам жанын баурап, олардың ақыл-ой, сана-сезімінің кеңейіп, жақсы мінез-құлықтарының қалыптасуына әсерін тигізеді. Білім беру саласында оқушылардың эстетикалық , этикалық және адамгершілік нормаларын меңгерту міндетін жүзеге асыруда музыка пәнінің орны ерекше.

Музыкалық тәрбие дегеніміз- музыкалық өнердің ықпалы арқылы баланың жеке басын қалыптастыру – музыкалық ынтасын, қажеттерін, қабылетін, музыкаға эстетикалық көзқарасын қалыптастыру деген сөз. Музыка тәрбиесі жастарға өнер құндылықтарын үйрете отырып, олардың бойына адамгершілік эстетикалық мәдениетті, көркемдік талғамды, шығармашылық қабілетті дамытады. Өскелең ұрпаққа музыкалық тәрбие беруде ,бала бойына рухани байлықты дамытудың аса маңызды саласы – музыкалық өнер .Соның ішіндегі бастауыш мектеп оқушыларының бастапқы музыкалық мәдениетін қалыптастыру, оны басқару музыкалық –педагогикалық ғылымның өзекті мәселесі. Тәрбиенің аса маңызды құрамы -өнер. Соның ішінде өте кең, сан ұғымды қамтитын-музыка өнерін айтамыз. Музыка адамзаттың рухани азығы, жан серігі, тілмен айтқызып жеткізе алмайтын ұшқыр қиялы, нәзік сезімі.

Жалпы музыкалық білім беру, музыка өнері арқылы мектеп оқушыларына музыкалық тәрбие берудің педагогикалық шарттарын ғылыми-педагогикалық тұрғыдан негіздеп, ғылыми әдістемелік жағынан қамтамасыз ету қажет.

Музыкалық тәрбие негізінен жалпы білім беретін мектепте сыныптық- сабақ жүйесі бойынша іске асады. Оқушыға музыкалық тәрбие беруде оқытудың принциптерін және әдіс-тәсілдері, соңғы технологияларды шебер қолдану ең қажет нәрсе болып табылады. Сонымен қатар сабақты дидактикалық ойындар, өзіндік жұмыс, ой қозғау, нота сауатын үйрету, музыка тыңдату, музыка ырғағына сай әр түрлі қимылдар жасату, музыка жанрын ажырата білу басты міндеттер болып табылады.

Музыка сабағында оқушыларды музыкалық мәдениетке тәрбиелеу мәселесін қарастыру өзекті, әрі осы уақытқа дейін арнайы қарастырылып жатқан тың мәселелердің бірі.

Әр ұлт өз ұрпағына ұлттық тәрбие беру арқылы ғана ұлттық болмысын, беинесін сақтап дамыта алатыны белгілі. Ал, ұлттық тәрбиенің қайнар көзі фольклорымызда екені даусыз. Себебі дәстүрлі мәдениетіміздің ұмыт бола бастаған қай түрін, қай саласын болса да сол фольклорымыздан тауып, ажырата аламыз. Біз бұл жерде ұлттық тәрбиенің көздерін музыкалық фольклордан қарастырмақпыз. Әл-Фараби бабамыз музыканың адам психологиясына әсері жөнінде: «Музыка денені шынықтыратын гимнастика тәріздес, ол адамның жанын жетілдіреді. Алдымен ләззатқа бөлейді, одан соң құмарлықты ойатады, қиялға жетелейді» - деп пікір айтқан. Халқамыздың бірнеше ғасырлар көлемінде жинақталып қалыптасқан бай музыкалық фольклоры бар.

Мұғалімге жаңа технологияның ғылыми негізде меңгерту және терең білімді, ұлтжанды ұрпақ тәрбиелеу. Музыканы үйрету, есту, тыңдау, шығармашылық іс-әрекет барысында оқушының ой толғанысы жанданып, жігерленеді, ой-қиялы өседі.

Жалпы сабақты дәстүрлі, дәстүрлі емес, сайыс, ойын, кіріктірілген сабақ, саяхатталас сабақ түрлерін жиі өткізу әдетке айналғаны жөн. Заман талабына сай оқытудың жаңа технологиясын игере отырып, пәнаралық байланысқа көңіл бөлген жөн. Музыкалық тәрбиенің ерекшелігі – музыка пәні арқылы сөзбен тіл жеткізіп айта алмайтын, адамның жан дүниесіндегі құбылыстарды сезімді дыбыс арқылы беруге мүмкіндік тудырады.

Музыкалық тәрбие – жеке тұлғаның ақыл-ойы мен дене бітімін жетілдіріп, жан-жақты өмір тәжірибесін кеңейтуге, қызығушылық, біліктілігін және ойлау қабілетін дамытуға, шығармашылық іскерлікке тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады, оқушыды халықтық музыкаға баулайды. Ұлттық сана дегеніміз сол ұлтты құрайтын халықтың әр

адамының жеке тұрмыс-тіршілігінің сыртында өз ұлтының мүддесін, халқының тағдырын, ұрпағының болашағын ойлау қабілетінің ұлттық деңгейге көтеріліп, жалпы қоғамға тән ортақ сипатқа ие болған ұжымдық түрі, яғни ұжымдық сана. Ал ұжымдық сана бірлескен нәтижелі жұмыстар негізінде қалыптасады, дамиды.

Бүгінгі ғаламдану процесінде ұлттық құндылықтарымыз бен ізгі дәстүрлерімізді сақтау арқылы ұлттық санасы қалыптасқан қоғам құру – біртұтас ел болып жұмыла атқаратын жауапты да межелі мақсатымыз!

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Жүнісбеков С.Қ. Тәрбие процесінде ұлттық құндылықтарды қолдану жолдары. – Алматы: "Ұлағат", 2018. – 240 б.
2. Әлімбаева А.Ә. Эстетикалық тәрбие және оның оқушылардың рухани дамуына әсері // Білім беру және педагогика журналы. – №4, 2021. – 52-58 б.
3. Сыздықова М. Қ. Музыка пәні арқылы эстетикалық тәрбиені дамыту. – Астана: "Мектеп", 2019. – 136 б.
4. Мұстафаев К.А. Қазақ халқының тәрбиелік дәстүрлері. – Алматы: "Білім", 2017. – 298 б.
5. Оспанова Ж.Ә. Музыкалық білім және оның тәрбиелік мәні. – Алматы: "Қазақ университеті", 2020. – 112 б.
6. Айтжанова Г.Т. Ұлттық сана және тәрбие мәселелері // Қазақ педагогикасы журналы. – №2, 2020. – 38-45 б.

БІРТҰТАС ТӘРБИЕСІН ҚҰНДЫЛЫҚТАР ЖҮЙЕСІ РЕТІНДЕ МУЗЫКА ТӘРБИЕНІҢ ЕҢ ТАМАША МЕКТЕБІ – ОТБАСЫ

Нуржанова Р.М.

Түркістан облысы, Ордабасы ауданы, Сұлтан Ысқақов атындағы негізгі орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада балаларды тәрбиелеудегі отбасының рөлі және оның балалардың мінез-құлықтары мен құндылықтарын қалыптастырудағы маңыздылығы талқыланады. Отбасы негізгі әлеуметтік құрылым ретінде баланың жеке тұлғалық дамуы мен әлеуметтенуінде шешуші рөл атқарады. Мақалада отбасының тәрбиедегі басты функциялары, оның ішінде өмірді ұйымдастыру, эмоционалды қолдау көрсету, әлеуметтендіру, моральдық нормалар мен мінез-құлық үлгілерін қалыптастыру мәселелері қарастырылады. Сонымен қатар, сәтті тәрбие үшін ата-аналардың өзін-өзі дамытуға, балалармен диалог құруға және тәрбиенің жаңа әдістерін меңгеруге дайын болуы қажеттілігі ерекше атап өтілген. Ата-аналар балалармен ашық қарым-қатынас орнатуға және олардың дамуына үнемі қолдау көрсетуге бағытталуы керек.

Түйін сөздер: отбасы, тәрбие, әлеуметтену, ата-ана, балалардың дамуы, құндылықтар, мінез-құлық, тәрбиенің функциялары.

«Қоршаған әлеммен байланыстыратын бар жақсылық - ол менің отбасым» ұлы Абай. 16 Қайсы бір дәуірде болмасын отбасының өзіндік әдеп ғұрыптары, салт - дәстүрлері, мызғымас рухани құндылықтары болған. Сол құндылықтар арқылы ұрпағын тәрбиелеп, санасын қалыптастырып отырған. Көне дәуірлерден бастау алатын, өзінің тарихи тәжірбиесінен, игі салт, ізгі дәстүрлерінен қол үзген қоғамда, рухани тұлға қалыптастыру мүмкін емес. «Сырлы аяқтың сыры кетсе де сыны кетпейді» дегендей, заман өзгеріп, заң өзгерсе де, халқымыздаң тамыры тереңге кеткен, тарихымен бірге жалғасып келе жатқан рухани байлықтарының бірі отбасы құндылықтары өзгермейтіні хақ. Тіпті біздің адами құндылықтарымыздың бастауы, негізі осы отбасылық құндылықтарда жатыр. «Тәрбие табалдырықтан» деген халық нақылы. Мұның астарында отбасыныдағы салт дәстүрдің, адмгершілік тәрбиеге қосыр үлесін меңзеп отырғандай.

Мәселен босағаны, яғни табалдырықты оң аяқпен аттау, босағадан аттаған соң салем беріп амандасу, босағаны кермеу, босағаны майлау, табалдырықты баспау және «табалдырықтан асқан тау жоқ», «табалдырықта бақ тұрады», табалдырықтың екі жағында тұрып амандаспа деген жаман ырым, мұның барлығы да бекер айтылмаған. Барлық салт дәстүрдің астарында үлкен мән, үлкен рухани тәрбие жатыр деген сөз. Табылдырықтан, төрге дейін білген жанға тәрбие-тәлімнің қайнары. Табалдырықтан төрге дейінгі орта рухани құндылықтардың ордасы. Осы ордада баланың басты тәрбиеші, үлгі алар тұлғасы ата-ана немесе ата-әже екенін ұмытпаған абзал. Өкінішке қарай, қазіргі қазақ қоғамында отбасы құндылықтары құлдырауға ұшырап бара жатқаны ащы да болса шындық. Заман жаңарып қарыштап дамыған шақта руханилықты ұмытып, дінімізге жат, салтымызға оғаш дүниелердің көрініс беруі қынжылтады. Ер азаматтарымыздың майдаланып, әйел аруларымыздың дарақыланып, немесе ер мен әйел арасындағы жанжалдар, отбасы мен бала арасындағы түсініспеушілік, адамдар арасындағы қатігездік осылардың барлығы құндылықтарымыздың әлсіреуінде. Отбасындағы ер мен әйел жұмысбасты, уақыт тапшы, бала тәрбиесі балабақшаға не мектепке жүктеген. Әрине бұл материалдық қажеттілік бұл да дұрыс шығар. Бірақ қандай ата анамыз. Рухани деңгейіміз, парасат-мәдениетіміз, санаға түйгеніміз қай деңгейде. Ақша табамын, бала асыраймын, ел қатарлы немесе көш ілгері жүремін деп жүргенде адами құндылықтарымыз кешендеп қалған жоқпа. Ата - ана балаға идеал, ешбір бала ата анасының кемшілігін көрмейді. Қандай жағдай болмасын олар анасын не әкесін пірі тұтады.

Ал осы пір тұтқан тұлғасы қандай. Ащы болса да шындық, кей аналарымыз не

әкелеріміздің жүріс тұрысы, сөйлеу мәдениеті, айналамен қарым қатынасына мән бермейді. Жат дәстүрге еліктеп, ұлттық дәстүрлеріміз бен салт жоралғыларымызды ескінің сарқыты деп қарауы рухани құлдырауға әкеліп соғатыны анық. Ал бала жүрегі, бала көңілі, бала ойы алғашқы көргенін, алғашқы сезгенін, алғашқы тұшынғанын қаз қалпында, тұнық күйінде болмысына ұйытып алады да, сол қалпында сақтай біледі. Отбасы – белгілі-бір дәстүрлерді, адамшылық бейнені, идеялды, жақсы сөз, ұнамды мінез, ыстық ықылас, қуаныш, ашық әңгімелесу арқылы да баланың көңілін тауып, ішкі сырын ашуға болады. Дегенмен, жұмыс барысында көптеген ата-аналардың бала тәрбиесіне деген көзқарастарынан елеулі қателіктерді байқап жүрміз. Кейбір отбасылар баланы киім-кешекпен, тамақпен қамтамасыз етуді ғана өз міндеттеріне алып, тәрбие мен білім беру ісін мектеп мойнына жүктейді. Енді біреулері баласын орынсыз сөгіп, көңіліне қаяу түсіріп жатса, бірі «адам болар бала өздігінен оқып үйренеді» дегенді алға тартады. Мұндай теріс түсініктер баланың келешегіне зиян келтіреді. Ал, орынсыз балағаттап, баланың абыройына нұқсан келтіру ата-ананың бала алдындағы, қоғам алдындағы беделін төмендетеді. Бүгінгі таңдағы бала тәрбиесіндегі кездесетін мұндай олқылықтардың алдын алу үшін ата-ана, мектеп, қоғамдық ұйымдар қай кезде де бірлесе отырып жұмыс жасауы керек. Адамның адамшылдығы жақсы ата-ана мен білікті тәрбиешіден. Тәрбиенің таразы секілді екенін ескерсек, екі басының тең түсуіне көп көңіл бөлген абзал. Қазақ зиялыларының бірі М.Жұмабаевтың: «Тәрбиедегі мақсат баланы тәрбиешінің дәл өзіндей етіп шығару емес, келешек өз заманына лайық қылып шығару» деп айтуы бала тәрбиесіндегі ата-ана, мектеп, қоғам алдында үлкен жауапкершіліктің тұрғандығын дәлелдейді. Әрине, отбасы өзінің дербес әрекеті арқылы тәрбие саласында ауқымды мәселелерді шешуде әлсіздік танытады.

Ол үшін отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастығын нығайту өте маңызды. Ал, тәрбие қоғамдық құбылыс болғандықтан, оны қоғам талаптарынан тыс ұйымдастыру мүмкін емес. Бұл тұста үштік одақ: мектеп, отбасы және қоғамдық мекемелер жұмысындағы өзара сабақтастық және ынтымақтастық өз үйлесімін табуы тиіс. «Тәрбиелілік – адам етеді, тәрбиесіздік – надан етеді» деген халық тағылымы бар. Тәрбиенің сан-саналы қырлары бар десек, ата-ана өз ұрпағының жан-жақты болып өсуіне ықпал ете білуі қажет. Бала мектепке келгенге дейін ақыл-есі кіріп, үлкен-кішімен қарым-қатынас жасау, өзара сыйласудың әліппесін отбасынан алып келеді. Кей жағдайда ата-ана баласының: «Тамағы тоқ, киімі бүтін болса болды, басқа тәрбиені ертең мектеп үйретеді» деп барлығын мектепке, ұстаздарға ысыра салады,

сол себепті де кейбір оқушылар күнделікті өмірдегі қарапайым тәртіпті білмей, мұғалімге қиындық келтіреді. Мектеп мұндай жағдайда тек баланы ғана оқытып қоймай, атаананың педагогикалық мәдениетін арттыру бағытында жүйелі жұмыс жүргізгенде ғана, тәрбие өзінің оң нәтижесін беретіні сөзсіз.

Ата-ананың бүкіл үміті — баласы болса, сол баланың әрбір қуанышты сәті — ата-ана қуанышы. Қазіргі кезде, күн сайын өзгеріске толы мына өмірде балаға дұрыс тәрбие беруде бірлік болмаса, бала сәл нәрсеге еліктеп, ілесіп кетуі мүмкін. Әсіресе бала түрлі жат-әдет, діни ағымдарға ілесіп кетпеуі үшін де тәрбиені босаңсытуға болмайды. 17 Дегенмен, бүгінгі отбасыларындағы ата-аналардың бала тәрбиесін заман талабына сай ұйымдастырудағы қабілеттері мен мүмкіндіктері бірдей болмай отыр. Ол үшін отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастығын нығайту өте маңызды. Осы орайда «Шаңырақ сыйы» атты ата-аналармен бірлесе тренинг сабақ өттік. Рухани жаңғыру аясында өтілді. Ата-ана өз іс-қимылын шешуші рөл атқаратынын сезінді. Отбасындағы орныққан қарым-қатынас түрі мен қалыптарын бала тұлғасынан көре білдік деп өздері жоғары баға берді. Ата-ана мен ұстаздың біріге жұмыс істеуі ең алдымен балаға пайдалы екенін, үштік одақтың бірлесе жұмыс істеуіне атсалысатынын айтып, ризашылық білдірді. Екі жақтың қамқорлығын сезінген бала өз тарапынан да жауапкершілік көрсетіп, үлгілі тәрбие мен мектептегі тәрбие бірін-бірі толықтырып, жетілдіріп отырса ғана нәтижеге жетпек Отан – отбасынан басталады деген жақсы сөз бар халқымызда. Отбасы мүшелерінің балаға әсері дұрыс болуы керек. Жақын жанашырлары әрдайым балаға тек түзу жол көрсетіп отырса, әсіресе тәрбие беру жолында халықтық педагогиканы пайдаланса, оның берер көмегі мол деуге болар еді. Ал тәрбиені балаға беретін отбасы, мектеп және қоғам.

Осы үшеуі бірлесе жұмыс істегенде ғана өнімді де өнегелі ұрпақ шығатыны белгілі. Неміс халқында бала тәрбиелеуде екі ерекшелік бар, біріншісі: баласымен тең кісідей сөйлеседі, сөйлесе отырып, мүмкіндігін байқайды, осал жерін байқатпай көтеріп отырады, екіншісі: баласын ең негізгі нәрсеге, сөйлеп тұрған адамның мінезіне, дауыс екпініне, қысқасы, биязы - оспадарлығына қарамастан тыңдай білуге үйретеді. Себебі тыңдай білмейтін адамның айтар ойы да аз болады. Әр халықтың осы секілді өзіндік жақсы ерекшеліктері болады. Неге сондай тиімді әдіс-тәсілдерін пайдаланбаққа. Біздің халқымыздың да тәрбиеге тұнып тұрған алуан түрлі үлгі-өнегесі жетерлік. Баланы тәрбиелеу үшін тәрбиешінің өзі тәрбиелі болуы керек десек, ата-аналар мен тәрбиеші және балаға әсер етуші жан-жағындағы қоғам мүшелерінің өздері де толыққанды саналы болуы әбден маңызды. Атадан балаға қанмен тараған

ақылдылық, байсалды мінезді тәжірибе мен білім толықтырса, төңірегіне нұр шашып тұратын азаматтар солардан шығады. Сондықтан оқу, үйрену, тыңдау, іздену, талаптану әрбір өзін құрметтейтін адамның басты бағыты болуы керек. Бір елдің болашағын көргің келсе, сол елдің қазіргі жастарына қара — деген екен бір ғұлама. Қазіргі ұрпақ еліміздің жарқын болашағы, жанашыры және иесі. Осы тұрғыдан алып қарағанда, қазақ елінің болашағы үшін бүгіннен бастап бар күш — жігерімізді салып, аянбай еңбек етсек нәтижелі іске де қол жеткізіп қалармыз. Жеткізіп жатқан жемісті жетістіктеріміз де жоқ емес. Мектеп — кеме, білім — теңіз демекші, бала бар жақсылық пен игілікті, тәрбие мен білімді мектептен алады. Дегенмен бар салмақ мектепте десек артық айтқан болар едік. Бала тәрбиесі мен білім беру ісінде отбасы мен қоғамның қосар үлесі ұшан — теңіз. Мектебімізде ата-ана, оқушы-мұғалім арасындағы байланысты нығайту жеке тұлғаны қалыптастыру және сапалы оқыту мен саналы тәрбие беру мәселесі алдыңғы орында. Мектеп – отбасы – қоғам арасындағы ынтымақтастықты нығайту, серіктестікті қалыптастыру, қауымдағы ата-аналармен бірлескен жұмысты көрсету мақсатында мектебімізде жүйелі де, маңызды жұмыстар атқарылуда. Соның бірі —

«Бақытыңды балаңнан ізде» тақырыптарында тренинг сабақтар мен семинарлар, түрлі тәрбиелік іс-шаралар жүргізілуде. Жел бесіктен, жер бесікке дейінгі адам өміріндегі тәрбиенің ұйытқысы ата — ана мен мектеп. Болашақ десек те, келешек десе де бала — ұрпақ деген мағынаны білдіреді. Адамның өзге тіршілік иесінен айырмашылығы — дүниеге перзент әкелген соң, оның болашағын ойлау, адам етіп тәрбиелеу. Бала тәрбиесі — бір отбасының ғана емес, бүкіл қоғамның мемлекеттік абыройлы міндеті.

ҰРПАҚ ТӘРБИЕСІНДЕГІ ТӘРБИЕ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

Курмангалиева Б.Е

Алматы облысы, Талғар ауданы, №14 жалпы білім беретін орта мектебінің бастауын сынып
мұғалімі

e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Түйін сөздер

тәрбие, құндылықтар,
ұрпақ тәрбиесі,
адамгершілік,
патриотизм, отбасы,
әлеуметтік бейімделу,
тәрбие әдістері.

Аңдатпа

Бұл мақалада ұрпақ тәрбиесіндегі тәрбие құндылықтарының маңыздылығы талқыланады. Тәрбиенің негізгі құндылықтары баланың тұлғалық дамуы мен әлеуметтік бейімделуіне тікелей әсер етеді. Отбасында және қоғамда қалыптасатын құндылықтар жүйесі балалардың мінез-құлқын, дүниетанымын және болашақта азамат ретінде қалыптасуын айқындайды. Мақалада ұлттық құндылықтар, адамгершілік, патриотизм, адалдық, жауапкершілік сынды қасиеттердің бала тәрбиесіндегі рөлі қарастырылады. Сондай-ақ, ата-аналардың және мұғалімдердің бала тәрбиесінде құндылықтарды дұрыс жеткізу әдістерінің маңыздылығы баса айтылған. Ұрпақты тәрбиелеуде құндылықтарға негізделген тәрбие әдістерін қолдану қоғамның рухани және мәдени дамуына ықпал етеді.

Тәрбиелеу дегеніміз – адамның бойына білімге негізделген этикалық құндылықтар мен өнер қуатын дарыту» деп Әл-Фараби айтқандай бүгінгі таңдағы жас ұрпақ бойына ұлттық құндылықтарымызды дарытуымыз керек. Тәрбие – жас ұрпақты биік белестерге жетелейтін сапалы білімнің негізі.

Жастардың бойында ұлттық құндылықтар негізінде ұлттық сананы қалыптастырудың маңыздылығы – бүгінгі күнгі өзекті мәселелердің бірі екені баршамызға белгілі. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Оқу-ағарту министрлігімен бірлесіп әзірлеген біртұтас тәрбие бағдарламасы үш құндылыққа негізделген. Яғни, ұлттық мүдде, талап, ар-ұят. Осындай ұлттық құндылықтарды бойына сіңіріп өскен жас ұрпақ ұлағатты болмақ.

ҚР Президенті Қасым -Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз сөзінде « Ұлағатты ұрпақ тәрбиелеу аса жауапты әрі күрделі міндет. Ұлттық құндылыққа қанығып өскен өреннің танымы терең, ділі берік болады»-деген. Яғни, білім беру саласында біліммен бірге тәрбие негізіне бағытталған «Ұлттық тәрбие-ел болашағы» атты тәрбие тұжырымдамасын енгізген. 2023-2025 жылдарға арналған «Біртұтас тәрбие» бағдарламасы аясында адамзаттық пен ұлттық құндылықтарға жас ұрпақты тәрбиелеу сапасының жақсаруына бағытталған. Бағдарлама жалпы-адамзаттық және ұлттық құндылықтар негізінде адал азаматты тәрбиелеуді көздейді. Себебі, қазіргі таңда жастардың бойында ұлттық сананы қалыптастырудың маңыздылығы – бүгінгі күнгі өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Ұлы ағартушы *Ахмет Байтұрсынұлы «Балам» деген жұрт болмаса, «жұртым» дейтін бала қайдан шығады» деген екен. Өскелең жас ұрпаққа тәрбие барысында біз ұлттық құндылықтарымыз арқылы жол көрсетер болсақ, жастарымыз еліміздің әлеуметтік-мәдени өзгерістеріне бейімделе алады. Адам бойында адамгершілік құндылықтар болмаса, олардың орнын ешқандай терең білім толтыра алмайтынын өмірдің өзі дәлелдеуде.*

Тәрбие жұмысы біртұтас тәрбие бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады. Білім беру ұйымдарының барлық тәрбие жұмысының мазмұнында **ұлттық мүдде, ар-ұят, талап** сияқты құндылықтар аясында жұмыстар атқарылуда. Жалпы білім беретін №14 орта мектебімізде бағдарлама аясында тәрбие саласы бой-ынша ұлттық құндылықтарға негіздеген іс-шаралар атқарылып отырды. Ата-ана мәдениетін қалыптастыру мен позитивті ата-ана дамыту жөніндегі жұмысын құруда «Даналық мектебі» клуб ұйымдастырылды. «Даналық мектебі» клуб

қызметінің мақсаты- аға буынның педагогикалық әлеуетін өзектендіру арқылы ата-аналардың позитивті мәдениетін дамытуға көмектесу және өскелең ұр-пақты тәрбиелеудегі өзекті мәселелерді шешу үшін аға буынның тәжірибесін табысты пайдалану. Аталған клубтың басты бағыты «Ата өсиеті», «Әже дана-лығы», «Аға қамқорлығы мен Жеңге кеңесі» секцияларын ұйымдастыру арқылы ұлттық құндылықтарды жас ұрпақ бойына сіңіруге бағытталған.

Мемлекет басшысының Жарлығымен Наурыз мерекесінің мәртебесін биіктету мен ұлттық мейрамды насихаттау мақсатында «Наурызнама» он-күндігі өткізілді. Онкүндік аясында Көрісу күні, Қайырымдылық күні, Ұлттық киім күні, Жаңару күні, Ұлттық спорт күні, Ынтымақ күні, Тазару күні және Жыл басы саналатын Наурыз мейрамы аталып өтілді. Әрбір аталған айтулы күндерде ұлттық құндылықтарымызға негізделген іс-шаралар, кездесулер, байқаулар мен сайыстар өткізілді. Жас ұрпақ бойына ұлттық салт-дәстүріміз бен ұлттық ойындарға бағытталған шаралар өз нәтижесін тауып отырды. «Ұмыт болған ұлттық тағамдар» байқауында шебер жеңге мен шешен қайын сіңілі арасындағы сыйластықты негізге ала отырып ұмыт бола бастаған ұлттық тағамдарымыз насихатталды.

Осындай ұлттық құндылыққа негізделген іс-шаралар Жаңа Қазақстан үшін қазақ өркениетін дамыту, салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, тілін ұлттық құндылықтар аясында кеңейтілді. Сондықтан алдымызда тұрған үлкен мақсат – ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі таңның мәдени жетістітерімен үйлестіре отырып тәрбиелеу біздің басты міндетіміз.

Осы орайда, білім ордасы – мектеп болса, ал мектептің жаны – мұғалім екендігі белгілі. Сол себептен де жас ұрпақты тәрбиелеуде басты ұстанар бағытымыз – ұлттық құндылықтар екенін ұмытпайық. Бізді де осы үрдістен алып шығар – ежелден қалыптасқан ұлттық құндылықтарымыз бен білімді ұрпағымыз болмақ. Қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев «Жас бала – жас шыбық, жас күнде қалай иіп өсірсен, есейгенде сол иілген күйінде қалмақ» деп тұжырым жасаған екен. Бүгінгі жас ұрпақты бала шақтан- болашаққа тәрбиелеу- яғни, ерте жастан ұлттық құндылықтарға сүйене отырып тәрбиелеу арқылы ұлттық құндылығымызды ұмыттырмайтынымыз анық.

Қорыта айтқанда, бүгінгі күнде жас ұрпақты әдепті де саналы етіп тәрбиелеу үшін ең алдымен ұлттық тәрбиеге сүйене отырып, ұлттық дәстүрімізді, әдет-ғұрыптарымызды, дінімізді, ата-бабаларымыздан қалған мұраларды жастардың санасына сіңіре білуіміз қажет. Бүкіл қоғам болып қолға алып, мәдениетті, тәрбиелі

болып жүруді әрқайсысымыз өзімізден бастасақ, жас ұрпақтың тәрбиесі де өз жемісін берері анық.

Әдебиеттер тізімі

Нұрғалиева, Г.С. Отбасындағы тәрбие: құндылықтар және оның маңызы. – Алматы: "Білім", 2017. – 254 б.

Сейдахметова, Л.Ж. Ұлттық құндылықтар және олардың тәрбиедегі рөлі // Педагогика және психология журналы. – №3, 2019. – 65-72 б.

Қалиев, С.Т. Баланы адамгершілікке тәрбиелеудің жолдары. – Астана: "Фолиант", 2020. – 145 б.

Омаров, А.Қ. Тәрбиенің негізі: Отбасы және қоғам. – Алматы: "Қазақ университеті", 2018. – 200 б.

Мұқажанова, Ә.С. Ұрпақ тәрбиесі: ұлттық және адамгершілік құндылықтар. – Шымкент: "ОҚМПУ", 2021. – 187 б.

Есенғазиева, Г. Ұрпақ тәрбиесіндегі патриотизм және оның маңызы // Тәрбие және мәдениет журналы. – №4, 2020. – 52-58 б.

Төлегенова, Ж.Ә. Әлеуметтік бейімделу мен тәрбиенің өзара байланысы. – Алматы: "Мектеп", 2019. – 122 б.

БІРТҰТАС ТӘРБИЕ ҰЛТТЫҚ ТІЛ ҚАДІРЛЕЙІК

Молдабекова Ж.С.

Алматы қаласы, Бостандық ауданы «№1 арнайы мектеп интернаты»
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада қазақ тілінің қоғамдағы маңызы, оның мемлекеттік рөлін арттыру мәселелері қарастырылады. Қазақ тілі – ұлттық қазына, әрбір ұлттың ең бағалы мұрасы болып табылады. Мақалада қазақ тілін сақтау және дамыту қажеттілігі, сонымен қатар оның тәуелсіздікті нығайтудағы рөлі талқыланады. Қазақ тілі мен тәуелсіздік егіз ұғым ретінде қарастырылып, мемлекеттік тілді меңгерудің маңыздылығы айтылады. Елбасының "Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде" деген сөзіне сүйене отырып, жастардың мемлекеттік тілді меңгеруінің қажеттілігі мен оның болашақ ұрпаққа серік болуы керектігі ерекше атап өтілген. Сонымен қатар, мақалада тіл мәселесіне қатысты қазіргі проблемалар мен оларды шешу жолдары қарастырылған, оның ішінде орыс тілінің қолданылу аясының кеңдігі мен қазақ тілінің мәртебесін көтеру қажеттілігі баяндалған. Мақалада мемлекеттік тілді қолдау мен жастар арасында насихаттаудың маңызы ерекше орын алған.

Түйін сөздер: қазақ тілі, мемлекеттік тіл, тәуелсіздік, ұлттың қазынасы, жастар, патриотизм, тіл саясаты, тіл мәртебесі, ұлттық құндылықтар.

Құлағыма сіңірген таныс үнін. – деп С. Торайғыров жырлағандай тіл бұл өмірдің сан түрлі қырын, саналуан сырын түсінуге себепкер. Тіл- тіршілік бастауы. Жарық дүние есігін ашқаннан бері, анамыздың ақ сүтімендарыған бұл мен үшін ең керемет, ең бай ана тілім – қазақ тілім. Тіл – бұл ұлттық қазына. Әрбір ұлттың, халықтың ана тілі ата – бабасынан мирас болып келе жатқан баға жетпес мұра. Тіл – тәуелсіздіктің айғағы. Тіл мен егемендік егіз ұғым. Тілсіз- тәуелсіздік, егемендіксіз- тіл болмақ емес. Тіл – тәуелсіздіктің қуатты тірегі, бірлік пен ынтымақтың жығылмас туы. Қазақ елі тәуелсіз мемлекет болып орнағалы ширек ғасырға таяу уақыт болды. Мемлекеттік тілі – қазақ тілі деп жарияланды. Бұл тұста тұңғыш Елбасымыз – Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев

«Қазақтың болашағы – қазақ тілінде», – деп алдымызға айқын жол ашып берді. Бізге тек осы ұстанымды жүзегеасыруға бар күш-жігерді аямай, еңбек ету ғана қалды. Қазіргі уақытта өз ана тілін шұбарлап, ұмытып, құрметтемейтіндер де жоқ емес. Осы кезекте К.Г. Паутовскийдің туған тіліне жаны ашымаған адам – жәндік деген сөзі ойыма келіп отыр. Біздің мемлекетімізде ана тілімізден қарағанда орыс тілінің мәртебесі жоғарлап баражатқаны баршаға аян. Кейбір ұлт өкілдерінің және ана тілін білмейтін қазақтардың қазақ тіліне күдікпен қарауының бір себебі, қазақ тілін үйрету мен насихаттау ісінде кемшілік те жатқан сияқты. Ал орыс тілінің республикамызда атқаратын қызметіне келетін болсақ, оның қолданылу аясының барынша кең екендігінде.

Өз тілінен безіп, ұмытқандар да жоқ емес. Мәңгілік ел боламыз десек қазақ қазақтығымен қазақ тілінің қадір – қасиетін түсіне білу керек. Демек, мемлекеттік тілді меңгеру қажеттігін жоққа шығару, оған менсінбей қарау да ақылға оншалықты қонымды қылық емес екенін ескеру керек. Мысалы Грузиядағы орыс жазушылары былай деп жазады М. Лохвицкий, - орыс па, әлде грузин бе, армян ба, әлде еврей ме, черкес пе, әлде грек пе, қай ұлттікі болғанына қарамастан, белгілі дәрежеде грузин тілін меңгереді, мұның өзі оның ішкі қажеттігіне туындап жатады делінген.

Мемлекеттік тіл – еліміздің басты мәселелерінің біріне айналып отыр. Сонау Кеңес дәуірінен бері қазіргі күнге дейін келе жатқан тіл мәселесі әлі де шешуін таппай келеді. Қазақ тілін дамыту бойынша көптеген мәселелер қаралды, заңдар қабылданды. Сондықтан да біз үшін мемлекеттік Әнұран, мемлекеттік Елтаңба қандай қымбат болса мемлекеттік тілде сондай қастерлі, қадірлі, қымбат. Себебі көк Туды желбіретіп, Елтаңбаға қарап тұрып, мемлекеттік Әнұранды айту үшін тіл керек.

Барлық елдің мемлекеттік әнұраны мемлекеттік тілде айтылады. Сондықтан барлығымыз мемлекеттік тілді жаппай меңгеруге тиіспіз. Жастардың бірлігі мен ұйымшылдығы қазақ тілімен байланысты болғаны жөн. Мемлекеттік тіл – тек тірліктің тілі ғана емес, жастықтың да тілі болуы керек. Себебі түбінде бүкіл билікке жастар келеді. Тұңғыш Елбасымыз: “Қазақстанның болашағы

– қазақ тілінде” деп айтты. Ал біздің болашағымыз – жастар. Сондықтан мемлекеттік тілдің жастарға серік болғаны дұрыс. Тұңғыш Елбасы барша Қазақстанды біріктірудің аса маңызды факторы ретінде мемлекеттік тілді атап көрсетіп, “Қазақ тілі – үш тілдің біреуі болып қалмайды, үш тілдің біріншісі, негізгісі, бастысы, маңыздысы бола береді” деген болатын. Тұңғыш Елбасымыздың осы ұлағатты сөзі барлығымызға ой тастауы керек. Қазақ тілін дамыту, өркендету жастар өз қолымызда.

Мемлекеттік тілмен қоса орыс, ағылшын тілдері. Әрбір қазақ бірінші орынға өзінің ана тілін қою керек. Ал өзге елдің тілін білетін болса, ол рухани бай адам. Ана тіліміз әлемдегі алты мыңға жуық тілдердің ішіндегі қолдану өрісі жағынан жетпісінші, ал тіл байлығы мен көркемдігі, орамдылығы жағынан алғашқы ондықтар қатарындағы тіл. Сондай-ақ, ол дүние жүзіндегі ауызша және жазбаша тіл мәдениеті қалыптасқан алты жүз тілдің және мемлекеттік мәртебеге ие екі жүз тілдің қатарында екенін мәліметтерден көруге болады.

Қазақ тілі – біздің рухани негізіміз. Біздің міндетіміз – оны барлық салада белсенді пайдалана отырып дамыту. Біз ұрпақтарымызға бабаларымыздың сандаған буынының тәжірбиесінен өтіп, біздің де үйлесімді үлесімізбен толыға түсетін қазіргі тілді мұраға қалдыруға тиіспіз. Бұл – өзін қадірлейтін әрбір адам дербес шешуге тиіс міндет.

Мемлекет өз тарапынан мемлекеттік тілдің позициясын нығайту үшін көп жұмыс атқарып келеді. Қазақ тілін кеңінен қолдану жөніндегі кешенді шараларды жүзеге асыруды жалғастыру керек. Қазақстанның болашағы

– қазақ тілінде. Қазақ тілі 2025 жылға қарай өмірдің барлық саласында үстемдік етіп, кез келген ортада күнделікті қатынас тіліне айналады. Осылай тәуелсіздігіміз бүкіл ұлтты ұйыстырып ең басты құндылығымыз – туған тіліміздің мерейін үстем ете түседі деп атап көрсетті. Әрбір қазақ тұңғыш елбасымыздың айтқанына аса мән бере отырып, ілгері жылжитын болсақ, мемлекеттік тіліміздің тұғыры әрқашан биік болмақ.

Сонымен қорытындылай келе М. Әуезовтың бір сөзі есіме түсіп тұр. Осы бір

ұлағатты сөз менің мақаламның айтайын деген ойына дөп келетіндей. Ел болам десең бесігіңді түзе дегендей әрбір қазақ мәңгілік қазақ деген даңқты мәртебесін сақтап қалу үшін бірінші кезекте ана тілін құрметтеп, болашақ ұрпақ алдындағы парызы екенін ұмытпауы керек. Қазақ тілі тек сөз жүзінде ғана мемлекеттік тіл болып ғана қоймай, шынайы мемлекеттік тіл болады деп сенемін. Біз қазақ жастары ана тіліміздің тұғырын биіктете берейік.

БІРТҮТАС ТӘРБИЕ : ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР

Тлеуханова С.С

Алматы облысы, талғар ауданы ауданы, Ақдала ауылы № 44 жалпы білім беретін орта мектебінің бастауыш сынып мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақала ХХІ ғасырдың шығармашылық дәуірі екенін және жаңа ақпараттық технологиялардың білім беру процесіне тигізетін әсерін талқылайды. Қоғамның дамуы ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге мүмкіндік беретін ақпараттандырудың маңыздылығымен ерекшеленеді. Осы кезеңде әрбір педагогтың мақсаты – бәсекеге қабілетті, жұмыс істеу дағдылары қалыптасқан жеке тұлғаны тәрбиелеу. Сонымен қатар, оқушылардың рухани мәдениетін қалыптастыру, ұлттық сана-сезімін, тілін, мәдениетін және салт-дәстүрлерін бойына сіңіру маңызды. Орта білім беруді дамыту тұжырымдамасының негізгі мақсаты – оқушылардың талдау, синтездеу және логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, өзіндік пікір қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асырудың негізгі құралы – сабақ. Осыған орай, сабақтың тиімді әдістерін қолдану және инновациялық педагогикалық тәсілдерді енгізу мұғалімдердің басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Түйін сөздер: ақпараттық технология, инновациялық әдістер, білім беру, логикалық ойлау, педагогика, сабақ, ұлттық сана, шығармашылық.

XXI ғасыр адамның шығармашылығы дәуірлеген ғасыр екені даусыз. Қоғам дамуының бұл кезеңі – жаңа ақпараттық технология, яғни ғылыми-техникалық прогресті жеделдетуге, білім беру процесін жоғары деңгейге көтеруге мүмкіндік беретін ақпараттандырудың маңыздылығымен ерекшеленетін жаңа кезең. Әрбір педагогтың алдына қойған мақсаты жұмыс істеу дағдылары қалыптасқан, бәсекеге қабілетті жеке тұлға қалыптастыру. Сонымен қатар, оқушылардың бай рухани мәдениетін қалыптастыруға, ұлттық сана сезімін, тілін, мәдениетін, салт-дәстүрін санасына сіңіруге міндетті.

Орта білім беруді дамыту тұжырымдамасының басты мақсаты-оқушылардың талдау, синтездеу, әрі логикалық ойлау қабілеттерін дамыту, өзіндік пікір, көзқарасын қалыптастыру болып табылады. Бұл міндетті жүзеге асырудың түрі – сабақ. Сондықтан да, сабақ өтудің тиімді жолдары мен әдістерін қарастыру және оқу процесіне қолдануға лайықталған жаңа инновациялық педагогикалық әдістерді пайдалану мұғалімнің негізгі міндеті болып табылады.

Мұғалім алдына қойған мақсатты жүзеге асыру жолында сан қилы әдіс-тәсілдерін біліп қана қоймай, тиімді пайдаланғанда ғана оқушылардың білімге құштарлығын туғызып, терең түсінігін қамтамасыз етеді. Сабақтың темпін, ритмін өзгертіп отыру мұғалімнің шеберлігі мен жұмыс стиліне байланысты шешілетін мәселелер, ал дұрыс таңдалған әдіс-тәсілдер оқушы мен мұғалімге бірдей қолайлы жағдай тудырып, сабақтың сапасын арттыруға түрткі болады. Ұлы ағылшын ағартушысы Уильям Уорд айтқандай: “Жай мұғалім хабарлайды, Жақсы мұғалім түсіндіреді. Керемет мұғалім көрсетеді, Ұлы мұғалім шабыттандырады”.

Бүгінгі таңда жаңа технологияны оқып-үйрену, әрбір педагогтың шығармашылық ойлауын, инновациялық кәсіби білімі мен шеберлігін жетілдіре түседі. Білім туралы заңға сәйкес мұғалім оқушының мемлекеттік өлшем деңгейінен төмен түсірмей білім беруі тиіс. Ол үшін оқытудың белгілі технологиясын игеріп, оны жүзеге асыра білуі керек. Білім берудің әлемдік кеңістіктегі оқушының үлгерімін, ата-ана мен педагогтар қадағалап, тест арқылы қабілеттерін өлшеп, баланың жеке ерекшелігін ескеру арқылы жүзеге асады.

«Білім мен тәрбие-егіз»-дейміз. Олай болса сауатты білім алу үшін бірінші бала тәрбиесін қалыптастыру керек. Ол үшін не істеу керек? Мектеп табалдырығын аттаған күннен мұғалім, оқушы және ата-ана арасындағы тәртіпті қалыптастыру керек. Тәртіп болған жерде ғана оқушының алған білімі, тәрбиесі

көрінеді. Оқушыларды еркін ұстап, өз ойын ашық айтқызып, ұялшақ болмай, ширақ болуға уйрете отырып, тәртіпті қалыптастыруға болады. Сабаққа дайын болмаған оқушыға қатты зекіп, сөгіс жариялап, ата-анасына жамандап, баланың беделін түсіріп алу деген өз жұмысыңды артқа тартуға әкеп соғады.

Ұлы педагогтардың тәрбие туралы әдісінде балаға сенімді көзбен қарап, оның бойындағы жақсы қасиеттерді көріп, соны үнемі арқау етіп, сенен жақсы оқушы шығады, сен оны түсіндің, ертең жаттап келіп, жақсы баға аласың деген жылы сөздерді пайдаланып отырсақ, оқушы бойында жауапкершілік қасиет қалыптасып, өзінің оқығанына мұғалім, жан-жағындағы достарының қуанатынына оқушының көзі жетіп, өмірге деген қызығушылығы арта түседі.

Әрбір білікті маман, жаңашыл мұғалім инновациялық ынталық пен табандылыққа үйренуі қажет және өз сенімін оқушыға жеткізе білуі керек. Ұлы неміс педагогы А.Дистервергтің әйгілі «Неміс мұғалімдерінің білім беру ісіне басшылық» атты еңбегінде: «Жаман мұғалім ақиқатты өзі айтып береді, ал жақсы мұғалім оқушының өзін ізденуге жетелейді, ойлауға үйретеді», - деген.

Мұғалім қазіргі заманға лайық өзінің білім беру ісін рухани, дамыта отырып, инновациялық ізденіспен жұмыс істеп, білігі мен білімі жоғары ұлағатты болуы керек.

Қазіргі ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар қоғамның ақпараттық қорын активтеуге және тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Ал, бұл қоғам дамуының стратегиялық факторы болып саналады. Ақпараттық процестер басқа қоғамдық және өндірістік процестердің маңызды бөлшегі болып табылады, ақпараттық-технологиялар олардың компоненттері.

Оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдерін қолданып, заман ағымына сай еңбек ету-бүгінгі ұстаздарға үлкен жауапкершілік жүктейді. Көрнекіліктерді пайдаланып, тірек сызбаларын көрсетіп, интербелсенді тақта мен ғаламтор желілеріндегі ақпарат-деректерді пайдалана отырып сабақ өту-бүгінгі заман талабы. Сонда ғана біз өзіміз тәрбие беріп отырған шәкірттерімізді білім төрінен көре аламыз.

Жас ұрпақты білім нәрімен сусындатып, ұлттық рухқа тәрбиелейтін, келешек ел басқарып жер-суына иелік ететін, халқымыздың мәртебесін көтеретін, бәсекеге қабілетті, үйлесімді дамыған, саналы да білімді тұлғатәрбиелеп шыңдайтын алтын ұя, киелі шаңырақ- бұл мектеп. Сол алтын ұя мен киелі шаңырақтың жаны мен жүрегі-ұстаздар. Яғни, дәл осындай жеке тұлғаны қалыптастыру, былайша айтқанда еліміздің болашағы біздің қолымызда. Әрине, сол себепті де

осындай ұлы іске үлкен жауапкершілікпен қарауға міндеттіміз.

Ұстаз деген қашанда білім беруден жалықпайтын, шығармашылығы мол еңбекқор әрі парасатты адам болуы керек. Өз ісіне берілген, жаңалыққа жаны құмар, ұлттық қасиетіміздің асылдарын асқақтата отырып, шәкіртінің жанына нұр құятын ұстазды ғана бүгінгі күннің лайықты тұлғасы деуге болады. Мұндай лайықты тұлғаға жету үшін үнемі ізденісте жүру қажет. Ең алдымен бала жанының тамыршысы болу тиіс.

Ұстаздың сапалылығы, білімділігі және абырой беделі оның шәкіртінен көрінеді. «Өткенге қарап басымызды иеміз, ертеңге қарап білек сыбанамыз» демекші, бүгінгі бала ертеңгі жаңа әлем. Сондықтан қазіргі кездегі мектеп оған жүйелі жәрдем беріп, ынта ықыласын дұрыс бағыттайтын қабілет қасиеттерін дамытатын, білім беретін шаңырақ болуы тиіс.

Ұстаз ұғымы-мағынасы кең, мәні терең, тарихи ұғым. Әлемдік ой алыптары, небір ғұламалар ұстаз алдынан өткен, олар өздерінің ұстаздарына мәңгі борыштар екенін болашақ ұрпаққа өсиет етіп қалдырған. Бүгінгі ұстаз ескінің көзіндей, жаңаның өзіндей болып дүниежүзілік мәдениетті танитын, төл мәдениетін сыйлайтын, оны өзгеге таныта, сыйлата алатын, рухани дүниесі бай, интеллектуалдық деңгейі жоғары, білімді, білікті болуы керек. Ұстаздың оқу-тәрбие ісі жастардың жүрегін тебіrentіп, ой сезіміне әсер ету үшін, біріншіден саяси сауатты, жан-жақты білімді болуы, екіншіден өз бойындағы білімді оқушы жүрегіне еркін шеберлікпен жеткізе білетіндей әдіскерлік икемділігі, үшіншіден, оқушының психологиялық ой-өрісін бақылай алатын сезімтал психолог, өз ісіне, шәкіртіне деген сүйіспеншілікті жинақтаса ғана ол-нағыз ұстаз.

Айналамыздағы қоршаған әлем тез өзгереді. Әсіресе саяси, әлеуметтік және экономикалық құндылықтар өзгерістерге ұшырайды. Сондықтан қазіргі кезде қарым-қатынастағы сауаттылық бәріне өте қажет. Балада тек өзіндік дарындылықты ғана дамытпай, жеке адам ретінде оны эмоциялық, интеллектуалдық, көркемдік және әлеуметтік қабілеттерін де дамытуды есепке алу қажет. Осы қасиеттерді баланың бойына сіңіру мақсатында және дарынды балаларды анықтап, оларды ары қарай дамыту мақсатында елімізде авторлық тереңдетіп оқыту, дарынды балалар мектептері жұмыс жасауда. Еліміздің халықаралық білім кеңістігіне, бүкіләлемдік саудаұйымына, бәсекеге барынша қабілетті елдер қатарына өтуі барысында орта мектептер өмірінде орын алып отырған бұл жаңашыл оқыту технологиялары барынша құпталуы тиіс. өлшенеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Жұмабаев М. Педагогика – Алматы.
2. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы – Алматы.
3. Тұрғынбаева Б.А. Мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту: теория және тәжірибе. - Алматы, 2000.
4. Тиімді оқыту мен оқу» Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Мұғалімге арналған Нұсқаулық. Астана, 2016.
5. Мұғалімдерге арналған нұсқаулық 2017ж

ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Кашакова Н.Х.

Алматы облысы, Талғар ауданы, №14 жалпы білім беретін орта мектебінің Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Бұл мақалада оқыту мен тәрбиелеудегі жаңа инновациялық технологиялардың маңызы мен олардың білім беру жүйесіне әсері талқыланады. Қазіргі заманғы білім беру процесі ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуына байланысты өзгеріске ұшырап, оқытуда жаңа әдістер мен тәсілдерді қолдану қажеттілігі туындауда. Инновациялық технологиялар оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытып, білім алу тиімділігін арттыруға бағытталған. Сонымен қатар, бұл технологиялар оқыту процесін жекелендіріп, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Мақалада заманауи педагогикалық әдістердің маңызы, оның ішінде интерактивті оқыту, қашықтықтан оқыту және цифрлық құралдарды қолданудың артықшылықтары қарастырылады. Жаңа технологияларды қолдану білім беру сапасын жақсартып, оқушылардың оқу мотивациясын күшейтеді.

Түйін сөздер: инновациялық технологиялар, оқыту, тәрбие, цифрлық құралдар, интерактивт

Қазақстан Республикасында білім саласы даму үстінде. Білім саласында еңбек етіп жүрген мұғалімдер да осыған орай жұмыс жасауға талпынады. Өйткені қоғам дамуы-мұғалім еңбегімен тікелей байланысты. Қай ғасыр, қай заманда да адамзат баласының білім алып, дамуына ұстаздың сіңірген еңбегі ерен болды. Мысалы, әлемді жаулаған қолбасшы Александр Македонский: «Мен өзімнің ұстазыма әкемнен кем қарыздар емеспін: әкемнен өмір алсам, ал Аристотельден өмірімді жақсы өткізу туралы білім алдым», - деген екен. Мұғалім үшін үнемі іздену, талпыну қажет. Осы жағдайда жаңа инновациялық технологияларды тәжірибеге енгізу.

Технология деген не? Тенология – бұл кез келген бизнесте, өнерде, шеберлікте қолданылатын жаңа әдістердің жиынтығы. Педагогикалық технологиялар да осы сияқты білімдегі жаңа әдіс тәсілдер жиынтығы деуге болады. Қазіргі күнде 100 – ден астам жаңа технологиялар бар. Олардың барлығы да оқушының білім мен дағдыларын дамытуға арналған. Дамыған мемлекеттер үшін білімді дамыту, оқушыларға сапалы білім беру алдыңғы орынға қойылады. Сол сияқты біздің елімізде де оқушыға адам капиталы, яғни еліміздің экономикасын өркендететін, қоғамды дамытатын тұлға деп қараймыз. Ел болашағына білім беру жолында әрбір ұстаз өз шеберлігі мен біліміне қарай түрлі технологияларды қолданады.

Жаңа педагогикалық технологияларды қолданудың негізгі мынадай шарттары бар:

-білім алушылардың психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін есепке алу және пайдалану қажеттілігі;

- тиімділігі төмен ауызша сөзді ауыстырудың шұғыл қажеттілігін түсіну;

- жүйелі-әрекеттік тәсілмен білім берудің (ауызша) тәсілі;

- кепілдендірілген оқу нәтижелерін қамтамасыз ететін оқу процесін, мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекеттестіктің ұйымдастырушылық формаларын жобалау мүмкіндігі.

Қазіргі күнде кейбір жаңа технологиялар өз нәтижесін бермеді. Неге? - деген заңды сұрақ туындайды. Атап айтар болсам, мұғалімдер арасында жаңа бастамаларға қолдаудың болмауы, мұғалімдердің жаңа технологияларды сабаққа кіріктіре алмауы т.б. толып жатқан факторлар әсер етті. Қазіргі білім беру технологиялары арасында сұранысқа ие және көп мұғалімдердің жиі қолданатындары бар. Олар:

дамытушылық оқыту;

- проблемалық оқыту;

- көпдеңгейлі оқыту;

- ұжымдық оқыту жүйесі;
- өнертапқыштық міндеттерді зерттеу технологиясы ;
- оқытудағы зерттеу әдістері;
- жобалық оқыту әдістері;
- оқытуда ойын әдістерін қолдану технологиясы: рөлдік, іскерлік және оқыту ойындарының басқа түрлері;
- ынтымақтастықта оқыту (командалық, топтық жұмыс);
- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар;
- Денсаулық сақтау технологиялары және т.б.

Осы аталған технологияларды сабақта қолдану әрбір педагогтан шеберлікті , ізденімпаздықты қажет етеді. Бұл технологиялардың маңызы – дамып келе жатқан жас жеткіншекті тұлға ретінде қалыптастырып, білім алу сапасын жақсартуға, қызығушылығының дамуына әсер етуінде.

Қазіргі таңда мұғалімдерге қойылатын талап – аталған технологияларды меңгеру, оны практикда қолдана білу. Мұғалім инновациялық іс –әрекетін қалыптастырып, оны оқу үдерісінде қолдана отырып, оқушылардың білім деңгейін үнемі арттырып отыруы керек деген ойдамын. Осы жағдайда ғана жаңа инновациялық технологияларды меңгерген, өз тәжірибесінде қолданған мұғалім сабағының нәтижесін көре алады. Мен өз сабақтарымда жоғарыда аталған технологияларды үнемі қолданып отырамын. Атап айтар болсам, **«Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар»**.

Бұл технология оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытады, пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, қазақ әдебиет немесе қазақ тілі сабағында **«Кузис»** платформасын жиі қолданамын. Бұл платформа – оқытуда өткен тақырыптарды бекітуде, пысықтауда таптырмас құрал. Қазақ әдебиеті сабағында тақырыпқа қатысты тест тапсырмаларын орындатуда өте тиімді. Оқушылар қызығушылықпен орындайды. Бір жағы оқушыны бағалауға да септігін тигізеді, әсіресе ортаға шығып сөйлеуге қысылатын оқушыларды бағалауда таптырмас құрал. Осы платформаның **«Бланкілер»** бөлімінде оқушыларға шығармашылықпен жұмыс істеуге мүмкіндік беремін. Мысалы, кейіпкерге хат, кейіпкерге мінездеме, «ПОПС» формуласы әдісін, «5 минуттық эссе» әдісін қолдану т.б.

«Денсаулық сақтау» технологиясы бойынша орта буындарға үнемі, әр сабақ сайын сергіту жаттығуларын жүргізіп отырамын. Жоғары сыныптарда сабақтың ұйымдастыру кезеңінде психологиялық тренингтерді ұйымдастыру да оқушы

белсенділігін арттырып қана қоймай, қимыл қозғалысқа түсуіне мүмкіндік береді. Оқушы сергиді, ойын жаңа сабаққа аударуда үлкен рөл атқарады. Жақсы көңіл - күй сыйлайды әрі ынтымақтастықпен жұмыс жасауға жол ашады. Әр сабақта «Атомдар мен молекуллалар», «Жүректен -жүрекке», «Жунгли жаңбыры», «Гүлмен тілек», «Бір қадам алға» т.б. жаттығуларды, әдістерді қолданамын.

«Ойын технологиясы: рөлдік, іскерлік және оқыту» ойын технологиясын қолдану орта буындардағы оқушылардың қызығушылығын арттыруда таптырмас құрал деп есептеймін. Мысалы, қазақ әдебиеті пәнінде рөлге бөліп оқу, кейіпкер бейнесін сомдау, **«Серпілген сауал»** әдісінде допты пайдалана отырып, өткен сабақаты пысықтау сұрақтарын қою, қағаз ұшақтарды пайдалана отырып бір-біріне сұрақ қою немесе тілектер білдіру. Ақ қағазды умаждап қар жасай отырып, бір-біріне сұрақтар қою т.б. Бұның бәрі – бір жағы оқушының белсенділігін арттырса, бір жағы пән негіздерін меңгеруге деген қызығушылығын күшейтеді.

«Дамыта оқыту» технологиясы бойынша психолог Л.С. Выгодскийдің айтқан мына сөзін еске түсіруге болады: «Бала дамуының ең шарықтау шегі –бұл –тіл мен ойдың шығармашылығы». Оқытуда инновациялық технолгияларды қолдану оқушылардың ойлана білу қабілетін дамытады. Білім сапасын жақсартады. Ой - өрісін кеңейте отырып, есте сақтау қабілетін өсіреді. Дамыта оқыту әдістері жеке тұлғаның қалыптасуына жақсы ықпал етеді. Дамыта оқытуда оқушының ойлау, ізденушілік, зерттеушілік қабілеттері артып, талдау арқылы белгілі бір шешімге келуге, оны дәлелдей білуге, оқушының өз ой-пікірін айтуға мүмкіндік беріледі.

Дамыта оқытудың ерекшелігіне тоқталатын болсам, ол төмендегідей:

- оқушыларды еріксіз және қыстамай оқыту;
- оқушылардың білім алуға деген қызығушылықтарын дамыту үшін тақырыптарды жаңа бір қырынан қайталауды ұсынып отыру;
- білімнің базалық деңгейінің барлық оқушылар үшін міндеттілігі;
- оқушыға өз деңгейін таңдауға ерік беру;
- оқушыларға берілетін білімнің саралануы;
- оқыту мен тәрбиенің бірлігі.

Дамыта оқыту оқушының жан-жақты тұлға ретінде қалыптасуына, терең, сапалы білім алуына жол ашады.

Мақаламды соңында айтарым, оқушыларға білім беруде инновациялық технологияларды қолдану маңызды – әрі ол күн тәртібінің негізгі мәселесі. Қай заман, қай ғасырда да оқушы білімін жетілдіруде мұғалім ізденуден жалыққан емес. Мұғалім

әрқашан іздену мен өзін-өзі дамыту үстінде еңбек етеді. Мұғалім жұмысы – инемен құдық қазғандай жұмыс. Ауыр да жауапты жүкті арқалаған ұстаздар қауымының тынбай еңбек ете беруіне тілектеспін. Қазақта: «Іздеген жете мұратқа», -дейді. Мұратқа жету жолында іздене беріңіздер

АЛАМАН ҚҰРАҚ ЖОБАСЫ

Таутенова Ж.Б.

Көркем еңбек пәні мұғалімі, №30 Көктөбе орта мектебі,
Жуалы ауданы, Жамбыл облысы, Қазақстан.
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада қазақтың ұлттық қолөнерінің ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан мәдени мұра ретіндегі маңыздылығы талқыланады. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен қолға алынған 5-ші Дүниежүзілік көшпенділер ойындары аясындағы «Аламан құрақ» жобасы ұлттық қолөнерді әлемге танытудың бірегей алаңы ретінде көрсетіледі. Астана қаласында өткен бұл шарада елдің әр өңірінен жиналған 450 үздік қолөнер шебері бір уақытта құрақ көрпе тігіп, қазақ халқының бірлігі мен мәдениетін паш етті. Мақалада жобаның ұлттық бірегейлікті насихаттаудағы рөлі атап өтіліп, оның «Гиннесс рекордтар кітабына» ену мүмкіндігі айтылған.

Түйін сөздер: Ұлттық қолөнер, қазақ мәдениеті, Аламан құрақ, Дүниежүзілік көшпенділер ойындары, мәдени мұра, Гиннесс рекордтар кітабы, құрақ көрпе

Қазақ халқының мәдени мұрасы ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, бүгінгі күнге дейін сақталып келген асыл қазыналардың бірі болып табылады. Ұлттық қолөнер – халқымыздың дүниетанымы, өмір салты мен рухани құндылықтарын бейнелейтін маңызды өнер саласы. Әрбір ою-өрнек, әрбір бұйымның өзіндік тарихы бар. Бұл мұра, әсіресе, құрақ көрпе тігу өнерінде айқын көрініс табады. Құрақ көрпе – қазақтың тұрмысында кең таралған, ұлттың эстетикалық талғамын көрсететін ерекше өнер туындысы.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен өткізілген 5-ші Дүниежүзілік көшпенділер ойындары қазақтың бай мәдениеті мен ұлттық өнерін жаһанға танытудың маңызды шараларының бірі болды. Бұл ойындар тек спорттық жарыс қана емес, сонымен қатар көшпелі халықтардың мәдени құндылықтарын дәріптейтін ауқымды мәдени шара ретінде танылды. Осы ойындар аясында жүзеге асқан «Аламан құрақ» жобасы ұлттық өнерді жаңғыртып, әлемге танытуды көздеді.

Ұлттық қолөнер – қазақ халқының болмысын бейнелейтін өнер. Оның ішінде құрақ көрпе тігу ерекше орын алады. Құрақ өнері тек тұрмыстық қажеттілікті өтеу емес, сонымен бірге адамның эстетикалық талғамын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Құрақтың әрбір элементі белгілі бір символдық мәнге ие. Мысалы, қошқар мүйіз оюы – байлық пен молшылықтың белгісі, ал сынық мүйіз – өмірдің үздіксіздігін білдіреді.

«Аламан құрақ» жобасы – ұлттық құндылықтарды қайта жандандыруға бағытталған бірегей бастама. Жоба аясында еліміздің әр өңірінен келген 450 шебер бір гектар аумақта бір уақытта құрақ көрпе тігуге атсалысты. Бұл шара тек қолөнер шеберлерінің біліктілігін көрсету ғана емес, сонымен қатар қазақ халқының бірлігін, ынтымағын паш ететін ерекше оқиға болды.

Жоба барысында пайдаланылған материалдар да ерекше назар аудартады. Құрақ көрпелерді тігу үшін маталар Америка мен Түркиядан арнайы алдырылған. Бұл материалдардың сапасы жоғары, ал түстер үйлесімділігі ұлттық нақыштарды ерекше айшықтап көрсетеді. Құрақтың ішінде қошқар мүйіз, сынық мүйіз, гауһар тас сынды ұлттық ою-өрнектер қолданылды. Осылайша, әрбір құрақ көрпе тек әдемі бұйым ғана емес, халқымыздың рухани мұрасының символына айналды.

Дүниежүзілік көшпенділер ойындары – көшпелі халықтардың мәдениеті мен дәстүрін дәріптейтін маңызды халықаралық шара. Қазақстан бұл ойындарды жоғары деңгейде ұйымдастырып, өз мәдениетін әлемге танытуға ерекше мән берді.

Астана қаласында өткен 5-ші Дүниежүзілік көшпенділер ойындары барысында этноауылдар құрылып, онда ұлттық ойындар, қолөнер көрмелері және мәдени бағдарламалар өткізілді.

«Көшпелілер әлемі» этноауылы – бұл қазақ халқының бай мәдениеті мен тарихын көрсететін ерекше алаң. Мұнда келушілер қазақтың дәстүрлі тұрмысын, ұлттық тағамдарын, қолөнерін тамашалай алды. «Аламан құрақ» жобасы осы этноауылдың маңызды бір бөлігіне айналып, шетелдік қонақтар мен қатысушылардың ерекше ықыласына ие болды. 450 қолөнер шеберінің бір уақытта құрақ көрпе тігуі – бұл тек Қазақстан тарихында ғана емес, бүкіл әлемде ерекше оқиға. Жоба ұйымдастырушыларының мақсаты – бұл жетістікті Гиннесс рекордтар кітабына енгізу. Бұл қадам қазақ халқының бірлігі мен ынтымағын көрсетумен қатар, ұлттық өнердің жаһандық деңгейде мойындалуына ықпал етеді.

Гиннесс рекордтар кітабына ену – бұл тек мақтаныш қана емес, сонымен қатар еліміздің мәдени туризмін дамытуға үлкен үлес қосады. Ұлттық өнерімізді насихаттау арқылы Қазақстан әлемдік деңгейде танымал мәдени орталықтардың біріне айнала алады.

Қазақ халқының ұлттық қолөнері – бұл халқымыздың рухани байлығының, бірлігінің және мәдениетінің айнасы. «Аламан құрақ» жобасы ұлттық өнерді жаңғыртуға, оны әлемге танытуға ерекше үлес қосқан маңызды шаралардың бірі болды. Бұл жоба арқылы қазақ халқының бай мәдени мұрасы жаңа қырынан ашылды.

5-ші Дүниежүзілік көшпенділер ойындары аясында өткен бұл жоба біздің мәдениетіміздің жаһандық деңгейде мойындалуына, ұлттық бірегейлігіміздің сақталуына ықпал етті. Сонымен қатар, Гиннесс рекордтар кітабына ену арқылы Қазақстанның мәдениет саласындағы жетістіктері жаңа белестерге көтеріледі деп сенеміз. Ұлттық қолөнерімізді насихаттау – бұл тек мәдени мұрамызды сақтау ғана емес, сонымен қатар болашақ ұрпаққа рухани құндылықтарымызды жеткізу.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ғабитов Т.Х., Альджанова Н.Қ., Әбікенов Ж.О. *Мәдениеттану.* – Алматы, 2022.
2. Тоқаев Қ.-Ж.К. Қазақстан Республикасының Президентінің жолдауы. – Астана, 2024.
3. Гиннесс рекордтар кітабының ресми сайты.
<https://www.guinnessworldrecords.com>
4. Құрақ көрпе өнері. Ұлттық қолөнердің ерекшеліктері. // *Қазақстан мәдениеті.* № 3 (56), 2023.

IMPLEMENTATION OF RESEARCH RESULTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON THE AQUAPONICS METHOD

Sembayeva A.K, Amanbayeva M.B,

Master's student of Abai Kazakh National Pedagogical University
Almaty, Kazakhstan,
e-mail: ayasembayeva@gmail.com

Abai Kazakh National Pedagogical University PhD, acting associate professor
e-mail: aman1801@inbox.ru

Abstract

Aquaponics is a teamwork between plants and fish. The word comes from combining "aquaculture" (raising fish in a closed space) and "hydroponics" (growing plants without soil). Aquaponic systems can be small indoor setups or large commercial ones. Aquaponics farming is a modern and environment-friendly method of farming that combines hydroponics and aquaculture. Using this unique method, fish and plants work together in a closed-loop environment where fish waste feeds the plants naturally, while the plants clean and filter the fish's water. This symbiotic partnership reduces the demand for outside inputs like soil or artificial fertilizers while also promoting an effective nutrient cycle. Aquaponics is an innovative system of ecologically friendly farming that provides a resource- and space-efficient way to raise plants and fish.

Keywords: Aquaponics, education, method, fish, plants, aquaculture

The method of aquaponics is now being implemented in Kazakhstan, for example Kordai district is one of the leaders in the implementation of advanced technologies in the agro-industrial complex within the framework of the program of industrial and innovative development. For example, "GREENWILL" LLP, which has firmly established the production of modern greenhouses, is still engaged in the cultivation of tomatoes and cucumbers, and now this year it will start using aquaponics. That is, in the high-tech greenhouse complex of the partnership, it is possible to grow fish and plants at once. It should be noted that such advanced technologies are being implemented in Kazakhstan for the first time.

In general, the Greenhouse Complex in the district is one of the examples of Agriculture, which connects Aquaculture (fish farming) and hydroponics (plant growing). Here, as in the usual nature, a closed ecosystem will be created-an organic environment favorable for the coexistence of Fish and plants. There, while the waste left over from the vital activity of fish forms a fertile environment for plant growth, the plants, in turn, are a natural filter for water purification for farmed fish. Thus, susalat, parsley, dill, etc., cleaned of sediment, become a fertile solution used to grow aromatic plants that taste like food.

The system is fully consistent with the natural period of Fish and plant growth in nature, so chemical fertilizers and other inorganic additives are not used. In general, this method of growing vegetables allows you to achieve high yields. Cost 923 million. the project will be implemented with the help of South Korean investors. The necessary infrastructure for the Greenhouse Complex will also be carried out. The whole work is automated. Installation work is carried out by Korean specialists. It is planned to grow 300 tons of high-yielding salad varieties "iceberg", "Rukkalo", "Listovoy", "Roblen" and 41 tons of fish per year. It should be noted that today 80% of these salads are imported from Central Asia, China, Israel and Poland.

In addition, it is planned to build a workshop for primary fish processing near the Greenhouse Complex. The greenhouse will be launched in full in two years. According to the head of the Department of entrepreneurship, industry and tourism Kairat Mametov, the project, which received the maximum support from the state, is included in the map of entrepreneurship development of Zhambyl region. In addition, 20 jobs will be created here, and the manufactured products will be sold at lower prices than on the market. As a result, the budget received about 1.2 million dollars a year. tenge will be included in the income. And this, in turn, will have a positive impact on improving the well-being of the district.

Detailed information and research on the application of the aquaponics method in Kazakhstan is still limited, but there are many international studies on the benefits of this area. Here are some sources that may be useful to you on this topic:

International aquaponics research and resources:

FAO - Aquaponics in Food Security and Sustainability	Journal of Aquaculture and Aquaponi	Aquaponics Association
The UN Food and Agriculture Organization (FAO) provides data on the environmental and economic benefits of aquaponics. This source shows how important aquaponics is in ensuring food safety.	This journal focuses on new aquaponics system research and practices and covers the latest developments in Water Resources Management and plant and fish farming.	The aquaponics Association offers advice and practices on how to create, manage, and effectively use an aquaponics system. In addition, the association provides resources for research and practice.
FAO Aquaponics Guide	Aquaculture and Aquaponics Journal	Aquaponics Association

Research and resources in Kazakhstan:

Ministry of Agriculture of Kazakhstan	Center For Green Economy Of Kazakhstan	Agricultural universities in Kazakhstan
You can review the publications and reports of the Ministry of Agriculture of Kazakhstan on the development of agriculture, including aquaponics.	You can get information about programs and projects related to the effective use of Water Resources in the field of green economy.	Agricultural Universities of Kazakhstan, especially the Kazakh National Agrarian Research University (Kaznazu), conduct research in the field of aquaponics, hydroponics and efficient use of Water Resources.

These resources will help you get detailed information about the practices, benefits and approaches in Kazakhstan and internationally related to aquaponics.

In aquaponics system, fish and plants grow together in one environment where they help sustain each other. Here's how it works:

1. **Fish Tank:** Fish, such as tilapia or trout, are kept in a tank. The fish produce waste, which is rich in ammonia.

Bacteria Conversion: Beneficial bacteria convert ammonia from the fish waste into nitrites and then into nitrates, which plants can use as nutrients. This is called the nitrogen cycle.

Grow Bed for Plants: Plants are grown in a grow bed with their roots directly in the water, where they absorb the nutrients from the fish waste. This helps clean the water for the fish.

Water Recirculation: Cleaned water is cycled back to the fish tank, creating a continuous loop of fresh water for the fish.

Benefits

Eco-Friendly: Minimizes water usage by recycling it between fish and plants.

High Yield: Both fish and plants grow faster due to the nutrient-rich environment.

Less Maintenance: The plants naturally filter the water, reducing the need for frequent water changes.

Setup Considerations

Choosing Fish: Some species are better suited to aquaponics (e.g., tilapia, catfish).

Plants to Grow: Leafy greens like lettuce, herbs, and spinach grow well in aquaponics, but fruiting plants like tomatoes can work too.

Balancing pH: Ideal pH for aquaponics is usually around 6.8-7.0 to keep both fish and plants healthy.

Types of Aquaponics Systems

Media Bed: Plants grow in a medium like gravel, which provides support and surface area for bacteria.

Deep Water Culture (DWC): Plants float on rafts in a separate tank or channel.

Nutrient Film Technique (NFT): Thin streams of water carry nutrients to plant roots in sloped channels.

Aquaponics is a sustainable farming method that combines aquaculture (raising fish) and hydroponics (growing plants in water without soil). This system creates a mutually beneficial environment where fish waste provides nutrients for the plants, and the plants help filter and clean the water for the fish. Aquaponics is known for using less water than traditional farming, as the water is recirculated in a closed-loop system. It's also often more space-efficient and can be used for both small-scale home gardens and large-scale commercial operations.

Aquaponics systems are scalable, from small home setups to large commercial farms, and they offer a sustainable, organic way to grow food. Let me know if you'd like specific advice on setting up or troubleshooting a system!

REFERENCES:

1. "Aquaponic Gardening: A Step-by-Step Guide to Raising Vegetables and Fish Together" by Sylvia Bernstein - A practical guide for beginners that explains the basics of setting up a small-scale aquaponics system.
2. "Aquaponic Food Production: Raising Fish and Plants for Food and Profit" by Rebecca L. Nelson and John S. Pade - A more technical resource covering aquaponic system designs, nutrient cycling, and fish care for various scales of production.
3. "Aquaponics: Integrating Fish and Plant Culture" (Journal of Agricultural Studies) - This paper provides an overview of aquaponics, focusing on system types, biological processes, and sustainability.
4. "Sustainable Aquaponics: Nutrient Cycling and Ecosystem Management" - A research article exploring the ecological and environmental benefits of aquaponics systems, with a focus on nutrient management and food security.
5. University of the Virgin Islands Aquaponics Program - This program has extensive research and resources available for learning about aquaponics, especially larger-scale applications.
6. FAO (Food and Agriculture Organization) Guide on Aquaponics - The FAO offers a technical manual on small-scale aquaponics, detailing design and management of systems suited for sustainable agriculture.

РАБОТНИК ОБЩЕПИТА: КАК ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ ВЛИЯЕТ НА УТЕЧКУ КАДРОВ

Исмаилова Р. Б., Турар А .А. , Азиз-Кариева, Н.

Ассоц. профессор, Алматинский технологический университет», Казахстан, г. Алматы

E-mail: 68roza.i@mail.ru

Магистрант, Алматинский технологический университет», Казахстан, г. Алматы

E-mail: azat.turar@mail.ru, azizkarieva@inbox.ru

Аннотация

Данная научная статья посвящена исследованию профессионального и эмоционального выгорания у сотрудников общепита. В работе показан анализ результатов эмоционального выгорания у сотрудников общественного питания, работников зала, кухни с разным опытом работы, проведено сравнительное исследование результатов эмоционального выгорания у поваров и официантов по различным критериям: стажу, предмету деятельности. Инновационный подход, мнение и решение со стороны искусственного интеллекта.

Ключевые слова: эмоциональное выгорание, общепит, инновационный подход, искусственный интеллект, стаж, текучка кадров, эф-фективность

ВВЕДЕНИЕ

Эмоциональное выгорание является одной из главных проблем современного общества. Психика человека сегодня чрезвычайно уязвима и ежедневно сталкивается с высоким уровнем стресса. Почти каждый из нас хотя бы раз в жизни сталкивался с этим синдромом. Многие люди испытывают апатию, лень и нежелание что-либо делать. Неспособность заботиться о себе, игнорирование правильного сна и питания, а также отсутствие баланса между трудом и отдыхом — все это делает нас более уязвимыми к профессиональному стрессу. Люди часто продолжают работать, несмотря на усталость, пока их нервная система не начинает давать сбои.

Работники теряют интерес к своей деятельности, становятся менее эффективными и продуктивными. Это приводит к снижению производительности компании и увеличению текучести кадров. В результате все сотрудники страдают, и при ухудшении ситуации компания может столкнуться с угрозой закрытия.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Эмоциональное выгорание является одной из главных проблем для сотрудников сферы общественного питания. Оно непосредственно отражается на текучести кадров, которая в этой отрасли достигает уровня 107% в год. Согласно мировому опыту в сфере гостеприимства, этот показатель считается нормальным. В течение года штат сотрудников полностью обновляется, поскольку работа в сервисе крайне утомительна. При этом создать такую рабочую атмосферу, в которой официанты гордятся своей работой, а также выстроить эффективную систему найма и развития персонала, чтобы минимизировать текучесть кадров, является крайне сложной задачей.

Синдром эмоционального выгорания представляет собой серьезную проблему современности. Психика человека подвергается различным воздействиям извне, и выгорание может затронуть любого. Оно проявляется в виде полного физического, психического и эмоционального истощения. Основные симптомы включают усталость, изнеможение, апатию, потерю связи с собственным «Я», отстранение от окружающих, а также утрату смысла и мотивации к работе. Эмоциональное выгорание развивается в несколько стадий: на начальных этапах симптомы могут казаться незначительными, но на более поздних стадиях может наблюдаться неадекватное поведение, проблемы со здоровьем, развитие депрессии и даже суицидальные наклонности.

Рассмотрим исследование Великовой С.А. :

Таблица 1 - Объективные показатели

стаж	До 1 года		От 1 года до 2 лет		Более 2 лет		всего
	зал	кухня	зал	кухня	зал	кухня	
Жалобы на физическое самочувствие	6	3	10	5	18	8	50
личную жизнь	7	1	7	5	10	3	34
финансовую нехватку	8	3	12	6	9	6	44
отношения в коллективе	6	0	1	1	9	3	20
условия труда	8	2	8	5	18	12	53
Лидеры по жалобам	35	9	38	22	64	32	

Таблица 1 демонстрирует, что больше всего жалоб на условия труда и физическое самочувствие. Данная тенденция наблюдается у всех категорий испытуемых, исключение составляют сотрудники зала, проработавшие от года до двух лет. Вероятно, данный аспект объясняется жаждой чаевых, умением обсчитывать и тратить деньги на себя. Больше всех жалоб у официантов, проработавших более 2 лет. Возможно, этим и объясняется текучка кадров (статистика).[1]

Исходя из исследования которое мы видим по таблице 1, можно сделать вывод, что у сотрудников зала больше жалоб, нежели у сотрудников кухни, так как они ежедневно контактируют с клиентами, еще можно обратить внимание, что сотрудники с большим стажем работы, имеют больше жалоб, что дает понять, что это имеет накопительный эффект.

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД

Мы живем в эпоху быстрого развития информационных технологий, а искусственный интеллект из года в год показывает выдающиеся результаты, в связи с этим зададим вопрос и узнаем, что же думает о стратегии управления эмоциональным выгоранием в общественном питании искусственный интеллект.

Вопрос: Напиши свою стратегию управления эмоциональным выгоранием в общественном питании?

Ответ от искусственного интеллекта (ЧатGPT):

Управление эмоциональным выгоранием в сфере общественного питания требует комплексного подхода, включающего как индивидуальные, так и организационные стратегии. Вот несколько ключевых стратегий:

1. Создание поддерживающей рабочей среды

Психологическая поддержка: Предоставление доступа к консультациям психологов или коучей для сотрудников, чтобы помочь им справляться с эмоциональными трудностями.

Открытость и коммуникация: Создание культуры, где сотрудники могут свободно выражать свои проблемы и получать поддержку от руководства и коллег.

2. Управление рабочей нагрузкой

Разумное распределение задач: Оптимизация распределения обязанностей и нагрузки, чтобы избежать перегрузки сотрудников.

Гибкий график: Предоставление возможности для гибкого графика работы и периодических перерывов для восстановления.

3. Обучение и развитие

Обучение навыкам управления стрессом: Проведение тренингов и семинаров по управлению стрессом и эмоциональным выгоранием.

Профессиональное развитие: Инвестиции в обучение и развитие сотрудников, чтобы они могли чувствовать себя более уверенно и компетентно в своей роли.

4. Улучшение условий труда

Физическое окружение: Обеспечение комфортных и безопасных условий работы, включая хорошее освещение, вентиляцию и чистоту.

Рабочие перерывы: Регулярные короткие перерывы для отдыха и восстановления, чтобы предотвратить переутомление.

5. Создание системы признания и вознаграждения

Признание достижений: Регулярное признание и поощрение заслуг сотрудников, чтобы они чувствовали свою ценность и вклад в работу.

Вознаграждение: Система поощрений и бонусов за качественную работу и достижение целей, что может повысить мотивацию и удовлетворение от работы.

6. Развитие лидерских навыков у руководства

Лидерство и поддержка: Обучение руководителей навыкам поддерживающего лидерства, чтобы они могли лучше понимать и помогать своим подчинённым в управлении стрессом и выгоранием.

Эмпатия и понимание: Развитие у руководства навыков эмпатии и умения слушать сотрудников, что поможет в своевременном выявлении и решении проблем.

7. Поощрение здорового образа жизни

Здоровое питание: Предоставление доступного и здорового питания для

сотрудников, что может положительно сказаться на их самочувствии и энергии.

Физическая активность: Содействие участию в физических упражнениях или спортивных активностях, что помогает справляться с физическим и эмоциональным стрессом.

Применение этих стратегий может существенно улучшить рабочую атмосферу и снизить риск эмоционального выгорания среди сотрудников в сфере общественного питания.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Великова С.А. Эмоциональное выгорание у сотрудников общепита: методы оценки и предотвращения // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. 2023. Т. 12. № 10А. С. 151-162. DOI: 10.34670/AR.2023.62.35.016
2. Бойко В. В. Синдром "эмоционального выгорания" в профессиональном общении / В. В. Бойко. - СПб.: Сударыня, 1999. - 105 с.;- ISBN 5-87499--048-8 search.rsl.ru>ru/record/01002704528 (Дата обращения 8.11.2023г)
2. Бойко, В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В. В. Бойко. - Москва : Информ.-изд. Дом "Филинь", 1996. - 469с. - ISBN 5-900855-60-0 search.rsl.ru>ru/record/01001756600 (Дата обращения 8.11.2023г)
3. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания. Диагностика и профилактика : практическое пособие / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. — 3-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 299 с. — ISBN 978-5-534-08627-0.
4. Глазычев В. Л. Социально-экологическая интерпретация городской среды / В. Л. Глазычев - Москва: Наука, 1984г - 180 с. search.rsl.ru>ru/record/01001190442 (Дата обращения 8.11.2023г)
5. Чердымова, Е. И. Чернышова Е. Л. Мачнев В. Я. Синдром эмоционального выгорания специалиста: монография / Е.И. Чердымова, Е.Л. Чернышова, В.Я. Мачнев. – Самара: Изд-во Самарского университета, 2019г. – 124 с. ISBN 978-5-388-00542-7
6. Чутко, Л.С. Синдром менеджера : эмоциональное выгорание и управление стрессом / Л. С. Чутко. - СанктПетербург : Речь, 2010 (СПб. : Типография "Наука"). - 94, [2] с.; 20 см.; ISBN 978-5-9268-0765-0 search.rsl.ru>ru/record/01004411200 (Дата обращения 6.11.2023г)
7. <https://chatgpt.com/>

ИННОВАЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА И ЖЕЛАЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Исмаилова. Р.Б. И.Б.Юсупова, Әбдіханова Д.М., Нұрғалиева А.А.

Асс.проф. Алматинский технологический университет.
Алматинский Технологический университет, Казахстан, Алматы
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аннотация

Статья посвящена изучению инновационной педагогики и ее роли в достижении желаемых результатов обучения в высшем образовании. В условиях стремительно меняющегося мира и цифровизации образовательных процессов внедрение инновационных методов преподавания становится необходимостью. В работе рассматриваются ключевые подходы к модернизации педагогических технологий, их влияние на формирование профессиональных и личностных компетенций студентов, а также роль преподавателя как наставника и фасилитатора в учебном процессе. Особое внимание уделено практике интеграции современных образовательных технологий, таких как проектное обучение, цифровые платформы и адаптивные модели, в программы высшего образования. Аннотация подчеркивает важность системного подхода к инновациям, обеспечивающего качество обучения и соответствие требованиям современного рынка труда.

Ключевые слова: Инновационная педагогика, Высшее образование, Активное обучение, Проектное обучение, Социальные навыки, Эмоциональный интеллект, Саморегуляция, Цифровые технологии

В условиях стремительных изменений в мире образования и технологий инновационная педагогика становится неотъемлемой частью высшего образования. Под инновационной педагогикой понимается система методов и подходов, направленных на повышение эффективности обучения, развитие критического мышления, креативности и готовности студентов к профессиональной деятельности. Современные реалии требуют от образовательных учреждений не только передачи знаний, но и формирования у студентов навыков, которые позволят им успешно адаптироваться в быстро меняющемся мире. В связи с этим возникает необходимость в пересмотре традиционных подходов к обучению, внедрении новых технологий и методов, способствующих более глубокому пониманию материала и развитию практических навыков. Эта статья посвящена исследованию ключевых аспектов инновационной педагогики и желаемых результатов обучения в высшем образовании. Мы рассмотрим основные принципы, технологии и методы, которые формируют новую образовательную среду, а также определим, какие навыки и компетенции необходимы современным выпускникам для успешной профессиональной деятельности. Обратив внимание на примеры успешных практик и существующие вызовы, мы стремимся подчеркнуть важность интеграции инновационных подходов в образовательный процесс.

Инновационные педагогические методы	Описание	Желаемые результаты обучения
Активное обучение	Студенты активно вовлекаются в процесс обучения через дискуссии, решения проблем и проекты.	Развитие критического мышления, навыков решения проблем.
Коллаборативное обучение	Совместная работа студентов в группах над общими задачами.	Умение работать в команде, навыки общения и совместного принятия решений.
Проблемно-ориентированное обучение (PBL)	Студенты учатся на основе решения реальных проблем.	Применение теории на практике, развитие аналитических навыков.

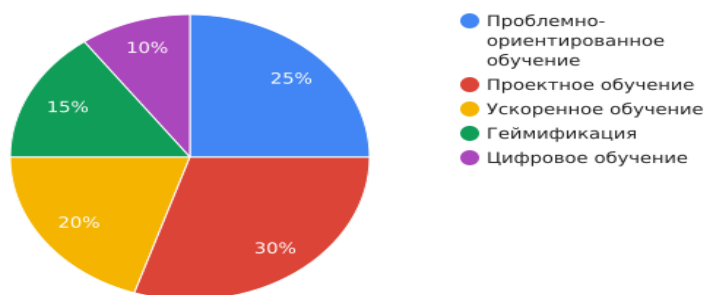
Обучение через исследования	Студенты активно участвуют в исследованиях, изучают новые темы и проводят эксперименты.	Умение проводить исследования, навыки критической оценки информации.
Цифровые технологии в обучении	Использование электронных образовательных платформ, симуляторов, интерактивных курсов.	Развитие цифровой грамотности, самостоятельн
Гибкое обучение	Индивидуализация учебного процесса, адаптация под нужды каждого студента.	Умение управлять своим временем и образовательным процессом.
Игровые технологии (геймификация)	Внедрение игровых элементов в образовательный процесс.	Мотивация к обучению, повышение интереса к предмету.
Флиппед-класс (перевернутый класс)	Студенты изучают новый материал дома, а в классе закрепляют знания через активные занятия.	Самостоятельное изучение информации, активное участие в обсуждениях.

Массовые открытые онлайн-курсы (МООС) предоставляют возможность учиться у ведущих экспертов из разных уголков мира. Эти технологии позволяют создавать иммерсивные образовательные среды, где студенты могут взаимодействовать с учебным материалом в формате, близком к реальной жизни. Например, в медицинском образовании VR может использоваться для симуляции хирургических процедур, что дает возможность студентам отрабатывать навыки без риска для пациентов. Инновационные технологии способствуют организации групповых проектов и обсуждений, которые можно проводить как в классной комнате, так и в онлайн-формате. Это не только улучшает понимание материала, но и развивает навыки общения и сотрудничества. Геймификация образования, использование игровых элементов в обучении, помогает увеличить мотивацию студентов. Например, симуляции бизнес-процессов или социальных ситуаций позволяют студентам применять теоретические знания на практике и развивать аналитические навыки. Инновационные подходы к оцениванию фокусируются на процессе обучения, а не только на конечных

результатах. Формирующее оценивание включает в себя регулярную обратную связь от преподавателей и сверстников, что помогает студентам корректировать свои действия и улучшать результаты. Использование портфолио позволяет студентам демонстрировать свои достижения и прогресс в обучении. Это не только дает возможность преподавателям оценить навыки и знания студентов, но и помогает самим студентам осознать свой путь обучения и ставить новые цели. Развитие критического мышления: одной из главных целей высшего образования является формирование у студентов способностей. Умение применять знания на практике: студенты должны уметь не только запоминать теоретические концепции, но и применять их в реальных ситуациях. Это включает в себя способность анализировать практические кейсы, проводить исследования и разрабатывать проекты, что делает обучение более значимым и целенаправленным. Командная работа и коммуникация: в условиях современного рынка труда умение работать в команде и эффективно общаться является критически важным. Выпускники должны быть способны взаимодействовать с коллегами, представлять свои идеи и достигать согласия в группе. Эмоциональный интеллект и адаптивность: способность управлять своими эмоциями, а также понимать и учитывать эмоции других людей становится важным аспектом профессиональной жизни. Адаптивность к изменениям и умение справляться с трудностями помогут студентам успешно интегрироваться в различные рабочие среды. Подготовка к требованиям рынка труда: В условиях быстро меняющегося мира труда необходимо, чтобы образование соответствовало потребностям работодателей. Это включает в себя знание актуальных технологий, развитие навыков самообразования и профессионального роста. Умение к саморегуляции и самообразованию: Важным результатом обучения является способность студентов самостоятельно управлять своим процессом обучения. Это включает в себя навыки планирования, целеполагания и самоанализа, что позволит им продолжать развиваться и адаптироваться к изменениям в своей профессии на протяжении всей жизни. Университеты, внедрившие проектное обучение: Многие университеты, такие как MIT и Stanford, активно используют проектное обучение. Использование игровых элементов: Успешные примеры геймификации можно увидеть в университетах, таких как Уорвикский университет в Великобритании. Они внедрили игровые элементы в курсы, чтобы повысить вовлеченность студентов. Например, в курсе по маркетингу студенты создают свои собственные виртуальные компании и соревнуются друг с другом, применяя полученные знания на практике. Виртуальные и дополненные реальности: Университеты, такие как

Университет Южной Калифорнии, используют виртуальную реальность для создания иммерсивных обучающих опытов. Например, студенты медицинских специальностей могут проходить симуляции операций, что значительно увеличивает их уверенность и подготовленность к реальным ситуациям. Использование онлайн-платформ для оценки: В Университете Калифорнии в Беркли преподаватели применяют формирующее оценивание с помощью онлайн-платформ, таких как Peer Review. Студенты получают регулярную обратную связь от своих сверстников и преподавателей, что помогает им улучшать свои работы и учиться на ошибках. Гибридное обучение: Многие учебные заведения, такие как Университет Норвегии, успешно внедряют гибридные модели обучения, комбинируя онлайн и оффлайн занятия. Это позволяет студентам выбирать наиболее удобные для них форматы, а также способствует лучшему усвоению материал.

Иновационные подходы

Иновационная педагогика и современные технологии играют ключевую роль в трансформации высшего образования, направляя его к более активному, гибкому и персонализированному подходу к обучению. Изменение парадигмы от традиционного запоминания знаний к развитию навыков критического мышления, командной работы и эмоционального интеллекта позволяет выпускникам не только успешно завершать обучение, но и адаптироваться к быстро меняющемуся миру труда. Желаемые результаты обучения, такие как умение применять знания на практике, а также развитие социальных и профессиональных компетенций, становятся основополагающими в формировании готовых к вызовам специалистов. Примеры успешных практик из различных университетов подчеркивают, как иновационные методы, такие как проектное обучение, геймификация и интеграция технологий, могут обогатить образовательный процесс и повысить его эффективность.

Таким образом, внедрение инновационной педагогики в высшем образовании является не только необходимым, но и обоснованным шагом к созданию образовательной среды, способной подготовить студентов к вызовам будущего. Это требует открытости к изменениям со стороны образовательных учреждений, преподавателей и студентов, а также постоянной работы над улучшением качества образования. В результате выпускники, подготовленные таким образом, смогут уверенно справляться с любыми профессиональными задачами и вносить значимый вклад в развитие общества.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Андерсон Т., и Дрон Дж. (2019). Обучение толпы: обучение и социальные сети
2. Битэм, Х., и Шарп, Р. (2019). Переосмысление педагогики в цифровую эпоху: проектирование обучения 21 века.
3. Даббаг, Н., & Китсантас, А. (2015). Персональная среда обучения, социальные сети и саморегулируемое обучение: естественная формула для соединения формального и неформального обучения.
4. Хэтти Дж. (2021). Наглядное обучение: обратная связь.
5. Гаррисон, Д. Р., и Вон, Н.Д. (2019). Смешанное обучение в высшем образовании: структура, принципы и рекомендации.
6. Мейсон Р. и Ренни Ф. (2016). Справочник по электронному обучению и социальным сетям: ресурсы для высшего образования.
7. Сименс Г. (2018). Обучение, образовательная деятельность и технологии: комплексная основа для обучения.
8. Кирквуд, А., и Прайс, Л. (2017). Усовершенствованное обучение в высших учебных заведениях: что такое "усовершенствованное" и откуда мы знаем?
9. Перкинс, Д. Н. (2018). Ориентируясь на будущее: обучаем наших детей для меняющегося мира.
10. Ван Ф. и Ханнафин М. Дж. (2019). Исследования на основе дизайна и обучение с использованием технологий: обзор литературы.
11. Чжан Д., Чжэн Ю. (2020). Тенденции в цифровом обучении и оценке
12. Гарсия И., Де Паблос Понс Х. (2021). Инновационная педагогика в высшем образовании: изучение новых подходов к обучению и преподаванию. Высшее образование

ФИЗИКА ПӘНІНЕН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН АРТТЫРУ

Бимырзаева Ж.Ж
Алматы қаласы, Турксиб ауданы, Сапар Байжанов атындағы
№162 мектеп –гимназиясының физика пәні мұғалімі
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аннотация

Мақала физика пәнін оқыту кезінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру міндеті оқу қызметінің мазмұны мен мұғалімнің құзыреттілігі аспектісінде жүзеге асырылуы туралы айтылған. Сонымен бірге, осы мәселе төңірегінде зерттеулер жүргізіліп, салыстырмалы талдау жұмыстары жүргізілген.

Кілт сөздер: функционалдық сауатты-лық, экономика, функцио-налдық дағдылар

Елбасы Н.Назарбаев Қазақстан халқына жолдауында – «Ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда бізді ауқымды жұмыс күтіп тұр» деген болатын. Қазіргі кезде физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өз бетімен жұмыс жасаулары және логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы зор. Бұл тапсырмаларды қалай ұйымдастыру керек, тарау бойынша тақырыпқа сай етіп деңгейлеп, саралап таңдай білу ол мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бүгінгі таңдағы алда тұрған басты міндет – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы ең алдымен біріншіден, үйден отбасынан басталады. Себебі, ата — аналардың балаларды оқытуы және тәрбиелеуі ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықтың негізгі тетіктерінің бірі..

Біріншіден, функционалдық сауаттылық дегеніміз — адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге араласуы. Біз экономикамыздағы, әлеуметтік – саяси және рухани өміріміздегі жетістіктерді заңды түрде мақтан етеміз. Тіпті «экономика» деген сөздің өзін сөзбе сөз аударсақ «үй шаруашылығы» дегенді білдіреді. Сондықтан да отбасындағы экономиканы мемлекеттік экономиканың құрамдас бөлігі ретінде қарауға тура келеді. Демек, оған байыпты түрде біліммен әрі шаруақорлықпен қарау керек.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы екіншіден, мектептен басталады.

Мектеп — үйрететін орта, оның жүрегі — мұғалім. Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Балалардың ойлау қабілетін дамытуға, байлығымыз да, бақытымыз да болған Мәңгілік тәуелсіздігімізді көздің қарашығындай сақтай білуге оқушыларды тәрбиелеу мұғалімдердің басты борышы. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті — мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе — күнгі тұрмыста жан — жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық

сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Білім алуда жақсы көрсеткіш көрсететін оқушы сабаққа белсенді қатысып, жақсы баға алады, алайда, кейбір балаларымыз мектептен алған білімдерінің қорытындысын өз мүмкіндіктерінде өкінішке орай көрсете алмай қалады. Алған білімдері шешімдер мен іс-әрекет таңдауда тұлғаның дамыту қажеттеліктеріне сәйкес келмей де жатады. ОЖСБ әсіресе, ҰБТ-де өз білімдерін дәлелдей алмай да қалады.

Материалды механикалық түрде жаттау – білім алу және шығармашылық ойлауға зиян тигізеді.

Ойын еркін айтатын, сын тұрғысынан ойлануға бейім, интеллект қабілеті дамыған, қоғамдық өмірде өз орнын табатын жеке тұлғаны қалыптастыру мектеп мұғалімдері үшін үлкен жауапты іс.

Мақсатқа жету оқушының өзі арқылы іске асады. Мұғалім – бағыт беруші, ұйымдастырушы, алған білімдерін ары қарай терең меңгеру оқушы құзырында.

Физиканың ерекшелігі – ол қазіргі кездегі ауадай қажетті техникалық ғылымдардың негізі. Физика сабағында оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігін түсіндіру қажет. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады, оқушылар біліміндегі формализми элементтерін жояды. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына білім сапасының жоғарлауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді.

Физика курсының әрбір тақырыбын оқыту барысында оқушыларды айнала қоршаған ортаны танудағы физиканың рөлін дұрыс түсінуге және алған білімдерін практикалық есептерді шешуде қолдана білуге әсері тиетіндей пәнаралық байланыстарды іске асырып отыруы қажет.

Мектеп физика курсының оқытудың ең маңызды мақсаттарының бірі – физиканың қолданбалы мүмкіндіктерін ашу. Математикалық, химиялық немесе географиялық ,т.б. мазмұнды есептерді шешу барысында оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдылықтарды тереңірек түсініп, ұғынып, сонымен қатар кәсіби даярлықтың негіздерін меңгереді. Пәнаралық есептер деп – сыбайлас пәндердің білімдерін немесе есептерін келтіруді немесе пайдалануды қажет ететін есептерді немесе бір оқу пәнінің материалы негізінде құрастырылып, басқа пәндерде арнайы дидактикалық мақсатпен қолданылатын есептерді айтамыз.

Оқушылардың дүниетанымына әр оқу пәні өз үлесін қосып отырады. Соның ішінде физиканы оқыту барысында сабақтас пәндерден және нақтылы өмірден оқушыларға түсінікті түрде келтірген деректер ғылыми білімдердің пайда болу негізін, қоршаған ортаның табиғат құбылыстарының танымалы жеке пәндердің физиканың ұғымдары мен абстрактілі жағдайларын оңай сезіне біледі.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылдық ойлауы да дамытылады.

Сыни тұрғыдан ойлау барысында, бала өз заманының озық өнегесін санасына сіңіреді, функционалдық сауаттылығы артады, басқаның пікірін тыңдауға дағдыланады және өзі де пікір айтуға үйренеді.

Физика сабағында бағдарлама материалын сапалы меңгерту үшін оқыту мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы арқылы және басқа да белсенді педагогикалық технологиялардың әдістерін кірістіре отырып, оқушыларды бір – бірімен пікірлесе білуге, ойларын нақты, ашық жеткізе білуге, тұжырымдарын жасауға үйрету.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда — қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық, сұхбаттық, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар кешенді жүргізіліп отырса, онда білім — білік, дағдыларды игерту нәтижелі болатыны анық.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсе алу қабілеті және сол ортаға барынша тез бейімделе алуы мен қарым-қатынас жасай алу деңгейінің көрсеткіші. Олай болса, функционалдық сауаттылық тұлғаның белгілі бір мәдени ортада өмір сүруі үшін қажетті деп саналатын және оның әлеуметтік қарым-қатынас жасауын қамтамасыз ететін білім, білік, дағдылардың жиынтығынан құралады. Ал кең мағынасында ол тек білік пен білімділік әлеміне барудың жолы ғана емес, ол – ұлттың, елдің немесе жеке адамдар тобының мәдени және әлеуметтік дамуының өлшемі. Осындай сапалық сипаты тұрғысынан қарағанда, функционалдық сауаттылық жеке адамды дамытудың тетігі ретінде қолданыста.

Жалпы, функционалдық сауаттылық дегеніміз не? Функционалдық сауаттылық дегеніміз - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық

қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, жасына қарамай ілесіп отыруы, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады.

Шығармашылық деңгейдегі оқушылар танымдық қабілеті қалыптасқан, толық құзырлыққа ие. Физика сабағында танымдық белсенділіктерін арттыру үшін түрлі әдіс –тәсілдерді сабақта күнделікті пайдаланамын.

Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Барлық елде балаға білім беру ерекше орын алып келеді. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады. Қазіргі заман – физика ғылымының өте жан-жақты тараған кезеңі. Физиканы оқытудың мазмұнын жүзеге асыру үшін жаңа білім беру технологиялары қажет. Қазіргі ақпараттық коммуникациялық технологияның озық жетістіктерін физика сабағында қолдану арқылы танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыра отырып, оқушылардың құзыреттілігін дамыта аламыз.

Физика – оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және дамытатын негізгі сабақ. Ол оқушылардың интеллектін, логикалық ойлауын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға, табиғат заңдылықтарын тереңірек ойлап түсінуге ықпал жасайды. Физика саласы бойынша оқушылардың білім, білік, дағдыларын қалыптастыру негізгі орта және жалпы орта білім беретін мектеп бағдарламасында жетекші орын алады, бұл әлемнің біртұтас ғылыми бейнесін қалыптастырудағы физиканың практикалық маңызымен айқындалады. Физика – табиғат туралы ғылым. Оның мақсаты заттар мен денелердің, құбылыстар мен процестердің физикалық қасиеттерін танып-білу, табиғат құбылыстарының заңдылықтарын зерттеу болып табылады. «Физика» пәнін тиімді оқыту мұғалімнің тікелей кәсіби тәжірибесі мен құзыреттілігіне, оқу үдерісі нәтижелеріне басым көңіл бөлуіне байланысты болады..

Оқушының ойлау және қабылдау қабілетін дамытуға байланысты мынадай логикалық тапсырмаларды беруге болады.

Мысалы:

1. Біраз ішіп алған ер адам үйіне қайтып бара жатыр. Ол құмды, ауыл арасындағы жолмен жүріп келе жатыр. Жолға айдың жарығы түсіп тұрған

жоқ, оған қоса ол жерде ешқандай шам жоқ болатын. Ер адам қара киімде болатын. Кенеттен жолда фары жағылмаған машина пайда болады. Ең соңғы сәтте жүргізуші ер адамды көріп, бұрылып кетеді. Жүргізуші оны қалай көрді? (күндіз)

2. Он метрлік сатыдан еш жерін жарақаттамай қалай секіруге болады.

3. Бір қыз отыр. Ол тұрып кеткен жағдайда да сіз оның орынына отыра алмайсыз. Ол қай жерде отыр?

4. Сіз доп лақтырдыңыз делік. Қай жағдайда доп ештеңеге соғылмай, тимей өзіңізге қайтып келеді?

5. Мұғалім су құйылған тәрелкені күннің көзі түсетін терезе алдына қойды. Ғалия кешке таман тәрелкеге қараған кезде, ол судың жоғалып кеткенін көрді. Судың жоғалу себебін түсіндір. Төменде жаңа технологияларды қолдану арқылы өткізген сабақтарымың кейбір бөліктерін ұсынып отырмын. 7 - сыныпта физикадан «Күш. Деформация. Гук заңы» тақырыбын өткенде «Блум токсономиясын» қолдандым. «FILA» кестесін толтыру арқылы өткен тақырыптарды еске түсіріп, сұхбат пікірталасын құру.

Оқушылардың ғылыми ойлау және танымдық қабілеттерін дамыту – физика пәні мұғалімінің маңызды мақсаттары. Оқу үдерісі оқушының ойлау дағдыларының дамуына ықпал етуі үшін талдау, салыстыру, сәйкестендіру, дербес, ортақ және ерекше белгілерін анықтай білу, абстракцияландыру, жалпылау, қорытынды жасау сияқты ойлау амалдарын қолдануды үйрету қажет. Оқу үдерісінде оқушылардың теориялық және практикалық ойлау дағдыларын қатар қалыптастыру өте маңызды. Ғылыми ойлаудың сипаттары – зерттеу мақсатын анық белгілеу, ғылыми болжамдар жасау, зерттеу әдістемесін белгілеу, зерттеудің негізгі кезеңдерін анықтау, зерттеу жұмыстарын жасау, алынған нәтижелерді талдау және қорытындыларды тұжырымдау болып табылады. Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе - күнгі тұрмыста жан - жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек. Мектеп физика курсының оқытудың ең маңызды мақсаттарының бірі – физиканың қолданбалы мүмкіндіктерін ашу. Математикалық, химиялық немесе географиялық, т.б. мазмұнды есептерді шешу барысында оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдылықтарды тереңірек түсініп, ұғынып, сонымен қатар кәсіби даярлықтың негіздерін меңгереді. Пәнаралық есептер деп – сыбайлас пәндердің білімдерін

немесе есептерін келтіруді немесе пайдалануды қажет ететін есептерді немесе бір оқу пәнінің материалы негізінде құрастырылып, басқа пәндерде арнайы дидактикалық мақсатпен қолданылатын есептерді айтамыз.

Оқушылардың дүниетанымына әр оқу пәні өз үлесін қосып отырады. Соның ішінде физиканы оқыту барысында сабақтас пәндерден және нақтылы өмірден оқушыларға түсінікті түрде келтірген деректер ғылыми білімдердің пайда болу негізін, қоршаған ортаның табиғат құбылыстарының танымалы жеке пәндердің физиканың ұғымдары мен абстрактілі жағдайларын оңай сезіне алады.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Физика сабағында оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде дәлелдей білуге үйрету. Осы аталған мақсатқа жетудің міндеттеріне тоқтала кетейік :

- 1) оқушылардың теориялық білімдерін шыңдау
- 2) оқушылардың жеке дара ерекшеліктерін ескеру
- 3) шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады. Оқушылардың танымдық қызығушылықтарын дамытуға арналған зерттеулердің нәтижелері оқушылардың танымдық қызығушылығының көрсеткіштері ретінде төменде берілген:

- таным үрдісіндегі белсенділігі, білімге қызығушылығы;
- өздігінен ізденушілік әрекет жасауға ынтасы;
- оқу – танымдық қызметтегі негізгі түйінді анықтау білігі;
- игерілген білімді тасымалдай білуі;
- өзіс – әрекетін бақылауы, бағалауы;

Оқушылардың танымдық қызығушылығының ең жоғары деңгейі танымдық міндеттерді өздігінен шешуге ұтымды жолдарды қолдана білуімен, жаңаны білуге деген қызығушылығының жоғары болуымен және өз іс – әрекетін бақылап, бағалай білумен сипатталады. Орта деңгейде оқушы танымдық іс-әрекет деңгейін өздігінен орындауды оқытушының көмегін қажет етуімен сипатталады,

төменгі деңгейде оқушы тапсырманы қайталаумен шектеліп, оқытушының көмегімен орындалады[1].

Білім беру саласында қол жетілген бітімнің мәні оқушылар үшін білімнің де, дағдылардың да тең дәрежеде маңызды екендігіне саяды. Заманауи ең негізгі ерекшелігі оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерінде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады, ал ХХІ ғасырда талап етілетін дағдылардың мәні осында. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы жасаған Құзыреттерді анықтау және іріктеу жобасы дағдылардың барынша кең ауқымын қамтитын ХХІ ғасырдың моделі болып табылады. Бұл жоба оқушылардың терең тұжырымдамалық түсінікпен астасқан негізгі сауаттылықты меңгергендігін көрсететін, кең мағынасында шешімдер мен іс-әрекеттерді тандау қабілеттілігі түйінді құзыреттерді сипаттайды. Мұғалімдер жұмыстарына жеткілікті уақыт бөле білулері керек, оқушының білімдері мен дағдыларын дамытуда ғана емес, жалпы алғанда оның оқуын барынша жекешелендіру және баланың бойында сананы – қалай оқу керектігін үйренуді қалыптастыруға мән бере отырып, оны тұлға ретінде дамытуда икемділік танытулары тиіс.

Оқыту – мұғалімдердің оқушыларға жасаған сыйы емес, бұл құзыреттіліктер білім алу үшін оқушылардың оқушылардың өздері де оқу үрдісіне белсенді қатысуын талап етеді. Оқу үдірісіне толыққанды қатысу үшін қалай оқу керектігін білуі керек. Басқаша айтқанда оқу бар, бірақ сонымен бірге оқуды үйрету де бар. Адамдар ойлауға қабілетті және ойлау туралы ойлануға да қабілетті. Тап осы сияқты танымдық қабілет бар да, сол сияқты танымды тану да бар.

Физика сабағында алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстыра алуын қамтамасыз ету менің бірінші міндетім болып саналады. Физика пәні күрделі екеніне ешкімнің де дауы жоқ. Оны жаттап алу мүмкін емес, түсіну қажет! Міне осындай әр түрлі ойлардан кейін бала жүрегіне жол тауып, білімге жетелеу үшін мұғалім әр түрлі әдіс –тәсілдерді қолдануы тиіс. Жаңа форматтағы оқудан кейін менің сабақ беру стилім көптеген өзгерістерге толы десем қателеспес едім. Бұған дәлел сабақтардан кейінгі оқушылардың рефлексиялары «Бүгін физика сабағы ұнады», «Маған ұнағаны физикалық құбылыстарды мақал-мәтелде қолданғанымыз». Сабақ жоспарымның әр бөлімінде оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын анықтап отырамын. Сабақ барысында білімді меңгеру деңгейі төрт сатыдан тұрады:

5. Үйренушілік деңгейі «Білу»- оқушының функционалдық сауаттылығының төменгі деңгейі,
6. Алгоритмдік деңгейі «Түсіну», «Талдау» – оқушының функционалдық сауаттылығының орта деңгейі,
7. Эвристикалық деңгейі «Қолдану», «Жинақтау» – оқушының функционалдық сауаттылығының жоғары деңгейі,
8. Шығармашылық деңгейі «Бағалау» – оқушының функционалдық сауаттылығының ілгері деңгейі.

Шығармашылық деңгейдегі оқушылар танымдық қабілеті қалыптасқан, толық құзырлыққа ие. Физика сабағында танымдық белсенділіктерін арттыру үшін түрлі әдіс –тәсілдерді пайдалану арқылы пәнге деген қызығушылығын,білім сапасын арттыра отырып,,физика ғылымдарын терең меңгертуге мүмкіндік мол.

Қазіргі кезде зерттеу ісі бүгінгі заман адамының өмір сүру тәсіліне енген кәсіби шеберлігін танытуда өзіндік көзқарасына сәйкес қызмет болып табылады. Бүгінгі білім беру саласының маңызды міндеті баланы өзіндік ізденушілікке баулу, оған зерттеу дағдысы мен білігін үйрету. Әр оқушыны жеке тұлға ретінде қалыптастыру үшін оның танымдық қабілетін түрлі әрекетке көрсету үшін зерттеуге дайындау қажет

Қорыта айтқанда оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен тәжірибені тығыз байланыстыру арқылы , пәнге ынтасын арттырады. Оқушылардың білімге ынтасының болуы, олардың сабақтағы белсенділігінің артуына білім сапасының жоғарылауына, білім алудың пайдасын түсінудің қалыптасуына мүмкіндік береді. Білім берудің құрылысын, оқушылар мұғалім берген мақсаттарды түсінетіндей, қабылдайтындай етіп құру қажет және оқушы мұғалім қойған мақсатты белсенді жүзеге асырушысы болуы керек. Оқушылардың білімге ықыласын, қызығушылығын арттырудың ең жақсы жолының бірі – сабақта ойындарды қолдану. Ойын арқылы баланы ойлата білу.

БИОЛОГИЯ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ

Тусупова Г.М

Алматы облысы, Қарасай ауданы, М.Мәметова атындағы орта мектебі
Биология пәні мұғалімі
gulnaz.tusupova.79@mail.ru

Аңдатпа

Мақала биология пәнінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне арналған. Функционалдық сауаттылық қазіргі білім беру жүйесінің маңызды компоненттерінің бірі ретінде оқушылардың алған білімдерін өмірлік жағдайларда қолдана білу қабілетін қалыптастыруды көздейді. Жұмыста биология сабақтарында оқушылардың ғылыми түсініктерін тереңдету, зерттеушілік дағдыларын дамыту және ақпараттық дереккөздермен тиімді жұмыс істеу жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, мақалада белсенді оқыту әдістері, мысалы, жоба жасау, зертханалық жұмыстар мен проблемалық тапсырмаларды пайдалану арқылы функционалдық сауаттылықты арттырудың тиімді әдістері талқыланады. Бұл тәсілдердің оқушылардың жеке құзыреттілігін дамытудағы рөлі де көрсетілген.

Кілт сөздер: функционалдық сауатты-лық, экономика, функцио-налдық дағдылар

Келешек елдің тұтқасын ұстайтын бүгінгі жас ұрпаққа білім мен тәлім-тәрбие беру ұстаз алдындағы ең ауыр міндеттің бірі. Бүгінгі жаңа ғасырдың жаңашыл шәкірттерін тәрбиелеуде, мұғалім үздіксіз ізденіп, кез-келген тосын сұраққа жауап бере алатын, кез-келген жағдаяттан шыға алатын, білімді болу қажет. «Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғада ғана мұғалім. Оқуды, ізденуді, еңбектенуді тоқтатса оның мұғалімділігі де жойылады» деген қағидасын ұлы педагог К.Д.Ушинский айтқан болатын. Мұғалімнің негізгі мақсаты- сабақ барысында оқушыларға терең теориялық және тәжірибелік білім беру.

Функционалдық сауаттылығы дегеніміз- адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына, адамның мамандығына, жасына қарамай үнемі білімін жетілдіріп отыруы. Ондағы басты мақсат жалпы білім беретін мектептерде Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене және рухани тұрғысынан дамыған азаматын қалыптастыру, оның әлемде әлеуметтік бейімделуі болып табылады. Мұндағы басшылыққа алынатын сапалар: белсенділік; шығармашылық тұрғыда ойлау; шешім қабылдай алу; өз кәсібін дұрыс таңдай алу; өмір бойы білім алуға дайын тұруы.

Функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Функционалдық сауаттылықты түсінудің басқа да жолдары бар: адамның жақсылық пен тілектестік рухында тәрбиеленуі үшін қарым-қатынас мәдениетін, жеке кәсіби дайындығын, кәсіби технологиялық дайындығын қамтамасыз етеді. Функционалдық сауаттылық – ұғымы мектептегі берілетін жалпы орта білімнің оқушылардың күнделікті өмірде және болашақтағы көп қырлы қызметінде кездесетін тұрмыстық, қоғамдық, әлеуметтік, экономикалық т.б жағдаяттарды шешуде табысты қолдана алуын қамтамасыз ету ретінде түсіндіріледі.[3]

Жеке тұлғаның басты функционалдық сапасы белсенділік, шығармашылық пен ойлауға қабілеттілік және стандартты емес шешімдер қабылдай алуы, өзін-өзі дамытуға, өздігінен оқуға, өз білгенін іске асыру болып табылады.

Осы тұрғыда оқушылардың функционалдық сауаттылығы өмірден алатын білім, білік және дағдыларды адам жұмысының әртүрлі саласындағы алуан түрлі тапсырмаларды шешудің, еңбек өнімділігі мен әлеуметтік-экономикалық дамудың тұтас алғандағы әлеуметтік қатынастардың оқушының меңгеретін білім

мазмұнымен байланысы арқылы қалыптасад,дамиды..

Қазіргі уақытта, ақпараттық технология қарқынды дамып келеді, олар педагогикалық кеңістікте терең еніп, білім беруде кеңінен қолданылады. Бейне сабақтар – қазіргі заманғы педагогикалық әдістердің заманауи түрі. Бұл әдістің оқушылардың да, ұстаздардың да білім алу жолында алатын орны ерекше. Бүгінгі таңда ақпараттық технологиялардың мүмкіндіктерінің арқасында мұғалімдер арасында онлайн-сабақ, бейне-конференция, жаңашыл сабақтар қолданысқа ие болып тұр. Бүгінде интернет желісіне қосылу үшін көп уақытымызды алмайтын жағдайға жеттік. Интернет желісіне жылдам қосылып, уақытын тиімді қолданып, белсенді жұмыс істеп жүрген заманауи мұғалімдеріміз бар екені белгілі. Қазіргі таңда оқушы тек білім тұтынушы емес, білімді өз бетімен оқып, меңгере алатындай жаңа инновациялық технологиялар мен әдістерді қолдануы керек.

Осы қажеттілікті толықтыру мақсатында «Төңкерілген сабақ» әдісін биология пәнінде қолдануға болады. Бұл білім алушының үйде мұғалімнің алдын-ала жасалған видеосы арқылы жаңа материалды өз бетімен оқып-үйреніп, қашықтан мұғалімнің көмегімен биология пәні бойынша зерттеу жұмыстарын, тапсырмаларын ұйымдастыру процесін жасауға мүмкіндік көп.. Яғни, үйде – білу түсіну, қашықтан – білімді қолдану көрсету. Мұғалім бұл әдісінде балаларға теориялық материалдан тұратын бейне материалдарды жасайды және оларды электрондық пошта, әлеуметтік желілер, **Google Classroom** арқылы оқушыға жібереді. Көбінесе **Microsoft Power Point** таныстырылымдарын қолданып сабақ жасаған қолайлы, тиімді..

Оқушылардың үй тапсырмасы – бейнежазбаны көріп, жаңа материалмен таныс болу, ұғыну, түсіну. Шәкірттер сабаққа келгенде, олар теориялық материалмен танысып, практикалық тапсырмаларды мұғалімнің көмегімен шешуге дайын болады. «Төңкерілген сабақ» әдісін қолдану арқылы мұғалім оқушыларға өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландырумен қатар, әрқашан да оқып-білім алуға ұмтылуға бағыт-бағдар беріп отырады. «Төңкерілген сабақ» әдісі сабақты өткізудің және білім алушыларды қызықтырудың басқа жаңашыл қыры немесе бағыты екенін әдісті қолданғаннан кейін көріп, түсіндім. Бір сарынды дәстүрлі сабақтарды өткізе бергеннен, арасында осындай бейне үзінділерді қолдануды ұсынамын. Әрине, әрбір сабақ қызықты өту үшін шәкірттердің дамытатындай жоспарлар құруға тиіспіз.. Видео сабақтардың оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыратынына сауалнама арқылы көз жеткіздік.

Күрделі материал оқушыларға есте сақтауға қиындық туғызады. Осындай жағдайда мұғалімнің де, баланың да осы тақырыпқа қосымша уақыт бөлуіне тура келеді. Бейне сабақтың білім алушыға тигізер көмегі – тақырыпты меңгере алмай қалғандығы жайлы мұғалімге айтып отырмай-ақ өз бетімен жұмыс істеп, өзіне ыңғайлы уақытта бейне сабақты қосып көре алады. Ал, мұғалім – осы бейне сабақты бір рет қана дайындап қойып, қайта-қайта түсіндіріп отыруға кететін уақытын үнемдейді. «Төңкерілген сабақ» әдісінің ерекшеліктері: қашықтан оқушыларға, өткен материалды ноутбук немесе ұялы телефон арқылы жетік меңгеруге септігін тигізеді; қабылдау қабілеті баяу оқушыларға осы бейнежазбаны бірнеше рет қарап, қайталап, өз білімін керекті деңгейге жеткізіп алуға көп әсерін тигізеді; қашықтан сабақ өту үрдісінде материалды толық түсінбей қалған жағдайда үйде, көлікте, жалпы интернет желісіне қосылу мүмкіндігі бар жердің барлығында өз қалауынша қосып көре алады. Сонымен қатар сабақта оқушылардың қызығушылықтарын арттыру мақсатында сабақты бекіту, қайталау кезінде **Kahoot**, **Quizizz** ойындарын ойнатып, сабақта пайдаланамын..

Қазіргі өзекті проблемаларды шешуде жалпы биология пәнінің алатын орны ерекше. Биология сабағында оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, алған білімдері маңызды практикалық мәселерді шешуге қажет екендігін түсіндіру керек. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын, қызығушылығын арттырады. Сыни ойлауды дамытатын оқу шарттарын, яғни оқушыларға ойланып-толғануға, ойын ашық айтуға рұқсат беру, әр түрлі идеялар мен пікірлерді қабылдау, оқушылардың оқу үрдісіндегі белсенділіктерін оқушыларға еркін атмосферада жұмыс істейтіндіктеріне кепілдік беру, сыни ойлау тәжірибесі үшін уақыт пен мүмкіндіктер қамтамасыз ету, кез-келген оқушының сыни шешімді қабылдай алатын қабілетіне сенімділік білдіру, сыни ойлауды бағалау, оқыту үрдісіне белсенді қатысуға, басқалардың пікірлерін сыйлауға мүмкіндік беру. Сыни тұрғыдан ойлауда ең басты - сұрақтың дұрыс қойылуы. Сыни ойлауда - оқушылар қай нәрсеге болса да терең оймен қарайды, салыстыра отырып талдау жасайды, өз көзқарасын білдіреді, өзіндік мәнін қалыптастырады, өз ойын тұжырымды жеткізе алады. Сын тұрғысынан ойлауды дамытуда сұрақтардың маңызы ерекше. Сыныпта қойылған әртүрлі сипаттағы сұрақтарға жан – жақты жауап беруге үйретіп қана қоймай, дағдыландырып, нақты ортаны жасау керек. Сабақ

барысында функционалдық сауаттылықты сұрақтар қою арқылы пайдалануға болады.

8 сыныптағы «Сезім мүшелері және оның маңызы» тақырыбында мынадай сұрақтар қоюға болады.

- 1.Терезеге қарап, күннің жарқырап атқанын көрдім. Қандай ақпарат аласың?
- 2.Біз таудағы су ағынының дыбысын естідік. Біз қандай ақпарат алдық?
- 3.Ас үйде қайнап жатқан сүт тасып кетті, сен оны қалай байқадың?
- 4.Егер біз қолымызды отқа жақындатсақ, онда қандай ақпарат аламыз?
- 5.Мерекелік торт пісірілді. Оның дәмінің тәтті екендігін қалай байқайды?

Сыни сұрақтар:

Сіздің жай көзбен салыстырғанда денешынықтыру жаттығуларын жасау барысында әдеттегіден тыс жиі тыныс алуыңыздың себебі неде?

Қандай себептерге байланысты балалар мен егде адамдарға тұмауға қарсы егу жасауға кеңес береді. Себебін түсіндіріңіз.

Тест тапсырмаларын беру арқылы да оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруға болады.

Мысалы:

Егер, адамдар немесе жануарлар бактериялар арқылы берілетін жұқпалы аурулармен ауырған болса, әдетте жазылғаннан кейін ауруды туғызатын бактериялар бұл аурудың ағзада жүруін болдырмайды. Бұл құбылыстың себебі неде?

- А)Ағза ауруға себеп болатын барлық бактерияларды жояды.
- В)Ағза бактериялардың көбеюін болдырмайтын антидене өндіреді.
- С)Қанның қызыл түйіршіктері сол аурудың себебі болатын бактерияларды жояды.
- Д)Қанның қызыл түйіршіктері бактерияларды жойып, ағзадан шығарады.

«Қан және оның құрамы» тақырыбында менің денемдегі қанның мөлшері қанша? (биологиялық есеп) 47 кг салмақтағы адамның денесінде қанша литр қан бар? Қан адамның дене салмағының 7% -ын құрайтыны бізге белгілі. Жауабы: 47 кг салмақтағы адамның денесінде 3литр, 29 мл қан бар?

Еркін жазу – оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын қағазға түсіруді талап ететін тәсіл. Бұл әдісті 6 сыныптағы « Мәдени және жабайы, біржылдық және көп жылдық, дәрілік және әсемдік өсімдіктер» тақырыбындағы сыни сұрақтар беру арқылы қолдандым.

1. Мектеп ауласымен үлескесінде өсетін өсімдіктерді білесің бе?

2. Қандай дәрілік өсімдіктерді білесіңдер? Олардың қайсысын қандай жағдайда қолданып көрдіңдер?

3. Өз ауламызда қандай арамшөптер көп кездеседі?

Оқушылар сан түрлі ойларын жеткізді. Итмұрын, алоэ, орамжапырақтың, қызылшаның, сәбіз, картоптың, т. б. басқа да мәдени өсімдіктердің адам денсаулығына пайдасы айтылып, талқыланды.

«Мұғалім және тілші» тақырыбында рольдік ойын арқылы осы конференцияға қатысып отырған ұстаздармен пікір алмасу.

Оқушының функционалдық сауаттылығын дамыту мәселесіне мынадай тұжырымдарды ұсынуға болады:

1. Оқушылар алған білімдерін өмірде, кез-келген жағдайда, әлеуметтік ортада қолдана алуға үйренеді.

2. Әлеуметтік талаптарына сай келу үшін оқушы ақпараттық технологияларды қолданып, проблемалардың шешімін таба алады.

3. Оқушылар өзгермелі өмірге бейімделуін үйренеді.

4. Оқушылардың жеке бас қабілеттері дамиды.

5. Оқушылардың әлеуметтік – мәдени дағдылары дамиды.

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Біздің еліміздің негізгі тірегі – зияткерлік ұлт мүмкіндігі. Сондықтан да біздің балаларымыздың сапалы білім алуы маңызды. Оқушылардың мектепте алған білімін қоғамдық – әлеуметтік ортада пайдалануға икемдеу, олардың функционалдық сауаттылығын арттыру арқылы еліміздегі білім мен ғылымды дамыту мәселелеріне басымдық берілуі тиіс. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі емеспа?.

Функционалдық сауаттылықтың белсенді стратегиялар арқылы оқытудың тиімділігі:

Мұғалім үшін: Әрбір оқушының өзгешелігін ескере отыра жеке білім алу траекториясын құру.

Оқушы үшін: Өз білімін жете түсіну, өмірде қолдану, өз жұмысын бағалай білуі.

Ата-ана үшін: Баланың білім алуындағы өсу деңгейін қадағалауы.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК В ПИЩЕВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Алиева М.Б, Турар А.А, Родионов А.М

Кандидат филологических наук, ассистент профессор, «Алматинский технологический университет», Казахстан, г. Алматы

Магистранты, «Алматинский технологический университет», Казахстан, г. Алматы

E-mail: marta.ali777@mail.ru, azat.turar@mail.ru, 7715819290arm@gmail.com

Аннотация

Данная научная статья посвящена исследованию профессионального и делового английского языка у сотрудников в сфере пищевой безопасности. В работе показан анализ потребности и развития профессионального английского языка в сфере пищевой безопасности на территории Республики Казахстан, проведено сравнительное исследование результатов развития. Инновационный подход, мнение и решение со стороны искусственного интеллекта.

Ключевые слова: пищевая безопасность, английский язык, термины, эффективность, стандарт качества, инновационный подход, искусственный интеллект.

Пищевая безопасность — это одна из самых важных областей общественного здравоохранения, непосредственно влияющая на здоровье и благополучие населения. В условиях глобализации и международной торговли безопасные пищевые продукты становятся неотъемлемой частью нашей жизни. Профессиональный английский язык в области пищевой безопасности играет ключевую роль в обеспечении эффективного общения между специалистами, регулирующими органами и потребителями. Его использование необходимо для соблюдения международных стандартов, таких как НАССР (Анализ опасностей и критические контрольные точки).

Пищевая безопасность является одним из ключевых аспектов обеспечения здоровья и благополучия населения в условиях современной глобальной среды. Она охватывает широкий спектр вопросов, связанных с производством, переработкой, хранением и потреблением пищевых продуктов. В условиях глобализации и роста международной торговли безопасность продуктов питания становится не просто важным элементом, а критически необходимым условием для поддержания здоровья людей и стабильности общества. Каждый этап цепочки поставок должен соответствовать строгим стандартам и нормативным требованиям, чтобы минимизировать риски для потребителей.

Особое место в этой области занимает профессиональный английский язык, который играет ключевую роль в международном общении между специалистами, регулирующими органами и представителями промышленности. Это связано с тем, что английский язык является общепризнанным средством коммуникации в сфере пищевой безопасности. Он используется при разработке и внедрении международных стандартов, таких как НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points, или Анализ опасностей и критические контрольные точки), ISO 22000 и других. Эти стандарты направлены на обеспечение контроля за всеми возможными рисками, связанными с производством и распространением пищевых продуктов, и

требуют строгого соблюдения на всех уровнях. Профессиональный английский язык включает в себя не только знание специализированной терминологии, но и навыки эффективного общения, которые необходимы для взаимодействия с международными партнерами, подготовки отчетов, проведения аудитов и оценки рисков. Знание профессионального языка позволяет правильно интерпретировать и применять международные нормативы и рекомендации, обмениваться опытом и передовыми практиками, а также предотвращать недоразумения, которые могут привести к серьезным последствиям в области пищевой безопасности. Важность использования английского языка в пищевой безопасности не ограничивается только профессиональным сообществом. Он играет роль и в коммуникации с широкой аудиторией, включая потребителей. Например, маркировка продуктов питания, инструкции по хранению и приготовлению, а также информация о возможных аллергических реакциях часто предоставляются на английском языке. Это особенно актуально для продуктов, которые экспортируются в другие страны или продаются в многонациональных магазинах. Кроме того, специализированная терминология и концепции в области пищевой безопасности охватывают такие аспекты, как идентификация и управление рисками, отслеживаемость продуктов, обеспечение качества и соответствие нормативным требованиям. Например, термины "контаминация" (contamination), "биологические риски" (biological hazards), "трассируемость" (traceability) и другие являются неотъемлемой частью повседневной работы специалистов по пищевой безопасности. Они помогают не только описывать процессы и явления, но и принимать обоснованные решения в кризисных ситуациях. Навыки общения на профессиональном английском языке особенно важны при проведении международных переговоров, участии в конференциях и семинарах, а также при разработке новых продуктов и технологий. Они способствуют более эффективному сотрудничеству между различными странами и организациями, что, в свою очередь, ведет к улучшению управления качеством и снижению рисков, связанных с

безопасностью продуктов.

Цель данной статьи — исследовать ключевые аспекты профессионального английского языка в области пищевой безопасности, включая основные термины и их практическое применение. Для этого будут рассмотрены различные сценарии, в которых использование профессионального языка играет решающую роль, а также проанализированы методы обучения и повышения квалификации специалистов. Развитие систем обеспечения пищевой безопасности связано с необходимостью предотвращения заболеваний, вызванных употреблением некачественных продуктов питания. Исторически различные страны вводили свои национальные стандарты и процедуры, направленные на защиту населения. Однако с ростом международной торговли и глобализацией стало очевидным, что необходимы единые международные стандарты. Введение НАССР стало одним из значительных шагов в этом направлении. Эта система впервые была разработана для обеспечения безопасности продуктов питания на космических кораблях, но со временем она нашла широкое применение во всех отраслях пищевой промышленности. Современные международные стандарты, такие как ISO 22000, также направлены на гармонизацию требований в области пищевой безопасности. Эти стандарты требуют от организаций внедрения систем управления безопасностью пищевых продуктов, которые учитывают все аспекты производственного процесса, начиная от закупки сырья и заканчивая доставкой готовой продукции потребителю.

Понимание специализированной терминологии, навыков общения и концепций в области пищевой безопасности способствует улучшению управления качеством и снижению рисков, связанных с безопасностью продуктов. Данная статья направлена на изучение ключевых аспектов профессионального английского языка в пищевой безопасности, включая основные термины, фразы и их применение в практических ситуациях.

Профессиональный английский язык в области пищевой безопасности включает множество терминов, которые необходимы для эффективного

общения и выполнения задач. К основным терминам относятся:

1. Acceptable Level – Допустимый уровень
2. Acid – Кислота
3. Acute Reference Dose – Суточная предельно допустимая доза
4. Additives – Пищевые добавки
5. Adulteration – Фальсификация
6. Aerobic – Аэробный
7. Ambient Temperature – Температура окружающей среды
8. Anaerobic – Анаэробный
9. Anaphylaxis – Анафилаксия
10. Antibacterial – Антибактериальный
11. Antioxidant – Антиоксидант
12. Aseptic – Асептический
13. Bacteria – Бактерии
14. Calibration – Калибровка
15. Chemicals – Химикаты
16. Cleaning – Уборка
17. Contamination – Контаминация
18. Control Measures – Контрольные меры
19. Control Point – Контрольная точка
20. Corrective Action – Корректирующее действие
21. Critical Control Point (ССР) – Критическая контрольная точка
22. Critical Limit – Критический предел
23. Cross-Contamination – Перекрестное загрязнение
24. Danger Zone – Опасная зона
25. Detergent – Моющее средство
26. Deviation – Отклонение
27. Diarrhoea – Диарея
28. Disinfectant – Дезинфицирующее средство
29. Disinfection – Дезинфекция

30. Employee – Сотрудник
31. Equipment – Оборудование
32. Foodborne Intoxication – Пищевая интоксикация
33. Foodborne Illness Outbreak – Вспышка пищевой инфекции
34. Food Contact Surfaces – Поверхности, контактирующие с пищей
35. Food Poisoning – Пищевое отравление
36. Food Preparation – Приготовление пищи
37. Food Service Establishment – Заведение общественного питания
38. HACCP – Анализ опасностей и критические контрольные точки
39. Hazard – Опасность
40. Hazard Analysis – Анализ опасностей
41. High-Risk Food – Продукты высокого риска
42. Hygiene – Гигиена
43. Infestation – Заражение
44. Irradiation – Облучение
45. Kitchenware – Кухонная утварь
46. Microorganisms – Микроорганизмы
47. Monitor – Мониторинг
48. Mould – Плесень
49. Parasites – Паразиты
50. Pathogen – Патоген
51. Pest – Вредитель
52. Pesticide – Пестицид
53. Risk – Риск
54. Safe Food – Безопасная пища
55. Safe Temperatures – Безопасные температуры
56. Sanitizer – Дезинфицирующее средство
57. Tableware – Столовые приборы
58. Temperature – Температура
59. Toxin – Токсин

- 60. Utensil – Утварь
- 61. Viruses – Вирусы
- 62. Wholesome Food – Полезная пища
- 63. Yeast – Дрожжи

Эти термины служат основой для понимания процессов и процедур, связанных с безопасностью продуктов. Правильное их использование позволяет специалистам четко формулировать свои мысли и обеспечивать высокие стандарты безопасности.

В профессиональной среде важно использовать специфические фразы, которые облегчают общение и позволяют точно передавать информацию.

Применение английского языка также необходимо для участия в международных конференциях, семинарах и вебинарах, где обсуждаются последние достижения и проблемы в области пищевой безопасности. Знание профессиональной терминологии позволяет специалистам обмениваться опытом и внедрять лучшие практики в своих организациях.

Профессиональный английский язык в области пищевой безопасности является важным инструментом для обеспечения высоких стандартов качества и безопасности продуктов. Его знание способствует эффективному общению между специалистами, помогает в обучении работников и обеспечивает соблюдение международных норм и стандартов. В условиях постоянно развивающейся отрасли пищевой безопасности владение профессиональным языком становится неотъемлемой частью успешной карьеры специалистов. Мы живем в эпоху быстрого развития информационных технологий, а искусственный интеллект из года в год показывает выдающиеся результаты, в связи с этим зададим вопрос и узнаем, что же думает о профессиональном английском языке в пищевой безопасности и стратегии развития в Республике Казахстан, искусственный интеллект.

Вопрос №1: Что ты думаешь о профессиональном английском языке в пищевой безопасности?

Ответ от искусственного интеллекта (ЧатGPT):

Профессиональный английский язык в области пищевой безопасности играет ключевую роль в обеспечении эффективной коммуникации и понимания международных стандартов. Он необходим для:

- 1. **Обмена информацией:** Специалисты могут делиться знаниями и опытом, что способствует улучшению практик безопасности.*
- 2. **Соблюдения стандартов:** Знание профессионального языка помогает в правильной интерпретации и соблюдении нормативных требований и регуляций.*
- 3. **Обучения и развития:** Эффективное обучение сотрудников на английском языке способствует их профессиональному росту и повышению квалификации.*
- 4. **Международного сотрудничества:** С учетом глобализации, владение английским языком открывает двери для сотрудничества с международными организациями и экспертами.*
- 5. **Исследований и инноваций:** Многие современные исследования и разработки публикуются на английском, и понимание языка позволяет следить за новыми трендами и технологиями.*

Таким образом, профессиональный английский язык является неотъемлемой частью успешной карьеры в сфере пищевой безопасности.

Вопрос №2: Что ты думаешь о стратегии развития профессионального

английского языка в пищевой безопасности в Республике Казахстан?

Ответ от искусственного интеллекта (ЧатGPT):

Развитие стратегии профессионального английского языка в области пищевой безопасности в Республике Казахстан имеет большое значение. Вот несколько ключевых аспектов:

- 1. **Увеличение квалификации:** Создание программ обучения на английском языке позволит специалистам лучше понимать международные стандарты и практики.*
- 2. **Улучшение коммуникации:** Владение английским языком поможет в налаживании связей с зарубежными партнерами и экспертами, что важно для обмена опытом.*
- 3. **Инновации и исследования:** Доступ к международным исследованиям и публикациям на английском языке ускорит внедрение новых технологий и методов в Казахстане.*
- 4. **Соблюдение стандартов:** Стратегия поможет подготовить специалистов, способных правильно интерпретировать и применять международные регуляции.*
- 5. **Развитие отрасли:** Увеличение числа квалифицированных специалистов создаст предпосылки для развития пищевой отрасли и повышения её конкурентоспособности на мировом рынке.*

Таким образом, такая стратегия может существенно повысить уровень профессионализма в сфере пищевой безопасности и внести вклад в развитие экономики страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Food Standards Agency. (2021). Food Hygiene Guidance. Retrieved from FSA website.
2. Hwang, J., & Kim, K. (2018). The Importance of Professional Communication in Food Safety Management. *Food Control*, 90, 1-7
3. Codex Alimentarius Commission. (2020). Food Safety and Quality Standards. FAO/WHO.
4. World Health Organization. (2015). Food Safety: Key Facts. Retrieved from WHO website.
5. Institute of Food Technologists. (2017). Food Safety Management: A Comprehensive Guide to ISO 22000. Wiley.
6. National Institute of Health. (2018). Foodborne Diseases: A Global Overview. NIH Publications.
7. <https://www.blaketraining.co.uk/food-safety-glossary>
8. HACCP Alliance. (2019). HACCP Principles & Application Guidelines. Retrieved from HACCP Alliance website.
9. Ritchie, H., & Roser, M. (2019). Food Safety. Our World in Data. Retrieved from Our World in Data website.
10. Shankar, A. (2016). Food Safety in the Modern World: Challenges and Solutions. *Journal of Food Safety*, 36(1), 10-25.
11. International Food Safety Authorities Network. (2020). Food Safety Capacity Development. Retrieved from IFSAN website.
12. <https://chatgpt.com/>

ИННОВАЦИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Баева Э.А.

КГУ средняя школа имени Александра Пушкина №6
Отдела образования Жуальского района
Управления образования Акимата Жамбылской области
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аннотация

В статье исследуются различные инновационные технологии обучения русскому языку и целесообразность их использования с целью повышения качества знаний учащихся, развития их интеллектуальных и речевых способностей.

В данной статье говорится, когда востребованность специалиста на рынке труда, его конкурентоспособность в значительной степени зависят от наличия грамотной речи (устной и письменной), умения эффективно общаться, от знания приемов речевого воздействия, убеждения. По словам К.Д. Ушинского, «дитя входит в духовную жизнь окружающих его людей единственно через посредство языка...».

Ключевые слова: язык, интернет, инновация, личность, метод.

Использование современных инновационных образовательных технологий, методов, приемов – это объективная необходимость и условие достижения высокого качества современного образования.

Именно этой цели – воспитанию творческой, активной личности, умеющей учиться, совершенствоваться самостоятельно, и подчиняются основные задачи современного образования.

В условиях нового отношения к жизни, в свете новых требований к современному образованию не должно быть такого учителя, который не задумывался бы над вопросами: «Как сделать урок интересным, ярким? Как увлечь ребят своим предметом? Как создать на уроке ситуацию успеха для каждого ученика?». Ведь объективной необходимостью в нынешнее время является не только накопление учеником определенной суммы знаний, умений, навыков, но и подготовка школьника как самостоятельного субъекта образовательной деятельности.

В основе современного образования лежит активность ученика, направляемая учителем. Новые образовательные технологии предлагают инновационные модели построения такого учебного процесса, где на первый план выдвигается взаимосвязанная деятельность учителя и ученика, нацеленная на решение как учебной, так и практически значимой задачи,

Обучение русскому языку по инновационным технологиям – это организация учебного процесса по-новому, ориентированная на стремление учащихся к активной коммуникативной деятельности, к диалогу, включение в познавательную деятельность его эмоционального, интеллектуального потенциала.

Что же такое **«инновационное обучение»** и в чем его особенности?

Инновационное обучение (от англ. Innovation – нововведение) – новый подход к обучению, включающий в себя личностный подход, прочность знаний, умений и навыков, творческое начало, профессионализм, использование новейших технологий.

Применение инновационного обучения актуально в личностно-ориентированном обучении, а также поиске условий для раскрытия творческого потенциала ученика.

Основными целями инновационного обучения являются:

- Развитие интеллектуальных, коммуникативных, лингвистических и творческих способностей учащихся;

- Формирование личностных качеств учащихся;

- Выработка умений, влияющих на учебно-познавательную деятельность и переход на уровень продуктивного творчества;

- Формирование ключевых компетентностей учащихся.

Данными целями определяются и задачи инновационного обучения:

- Повышение мотивации, интереса к изучаемому предмету;

- Усиление познавательной деятельности;

- Создание комфортной обстановки, атмосферы взаимопонимания и поддержки в процессе коммуникации на изучаемом языке

- Раскрытие творческого потенциала, развитие инициативы

Самостоятельной творческой деятельности. Основными целями инновационного обучения являются:

- развитие интеллектуальных, коммуникативных, лингвистических и творческих способностей учащихся;

- формирование личностных качеств учащихся;

- выработка умений, влияющих на учебно-познавательную деятельность и переход на уровень продуктивного творчества;

- развитие различных типов мышления;

- формирование качественных знаний, умений и навыков. Данными целями определяются и задачи инновационного обучения:

- оптимизация учебно-воспитательного процесса;

- создание обстановки сотрудничества ученика и учителя;

- выработка долговременной положительной мотивации к обучению;

- включение учащихся в креативную деятельность;

- тщательный отбор материала и способов его подачи.

В основе инновационного обучения лежат следующие технологии:

- развивающее обучение: - проблемное обучение:

- развитие критического мышления;

- дифференцированный подход к обучению;

- создание ситуации успеха на уроке.

Основными принципами инновационного обучения являются:

- креативность (ориентация на творчество); - усвоение знаний в системе;

- нетрадиционные формы уроков;
- использование наглядности.

А теперь я хочу перейти от общих методических принципов инновационного обучения к методам. При использовании инновационных технологий в обучении русскому языку и литературе успешно применяются следующие приемы:

- ассоциативный ряд;
- опорный конспект;
- ИНСЕРТ (интерактивная система записи для эффективного чтения и размышления);
- мозговая атака;
- групповая дискуссия;
- чтение с остановками и Вопросы Блума;
- кластеры; - синквейн;
- «Продвинутая лекция»;
- эссе;
- ключевые термины;
- перепутанные логические цепочки;
- медиапроектные;
- дидактическая игра;
- лингвистические карты;
- лингвистическая аллюзия (намек);
- исследование текста; - работа с тестами;
- нетрадиционные формы домашнего задания.

Одним из современных требований к уроку русского языка является работа с текстом. В связи с этим я использую в своей работе такую форму урока, как исследование. В самом названии «урок-исследование» просматривается основная задача – исследование языкового материала на основе текстов. Основные термины (генерируются автоматически): русский язык, инновационное обучение, урок, учащийся, учебный процесс, дистанционное обучение, инновационный подход, ребенок, родной язык, ассоциативный ряд.

Пожалуйста, не забудьте правильно оформить цитату: помогает привести ученика к успеху. Последние два десятилетия многое изменилось в образовании. Я думаю, что сегодня нет такого учителя, который не задумывался бы над вопросами: «Как сделать урок интересным, ярким? Как увлечь ребят своим предметом? Как

создать на уроке ситуацию успеха для каждого ученика?» Какой современный учитель не мечтает о том, чтобы ребята на его уроке работали добровольно, творчески, мажорно познавали предмет на максимальном для каждого уровне успешности? И это не случайно.

Новая организация общества, новое отношение к жизни предъявляют и новые требования к школе. Сегодня основная цель обучения – это не только накопление учеником определенной суммы знаний, умений, навыков, но и подготовка школьника как самостоятельного субъекта образовательной деятельности. В основе современного образования лежит активность и учителя, и, что не менее важно, ученика. Именно этой цели – воспитанию творческой, активной личности, умеющей учиться, совершенствоваться самостоятельно, и подчиняются основные задачи современного образования. Инновационный подход к обучению позволяет так организовать учебный процесс, что ребенку урок и в радость, и приносит пользу, не превращаясь просто в забаву или игру. И, может быть, именно на таком уроке, как говорил Цицерон, «зажгутся глаза слушающего о глаза говорящего». Что же такое «инновационное обучение» и в чем его особенности? Определение «инновация» как педагогический критерий встречается часто и сводится, как правило, к понятию «новшество», «новизна». Между тем инновация в точном переводе с латинского языка обозначает не «новое», а «в новое», Именно эту смысловую нагрузку вложил в термин «инновационное» в конце прошлого века Дж. Боткин. Он и наметил основные черты «дидактического портрета» этого метода, направленного на развитие способности ученика самосовершенствованию, самостоятельному поиску решений, к совместной деятельности в новой ситуации. Инновационное обучение объединяет в себе основные принципы методик следующих педагогов: - А.Адамского (раскрепощение личности ученика); - В.Шаталова, С.Лысенкова (свобода учителя); - А.Губельского (превращение школы в сообщество, в школу развития); Актуальность инновационного обучения состоит в следующем:

- соответствие концепции гуманизации образования;
- преодоление формализма, авторитарного стиля в системе преподавания; - использование лично ориентированного обучения;
- поиск условий для раскрытия творческого потенциала ученика;
- соответствие социокультурной потребности современного общества.

При использовании информационных технологий с одаренными учащимися

следует ориентироваться на следующие приоритетные направления, которые легко просматриваются при анализе существующих на данный момент в сети Интернет ресурсов для одаренных детей, родителей и педагогов, работающих с ними:

- использование сети Интернет для распространения информации о специфике обучения одаренных детей, методике, психологии и т.д.; выход на различные целевые группы заинтересованных читателей; создание сетевых сообществ пользователей Интернета, занимающихся одаренностью;

- поиск и выявление одаренных детей, онлайн-тестирование;

- психологическая и методическая консультационная помощь семьям, в которых одаренные дети получают домашнее воспитание;

- дистанционное обучение одаренных детей, проведение различных курсов, отдельных занятий, факультативов, исследовательских проектов и программ;

- дистанционная индивидуальная поддержка одаренных учащихся и т.д.

Важным направлением работы с одаренными учащимися средствами информационных технологий является создание сети специализированных сайтов и порталов, рассказывающих о научных исследованиях, методологии организации и проведения самостоятельного и группового научного исследования. Таким образом, использование инновационных технологий с одаренными учащимися позволяет не только осуществлять эффективное их обучение, но и поддерживать деятельность учителей образовательных учреждений в рамках учебного процесса. Это имеет достаточно большое значение, так как позволяет повысить комфортность и эффективность обучения с одной стороны, а также естественным способом ввести инновационные компоненты в культуру преподавания предметов, мотивировав преподавателя на новые формы и технологии учебного процесса. Использование инновационных технологий при обучении русскому языку и литературе. «Единственный путь, ведущий к знанию – деятельность». Бернард Шоу «Спешите в школу как на игру. Она и есть такова», - писал Ян Коменский. Не правда ли, про современную школу так не скажешь? Хорошо ли это? Ведь именно интерес является основным стимулом деятельности ребенка, его развития, обучения. Трудно поверить, что были времена, когда познавательный интерес пытались изгнать из школы как несерьезное, развлекательное начало учебного процесса. Его подменяли такими понятиями как долг, обязанность, прилежание.

Конечно, это очень важные стимулы обучения, но ведь заинтересованность предметом не противоречит им, а, наоборот, информационных компьютерных

технологий является то, что таких детей характеризует высокая самостоятельность в процессе познания. Разработка специальных компьютерных обучающих программ, расширяющих возможности реализации новых способов и форм самообучения и саморазвития, а также компьютеризация контроля знаний будут способствовать реализации принципа индивидуализации обучения, столь необходимого для одаренных учащихся. В работе с одаренными учащимися нужно использовать информационные технологии по следующим направлениям:

1. Проведение медиа-уроков. От того, насколько грамотно методически и технологически изготовлен, произведен, сконструирован урок зависит обеспечение развития академических, интеллектуальных, творческих и личностных способностей детей. Современный урок не может обойтись без использования информационных технологий, что в свою очередь привлекает внимание детей, развивает у них наглядно-образное мышление, формирует стойкий интерес к предмету.

2. Организация дистанционного обучения. Потенциальными пользователями такой системы являются дети, проявляющие повышенные интеллектуальные способности в каком-то из научных направлений, но не имеющие опытного наставника: дети, родителям которых приходится часто менять место жительства; школы, где существует проблема нехватки кадров; дети с ограниченными возможностями. Наконец, дистанционное обучение помогает решить вопросы организации элективного и профильного обучения.

3. Организация и проведение интерес – олимпиад по предметам. Онлайн олимпиады по предметам – это олимпиады, которые проходят в режиме реального времени. Участвовать в такой олимпиаде может любой учащийся, имеющий доступ к сети Интернет. Такого рода соревнование имеет ряд преимуществ. Во-первых, проверка алгоритмов, составленных учениками, возложена на компьютер. Человек к этому процессу отношения не имеет, поэтому субъективизм оценивания полностью исключен. Во-вторых, за ходом олимпиады можно наблюдать во время выполнения заданий, а результаты увидеть сразу после ее окончания. В-третьих, можно попробовать свои силы в решении задач высокого уровня сложности.

4. Проведение интернет-тестирования. Это очень удобный метод оценки знаний, а также самооценки своих способностей.

5. Проведение интерактивных недель. С использованием цифровых образовательных ресурсов происходит погружение в какую-то одну тему или

раздел курса. Особенно актуально проведение таких недель для старшеклассников, позволяющее проводить тренинги по языку, мало зная правила. Для этого нужно прежде всего расширить активный словарь. Как сделать это на уроках русского языка? Помогает система предтекстовых упражнений, характерная для методики преподавания иностранного языка. Эта система заключается в следующем: составление представления о содержании текста в целом языковая догадка на уровне ситуационных моделей определение значения незнакомых слов по контексту словообразовательный анализ анализ синтаксических конструкций, опознавание интернациональной лексики составление текста по аналогии, включение в текст ключевых слов и т.д. Инновационный подход требует от каждого словесника овладения методикой преподавания русского языка как иностранного, понимания, что законы русского языка учащиеся воспринимают через призму законов родного языка, а это является причиной многих орфографических и даже пунктуационных ошибок. Такие ошибки относят к разряду интерференционных. Трудности усвоения русского языка как неродного можно разделить на три уровня: - трудности, общие для любого нерусского – трудности для носителей определенной группы языков (близкородственные, неродственные) – трудности для учащихся конкретной национальности. Большое значение имеет четкая организация словарной работы на уроке русского языка. К числу эффективных приемов организации словарной работы на уроке русского языка относятся перевод с русского на родной язык обратный перевод выстраивание ассоциативного ряда словесное (графическое) изображение слова проговаривание и т.д. Во время проведения уроков русского языка к числу эффективных технологий можно отнести технологии работы в группах («пары, группы сменного состава и т.д.». Технология обучения в группах позволяет создавать на уроке определенные речевые ситуации, привлекать к организации работы в группе учащихся, для которых русский язык родной, что способствует формированию коммуникативной компетенции школьников. Инновационные подходы к преподаванию русского языка требуют не только четкой организации самостоятельной исследовательской деятельности учащихся. Одной из форм исследовательской деятельности учащихся на уроке можно считать сопоставительный лингвистический анализ текстового материала на русском и на родном языке. Особенно эффективны такие работы при изучении лексики, фонетики, морфологии, стилистики, при редактировании собственных текстов. Инновационные подходы в работе с одаренными учащимися.

Одними из важных факторов, создающих предпосылки для успешного обучения одаренных детей с использованием средств

- Письмо по памяти (можно использовать и на уроках русского языка и литературы).

Такие классные и домашние задания помогают избегать однообразия. Ученик может почувствовать себя и в роли автора, и в роли иллюстратора, и в роли учителя. Такие задания активизируют мышление, заставляют учащихся обобщать, систематизировать материал по теме. На своем опыте убедилась: ученикам интересно действовать, активно участвовать в ходе урока, ошибаться и искать причины ошибок, формулировать вопросы, доказывать свою точку зрения, самостоятельно искать выход из проблемной ситуации, формулировать цели и задачи, заполнять маршрутные листы, анализировать свои ответы, одним словом, на уроках ребята занимают активную коммуникативную позицию.

Как учитель полностью согласна с тем, что применение новых технологий на разных этапах урока, помогает сделать его результативным, эффективным, интересным, занимательным, а процесс получения умений и знаний для учащихся – продуктивным и творческим.

Инновационные подходы к преподаванию русского языка связаны прежде всего с изменением роли учителя. В современных условиях очень важно, чтобы учитель не давал ученикам готовых знаний, а указывал путь к приобретению знаний, учил добывать знания. Особенно важно это тогда, когда учитель обучает русскому языку как неродному. Преподавание русского языка в современных условиях требует от учителя-словесника совершенно новых, инновационных подходов как к содержательной части урока, так и к выбору образовательных технологий, эффективных методов преподавания, проведению диагностики уровня владения русским языком как неродным. Инновационные подходы к преподаванию русского языка в условиях полиэтничной среды основаны прежде всего не только на осознании важности проблемы невысокого уровня подготовки учащихся по русскому языку, понимания того, что причина плохого знания русского языка связана прежде всего с проблемой социальной и психологической адаптации ученика к новой культуре, к новым традициям, ценностям, ориентирам, но и на овладении принципами деятельностного подхода к преподаванию русского языка как неродного. Инновационный подход к преподаванию русского языка как неродного актуален и в связи с введением новых форм итоговой аттестации как в 9

классе, так и в 11 классе. Это требует от словесника выбора эффективных форм работы с текстами разных типов и стилей речи, аудирования, говорения. В связи с этим особого внимания требуют уроки развития речи, уроки комплексного анализа текста.

Создать собственный текст, интерпретировать текст, предлагаемый для анализа, учащимся, чтобы выразить свои мысли на неродном. Болевая точка любого урока – поиск таких форм взаимодействия учителя и учащихся на уроке, когда субъективная позиция учеников реализуется максимально. Им интересно действовать, активно участвовать в ходе урока, ошибаться и искать причины ошибок, формулировать вопросы, а не только на них отвечать, т.е. им хочется на уроке занимать активную коммуникативную позицию. Задача учителя – помочь ребятам увидеть их собственную роль на уроке, перевести учебную деятельность в творческую плоскость. Думаю, нет смысла доказывать, что применение новых технологий на разных этапах урока, помогает сделать его эффективным, результативным, а процесс получения знаний для учащихся – интересным и продуктивным.

Таким образом, инновационный подход к обучению позволяет так организовать учебный процесс, что учащемуся урок и в радость, и приносит пользу, не превращаясь просто в скучную рутинную работу. И, может быть, именно на таком уроке, как говорил Цицерон, «зажгутся глаза слушающего о глаза говорящего». А сколько они будут гореть? Не потухнут ли? Не будут ли еле-еле мерцать? Это во многом зависит от учителя.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУДА ОРФОЭПИЯ НОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Махмутова Г.О.

Дәмді жалпы білім беретін мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі,
Науырзым ауданы, Қостанай облысы
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аңдатпа

Мақалада қазақ тілі сабақтарында айтылымның ерекше маңызға ие екені, оның тілдің жүйелі түрде меңгерілуіне негіз болатын басты компонент екені талқыланады. Айтылымның оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуда, әсіресе коммуникативтік қабілеттерін жетілдіруде маңызды рөл атқаратыны көрсетіледі. Зерттеу барысында тіл білімінің дәстүрлі ереже жаттатумен шектелмей, сөздің тұлғалық, мағыналық және қисындық қырларын терең зерттеу арқылы меңгерілуінің артықшылықтары тәжірибелік деректер арқылы дәлелденеді. Сабақта айтылымды үйретудің инновациялық әдіс-тәсілдері ұсынылып, оқушылардың тілді функционалдық тұрғыда игеруін қамтамасыз етудің тиімді жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, мақаланың мазмұнында оқушылардың тілдік тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға бағытталған жаттығулар мен тапсырмалардың үлгілері беріліп, олардың білім сапасын арттырудағы ықпалы талданады. Жұмыстың тәжірибелік бөлімі арқылы қазақ тілі сабақтарында айтылымды жүйелі оқытудың нәтижелігі жан-жақты зерттеліп, оның әдістемелік негіздері ұсынылады.

Түйін сөздер: қазақ тілі, тіл білімі, жүйе, айтылым, сөз.

Тіл мәселесі қай заманда болса да өзекті. Қазақ тіл білімінің негізін салушы бірегей ғалым А.Байтұрсынұлы: «... Ұлттың сақталуына да, жоғалуына да себеп болатын нәрсенің ең қуаттысы – тіл. Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады», - деген еді. Демек, мектепте оқу пәндерінің қатарында қазақ тілі пәнінің көтерер жүгі ауыр, маңызы зор. Оқушының өз ойын тіл заңдылықтарының талаптарына сай лайықты жеткізуі, баяндауы, айтуы, негіздеуі – орта білім алудың басты құралы. Сол себепті қазақ тілі пәні бойынша білім мазмұны мен оны оқыту әдістемесіне аса зор көңіл бөлінеді.

Әр бағыттың өзіне тән мазмұны, әдістемесі, құралдары анықталған. Біз ұсынып отырған жобада айтылым білімі бойынша оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамытуды оқыту мәселесіне тоқталмақпыз.

Жұмыстың мақсаты - мектепте тіл сабақтарында айтылымның елеулі орнын көрсету, тіл сабақтарында халық ауыз әдебиетінің үлгілерінің басым болуы және айтылым арқылы тілдің жүйелі ілім түрінде өз алдына оқытылуы керек. Жұмыстың міндеттері – тіл білімі ереже жаттату түрінде үйретілмей, сөздің тұлға, мағына, қисын жағын тану түрде үйрету керек. Айтылымның орфоэпия, лексика, грамматика нормаларын қолданудың маңызы.

А.Байтұрсынов сонау ХХ ғасыр басында-ақ әлеуметтік лингвистика құбылысына ерекше көңіл бөлген. Егер мектеп сөзді тек қатесіз, көркем жазуға үйретуден аспаса, онда қазақ тіл білімі де жазудың қағазға түскен тілдің көшірмесі ғана деген пікір қалыптаспақ. Сол себепті жазуды әріппен таңбаланатын, ойды жарыққа шығарудың, коммуникация жасаудың өзіндік деңгейлері, жүйесі мен құрылымы қалыптасқан тілдік жүйе деп алу қажет. Ағылшын, қытай, араб тілдерінің жазба тілі өзіндік дербес жүйе болып кеткелі қашан. Қазақ жазуының мәртебесін көтеру үшін жазу дәстүрін сақтаудың, ауызша тіл мен жазба тілді екі түрлі аудиторияда қызмет ететін тілдік жүйе ретінде танып, қалыптастыру қажет.

Айтылым қандай дағдыға жатады? Айтылым төрт тілдік дағдылардың бірі және ол да жазылым сияқты өндіруші дағдылар қатарына жатады. Яғни тілді

қабылдап үйренуден гөрі оны қолдану, сөйлеу көрініс тауып отырады. Қарапайым тілмен айтқанда, сөйлеу дегеніміз өзге адамдармен қарым-қатынасқа түсу барысында ойымызды жеткізу үшін сөздерді қолдану.

Сөйлесу барысында кейбір іс-әрекеттерді жиі қолданамыз және олардың тізімі төмендегідей:

- Сөздерді дыбыстау
- Сұрақтарға жауап беру
- Интонацияны қолдану
- Бірнәрсені түсінбеген жағдайда түсіндіріп беруді өтіну
- Сөйлеген сөзін бақылау және өзін-өзі түзетіп отыру
- Пікірталасқа қатысу
- Сөйлеу барысында қажетті стильді қолдану
- Әңгімелесуге қатысу (әңгімеге араласу)
- Адамдармен сәлемдесу
- Сөйлеу сөзін жоспарлау (презентация жасау барысында)
- Езу тартып күлу
- Ақпаратты сұрау немесе айту
- Грамматиканы және сөздерді қолдану
- Сөз және сөйлем екпінін қолдану
- Сөйлеуші сөзін аяқтаған кезде, кезек алып сөз бастау
- Оқиғаларды баяндап беру
- Тілді сауатты қолдану

Айтылымды сыныпта қалай қолдануға болады? Айтылым әртүрлі ішкі дағдыларды қамтиды. Оқушылардың айтылымдағы жетістігі олардың әрқайсысын практикалық жаттығулар арқылы дамыту. Яғни айтылымның белгілі бір аспектісіне назар аударып, практикалық жұмыстарды жүйелі жүргізу арқылы оқушыларымызға көмектесе аламыз. Мысалы: интонация, флуенттілік, сөздерді қолдана білу, т.б. Бастапқы уақыттарда айтылым

дағдыларының көп бөлігін жаттықтыру барысында бақылауға алынған практика әдісі қолданылады. Ол жаттығуларға сөздерді дауыстап айту (drill), қайталаулар және сөздерді жаттап айту (есте сақтау) сияқты әдістер жатады. Бұл оқушыларға сөздерді, олардың дыбысталуын, грамматиканы айтылым барысында сауатты қолдануға көмегін тигізеді. Сонымен қатар сөйлеп тұрған сөздерінің дұрыс екенін білу оларға сенім ұялатады. Бұл әдістен басқа жартылай бақылауға алынған практика және еркін практика сияқты әдістер бар. Оларды сызбалар арқылы салыстыра отырып түсініп көрелік.

Бақылауға алынған жаттығуларда ұстаздар оқушы қателігін түзетіп отыра алады, себебі бұл әдістің мақсаты сауатты сөйлеуге үйрету. Флуенттілікті дамыту барысында оқушы қателігін бірден түзетпеген дұрыс. Солай жасаған кезде ғана оқушы өз ойын жеткізіп, коммуникацияға түсе алады. Ал кеткен қателіктерді жазып алып, әсіресе сыныпқа ортақ, жаттығудан кейін сыныппен бірлесе отырып түзетуге болады.

Флуенттілікті жаттықтыру кезінде оқушылар сөйлеу тілін өздері таңдай алады және оны дамытуға арналған жаттығулар жоба жұмысы, пікірталас, мәселені шешу, себебін анықтау сияқты тапсырмалардан тұрады. Бұл тапсырмалардың барлығы да оқушыларға жаңа ақпараттарды бір-бірімен бөлісуге және қарым-қатынасқа түсуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе айтарым, тілді жаңадан меңгеріп жүрген оқушылар үйренген сөздерін айтылым кезінде қолдануда уақытты қажет етуі мүмкін. Кейбір сыныптар, әсіресе, жаңадан үйренушілер, үнсіздік кезеңін (silent period) бастан өткереді. Сол себепті де бастапқы уақыттарда оларға тілді көбірек тыңдауға, үйренуге уақыт беріледі, яғни сабақ барысында үнсіз, жай ғана тыңдаушы ретінде отыруына рұқсат етіледі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Тіл тағылымы.- Ұлттық рухтың ұлы тілі / - Ғылыми мақалалар жинағы. -Алматы:Ана тілі; 1992 –448-б.
2. Қазақ тілі. Энциклопедия. -Алматы: Қазақстан Республикасы Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі, Қазақстан даму институты, 1998 жыл, 509-б. [ISBN 5-7667-2616-3](#)
3. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі. -Алматы. «Сөздік-Словарь», 2005 жыл. [ISBN 9965-409-88-9](#)

РАЗВИТИЕ СВЯЗНОЙ РЕЧИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Бибекова Г.А.

КГУ "Средняя школа №13"
г. Тараз, Жамбылская область, Республика Казахстан
e-mail: eurasiainnovation@gmail.com

Аннотация

Актуальность темы подразумевается тем, что в наше время значительно упала читаемость населения страны, мира. Отсюда снижается мыслительный интеллект человечества, это связано с появлением в нашей жизни гаджетов и сети «Интернет». Ребенок, родившийся в 21 веке, можно сказать, с пеленок приковывается к проводам и сетям интерактивных технологий, тем самым происходит не своевременное формирование всех отраслей мозга. Ведь овладение навыками правильной и чистой, содержательной и логической, богатой и выразительной речи имеет основополагающее значение формирования полноценной личности. Речь – это вид деятельности человека, осуществление мышления на основе применения средств языка. Под развитием речи понимается: насыщение словарного запаса, обучение построению различных типов текста – описание, повествование, рассуждения (развитие связной речи).

Ключевые слова: читаемость, мыслительный интеллект, интерактивные технологии, развитие речи, словарный запас, типы текста, связная речь, формирование личности, логическая речь, 21 век.

Развитие речи обучающихся в данное время означает активное, практическое усвоение различных сторон языка. В целом работа над развитием речи рассматривается учителем как совершенствование культуры речи. В работах известного политолога И.И. Срезневского подчеркивается, что учить надо самому необходимому в жизни, а важным в жизни человека является овладение грамотной, выразительной и чистой речью. Вот поэтому так важно развивать в учащихся творческую самостоятельность. Развитие речи младших школьников имеет свой набор методов и приемов, наиболее важными считаются упражнения в связной речи – рассказы, пересказы, сочинения на любые темы. Успехи учащихся в развитии связной речи подразумевает успех и во всех школьных предметах, также помогает взаимодействовать с окружающим миром и обществом в целом.

Воспитание поколения, умеющего четко выражать свои мысли, красноречиво говорить в наше время – одна из важнейших задач, стоящих перед педагогами сегодняшнего дня. Значение слова М. Ауэзова «Знание – это то, что уравнивает народ и народ, человека и человека», как одного из показателей, определяющих уровень развития, духовное содержание, интеллектуальную мощь культуры любого государства — системность и качество образования.

Всестороннее развитие мышления, сознания учащегося начинается с начальной школы. В начальной школе учащиеся повышают свою языковую ориентацию, формируют взгляд на жизнь, расширяют кругозор и обогащают словарный запас. Детей учат хорошему и воспитывают отвращение к плохому. Наше светлое будущее связано с квалификацией подрастающего поколения. Молодое поколение – лидер нашего государства, суверенная страна – станет суверенным, только если оно будет погружено в атмосферу цивилизованного воспитания, наполнено знаниями. Это правда, что опора независимой страны – образованное поколение. В настоящее время сфера

обучения и образования требует постоянного поиска нового содержания , эффективных методов обучения с целью развития личности учащихся и качественного образования.

В этой связи ведется формирование системы знаний, направленной на развитие всех качеств, навыков, способностей, знаний и умений учащегося в целостном соответствии. Особое внимание уделяется подготовке «индивида» с начальной школы, обладающего всесторонними знаниями, открытым самовыражением, высокой культурой речи.

Методика развития речи детей младшего школьного возраста, обогащая словарный запас, занимает особое место в развитии личностной специфики учащегося. Работа учащихся начальных классов по развитию словарного запаса и формированию культуры слова не реализуется случайно, бессистемно, необоснованно, без направления. Этап начальной школы-это этап формирования ребенка. Если это так, то чистота языка, точность мысли-это то, что передается от отца к сыну. Словарный запас обычно максимально увеличивается с 5 лет. В детском языке появляются синонимы, антонимы, образные слова, которые без проблем могут добавлять суффиксы к существительным и преобразовывать слова. Чтобы обогатить свой словарный запас с самого раннего, нужно дать полный ответ на вопрос и исправить допущенные ошибки, чтобы они не повторялись снова. Поддержка сочинений сказок, рассказов и тд.

Язык-главная опора воспитания. Воспитывать, воспитывать и воспитывать мальчиков и девочек в соответствии с современными требованиями - главная цель каждого учителя. Через родной язык знакомим молодых людей с передовой мыслью, литературой, культурой, бытом нашего народа. Ребенок должен не только знать все это, но и уметь это донести. Поэтому на каждом уроке я использую разные подходы к развитию детского языка и обогащению словарного запаса.

В учебниках помимо заданных заданий используют дополнительные

задания. Например, «решить видео, закончить текст», «найти и прочитать пословицу», «найти нужное слово», «какую букву потерял» и многое другое. Когда вы проходите мимо слов, обозначающих название предмета: "Кто быстро найдет? Игра играется в конце урока. Составление имен знаменитостей из заданных разбросанных букв.

В развитии языковых навыков необходимо формировать воображение, сообразительность. Здесь ученику я поручаю рассказать и закончить сказку, продолжить рассказ. Ученик творчески работает, продолжая историю, давая волю воображению. Самостоятельный поиск-это источник творчества и способности выражать себя. Виды работ по преобразованию заданного задания, такие как обработка текста, составление диалогов, сочинение стихов, сказок, рассказов из собственных мыслей, также способствуют развитию речи учащегося.

Постоянное обучение пословицам и регулярным фразам –это форма повседневной работы учителя. Чтобы не забыть то, что узнали, можно записать его в словарную тетрадь, каждую четверть записывать их наизусть, как таблицу умножения, и получать контрольные работы.

Способы анализа прочитанного учеником рассказа:

- рассказать, что понял
- отвечать на вопросы
- произнести некоторые отрывки наизусть
- записывать незнакомые слова по прочитанному произведению в словарную тетрадь
- оценка действий персонажей
- сравнение сходства историй
- в самом конце написать рассказ, похожий на это произведение.

Ребенок-наше будущее. Будущим поколениям требуется современное образование. Для достижения этой цели целесообразно давать дополнительные задачи вне программы. Для развития языка с первого дня

лучше всего заучивать стихи, вводящие в заблуждение и т.д. задания с помощью родителей. Рассказывание историй с помощью ответов на вопросы по сюжетным картинкам, составление рассказа о своей семье, чтение готовых текстов по данной теме и демонстрация рисунка. Учить ребенка четко выражать свои мысли и правильно говорить. Для обогащения словарного запаса посредством углубленного обучения требуется изучение уровня речи, мышления, творчества каждого учащегося. При этом необходимо учитывать письменную грамотность учащихся. Только виды диктанта показывают, как каждый ученик усвоил грамматические правила и в какой степени грамотность письма. В зависимости от темы каждого урока проводятся виды диктантов. Самый сложный из диктантов-творческий диктант. Это повышает способность учащихся мыслить, словарный запас, уровень знаний и навыки самостоятельной работы. Очевидно, что эти задачи способствуют развитию мышления ребенка, его способности к мышлению, обогащению словарного запаса, творчеству.

Главное средство развития языка относится к словарному запасу. Чем больше словарный запас учащегося и насколько эффективно он может использовать, тем более трудоемким является систематический труд. Одна из главных проблем, которыми руководствуются в работе по развитию речи, заключается в умении учащихся составлять словарный запас, разговорную речь в соответствии с эффективными правилами. "Высокий уровень языковой культуры он может правильно, точно и выразительно выражать свои мысли через язык».

Одним из эффективных способов развития языка являются творческие задания. Вид творчества разнообразен, суть одна-это создание нового контента. Выполняя творческую работу, каждый ребенок может проявить свои таланты, способности, склонности.

Таким образом, преобразующая работа учащихся в зависимости от их возраста – способствует системному мышлению учащихся, способствует

адаптации к творческому поиску, повышает языковые навыки. В языковой работе реализована система развивающего обучения, каждый ученик формируется к самостоятельной работе. Ребенок учится критически относиться к работе, оценивать ее, свободно, правильно, открыто говорить об игре. Считаю, что постепенное усложнение поставленной ученику задачи и углубление творческого поиска в ученичестве будет одной из основных целей меня и всех учителей.

Список литературы

1. Винокурова Н.К. Управление процессом развития творческих способностей школьников. / Завуч, 1998. № 4.
2. Коростелева Е.Ю. Технология формирования у дошкольников и младших школьников умений и навыков, необходимых для развития речи // Вектор науки ТГУ. Серия: Педагогика, психология. № 1, 2011. С. 92-97.
3. Ладыженская Т.А. Связная речь // Методика развития речи на уроках русского языка. М.: Просвещение, 1980. С. 187-233.
4. Ушакова О.С. Развитие словесного творчества / Подготовка детей к школе. М.: Педагогика, 1977.

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE

Nauryzbayeva K.S.

English Language Teacher,
State Communal Institution "Abay Kunanbayev General Secondary School No. 19,"
Education Department of Zhanaozen City,
Department of Education of Mangystau Region,
Republic of Kazakhstan.
Email: kam.ns@mail.ru

Abstract

This article explores effective methods and innovative approaches for teaching English as a second language in the context of secondary education. Emphasis is placed on the integration of modern pedagogical practices and interactive technologies to enhance students' linguistic competencies, including vocabulary acquisition, speaking fluency, and grammar accuracy. The study highlights challenges faced by students learning English in non-native environments and offers practical solutions to overcome language barriers. It also discusses the role of cultural and linguistic awareness in fostering motivation and interest among learners. Recommendations for teachers are provided to support their professional development and improve classroom outcomes.

Keywords: English as a Second Language, language teaching, interactive technologies, vocabulary development, speaking skills, grammar instruction, cultural integration, task-based learning, project-based learning, differentiated instruction.

Introduction

English is a global language that serves as a bridge for communication, education, business, and culture in the 21st century. The demand for English proficiency has increased significantly due to globalization and the rapid growth of international cooperation. In countries like Kazakhstan, where English is not a native or second language, teaching English as a foreign language (EFL) has become a cornerstone of the education system.

Despite this emphasis, many challenges persist. Students often lack sufficient exposure to the language outside the classroom, and traditional teaching methods, such as rote memorization and grammar drills, fail to engage them effectively. Moreover, the prevalence of digital technology has reshaped learning dynamics. While these tools present new opportunities, they also introduce challenges, such as overreliance on gadgets, which can impede the development of critical thinking and communication skills.

English has become an indispensable global tool for communication, education, and cultural exchange in the modern world. As a lingua franca, it holds the key to academic and professional opportunities, making its mastery essential for students in non-native contexts. In Kazakhstan, English is taught as a foreign language within the education system, but numerous challenges hinder its effective acquisition. Traditional teaching methods often emphasize rote memorization and theoretical knowledge, while opportunities for immersive learning remain scarce. Furthermore, the rapid integration of digital technologies into daily life, while beneficial, has also introduced distractions that complicate the learning process. This essay explores innovative approaches to teaching English as a second language, emphasizing strategies that prioritize communicative competence, interactive learning, and real-life applications.

One of the most pressing challenges in teaching English as a second language is the limited exposure to the language outside the classroom. In many non-English-speaking countries, including Kazakhstan, students rely almost exclusively on formal instruction to develop their linguistic skills. Unlike native environments where learners are immersed in the language through daily interactions, students in Kazakhstan primarily encounter English through textbooks and structured lessons. This restricted exposure limits their ability to develop practical competencies, particularly in listening and speaking, which are crucial for effective communication.

Traditional teaching methods further exacerbate this issue. Language instruction has historically focused on grammar drills, vocabulary lists, and translation exercises, which prioritize accuracy over fluency. While these methods may help students understand linguistic rules, they often fail to prepare them for real-life communication. This gap between theoretical knowledge and practical usage leaves learners ill-equipped to navigate authentic language contexts, such as conversations with native speakers or professional interactions. Additionally, the monotony of traditional approaches can lead to disengagement, as students struggle to see the relevance of English in their lives.

Motivating students to learn English presents another significant challenge. Many learners perceive the language as an abstract academic requirement rather than a practical skill. This lack of motivation is often rooted in the absence of clear connections between classroom lessons and real-world applications. For example, students who do not plan to travel abroad or pursue careers requiring English proficiency may question its relevance, resulting in reduced engagement and effort. Addressing this motivational gap is critical to fostering a positive attitude toward language learning.

The integration of digital technology has both revolutionized and complicated the process of teaching English. On one hand, interactive tools such as language learning apps, online platforms, and gamified resources have made language acquisition more accessible and engaging. Applications like Duolingo, Quizlet, and Memrise allow students to practice vocabulary and grammar through fun, interactive activities that encourage consistent use. Virtual reality (VR) tools offer immersive experiences, enabling learners to practice conversations in simulated environments, such as a virtual café or airport. These technologies cater to diverse learning styles, making English more approachable for students with varying levels of proficiency.

On the other hand, the proliferation of gadgets and digital distractions can undermine the learning process. Students may become overly reliant on technology, using it as a crutch rather than a tool for genuine skill development. For instance, while translation apps can be helpful in decoding unfamiliar phrases, overuse may prevent learners from developing the critical thinking and problem-solving skills necessary for language mastery. Striking a balance between leveraging technology and fostering independent learning is essential for effective instruction.

Innovative approaches to teaching English as a second language emphasize practical, student-centered methodologies that prioritize communication and engagement. Communicative Language Teaching (CLT) is one such approach, focusing

on real-life communication rather than theoretical knowledge. CLT encourages students to participate in dialogues, role-playing activities, and group discussions, helping them build confidence and fluency in various contexts. For example, simulating a job interview or planning a mock trip abroad allows students to practice language skills in scenarios they are likely to encounter in the future.

Task-based and project-based learning further enhance students' ability to use English in meaningful ways. Task-based learning involves assigning students practical tasks, such as writing an email, creating a shopping list, or preparing a speech. These tasks require learners to think critically and apply their language skills to solve problems or achieve specific goals. Similarly, project-based learning allows students to explore topics of interest while developing their linguistic abilities. For instance, a project on environmental issues might involve researching articles, preparing a presentation, and writing a report—all in English. These methods not only improve language proficiency but also promote collaboration, creativity, and critical thinking.

Cultural integration is another powerful strategy for engaging students in language learning. Language and culture are deeply interconnected, and understanding cultural nuances enhances learners' ability to communicate effectively. Teachers can introduce students to English-speaking cultures through music, films, literature, and traditions, fostering interest and contextual understanding. For example, discussing cultural norms or exploring the history of a particular holiday helps students grasp the social and cultural dimensions of language use. This approach not only enriches their learning experience but also prepares them for cross-cultural communication.

Effective teaching also requires adaptability to meet the diverse needs of learners. Differentiated instruction is a key strategy for addressing varying proficiency levels within a classroom. By tailoring lessons to individual abilities, teachers can ensure that all students progress at their own pace. Advanced learners may be given complex tasks, such as analyzing a literary text, while beginners focus on foundational skills like constructing simple sentences. Grouping students by skill level for specific activities further enhances the efficiency of instruction, allowing teachers to provide targeted support and challenge where needed.

Assessment plays a crucial role in evaluating students' progress and refining instructional strategies. Formative assessments, such as quizzes, journal entries, and oral presentations, provide ongoing feedback that helps learners identify their strengths and areas for improvement. Summative assessments, including final exams and standardized

tests, measure overall achievement and ensure that educational objectives are met. Alternative assessment methods, such as portfolios, peer reviews, and self-assessments, encourage students to take an active role in their learning journey. These approaches promote reflection and foster a sense of ownership over the learning process.

In conclusion, teaching English as a second language in today's dynamic environment requires innovative approaches that go beyond traditional methods. By integrating interactive technologies, fostering communicative competence, and emphasizing real-life applications, educators can create engaging and effective learning experiences. Addressing challenges such as limited exposure, lack of motivation, and technological distractions is essential to supporting students' linguistic and personal development. With the right strategies and resources, English can become more than an academic requirement—it can be a gateway to new opportunities and global connections. Educators must continue to adapt their methods to meet the evolving needs of learners, ensuring that English remains a vital tool for success in an interconnected world

Conclusion

Teaching English as a second language requires an adaptive and innovative approach to meet the needs of diverse learners in a rapidly changing world. Traditional methods, while foundational, often fail to equip students with the practical skills necessary for effective communication. By integrating modern technologies, emphasizing communicative and task-based learning, and fostering cultural awareness, educators can create engaging and meaningful learning experiences. These approaches not only enhance linguistic competencies but also nurture critical thinking, creativity, and motivation. Addressing challenges such as limited exposure, lack of engagement, and technological distractions is critical to ensuring student success. With the implementation of innovative strategies and continuous professional development for teachers, English education can empower learners to thrive in a globalized society, unlocking opportunities for personal and professional growth.

References

1. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education.
2. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
3. Brown, H.D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
4. Lightbown, P.M., & Spada, N. (2013). *How Languages Are Learned*. Oxford University Press.
5. Nation, I.S.P., & Newton, J. (2009). *Teaching ESL/EFL Listening and Speaking*. Routledge.
6. Duolingo [Online Resource]. Available at: www.duolingo.com
7. Reinders, H., & Benson, P. (2017). Research on technology in language education: Trends and challenges. *Language Teaching*, 50(4), 479-492.
8. Ellis, R. (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
9. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Pearson Education.
10. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (2022). *Educational Standards for Secondary Schools*.

■ Eurasian Innovative Scientific Research Center

Eurasian Science Review
an international, peer-reviewed, multidisciplinary
journal

Special Issues
August 2024

ISSN:3006-1164